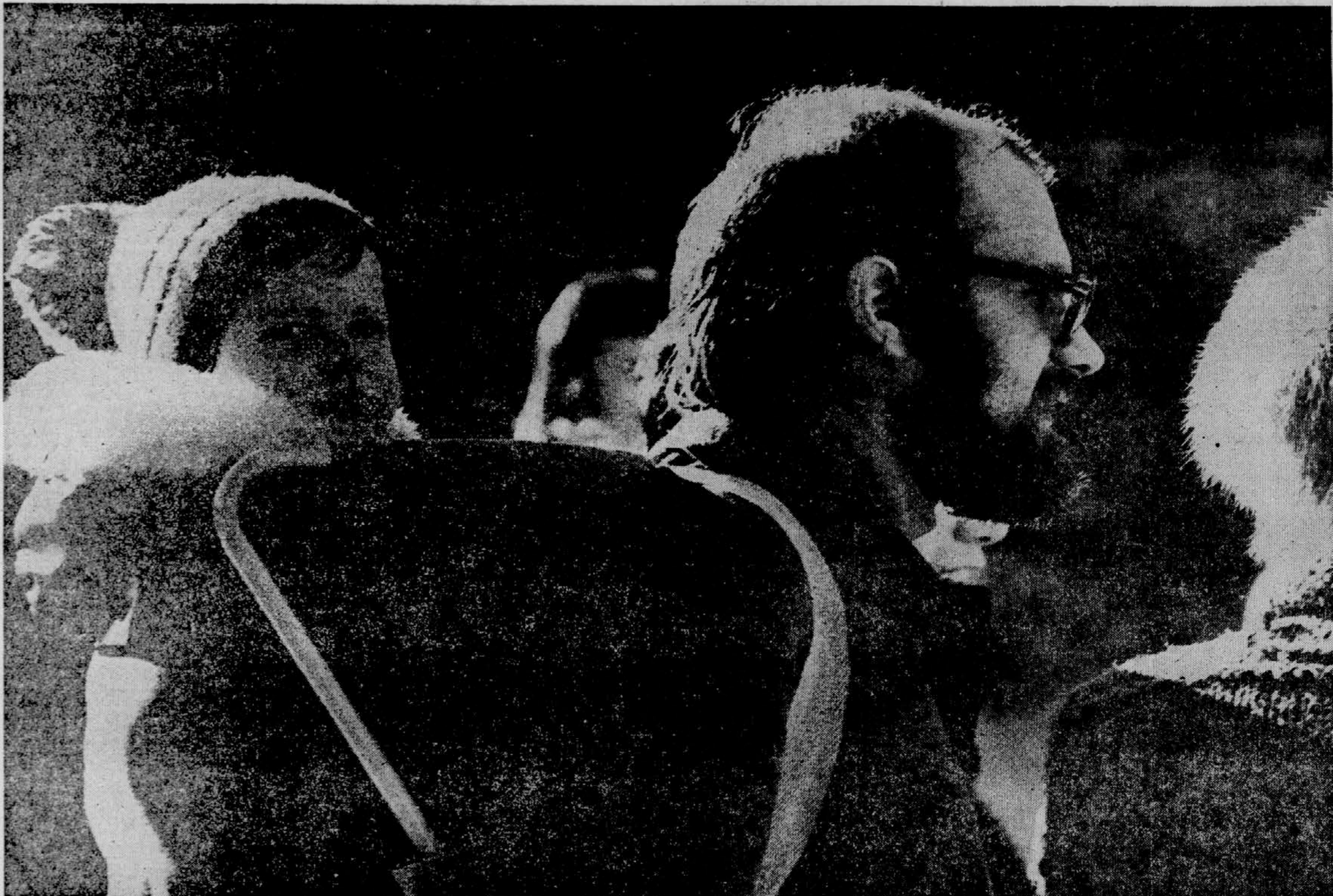

enakopravnost, razvoj, mir

Združeni narodi so razglasili leto 1975 za mednarodno leto žensk. To je vsekakor rezultat globljega spoznanja, da niso mogoče bistvene spremembe v družbenoekonomskih odnosih brez polne udeležbe žensk, brez njihove aktivne vloge v družbenem dogajanju ter še posebej v boju za mir in napredek vsega človeštva. Še več. To je obenem priznanje ženskam, njihovi dosednji vlogi pri spreminjanju odnosov v svetu. Zlasti v zadnjih desetletjih so dejavno, ustvarjalno posegle na vsa področja, skupaj z moškimi so trgale stolpce jarem kolonializma. V Vietnamu, Čilu, Kambodži in drugod se pogumno bojujejo proti agresorjem, ki žele strčiti dostojanstvo in ponos narodov in držav, kakor so pred 30 leti in več poskušali to storiti pri nas okupatorji in domači izdajalci. Posledice ekonomske in politične krize, ki pretresa sodobni svet, občuti najbolj ženska, zato je njena vloga v prizadevanju za bistvene spremembe v ekonomskih in političnih odnosih nadse pomembna. Prepad med razviti in nerazvitimi omemogoca krepitve materialnih temeljev, na katerih edino lahko pospešeno napreduje dejanski, materialni, ne samo pravni in formalni proces emancipacije žensk v vseh delih sveta, tudi tam, kjer je šlo doslej zelo počasi.

Kakšen je, na kratko, program Združenih narodov v mednarodnem letu žensk? Stori vse, da zožimo ali celo premagamo prepad med deklaracijami in dejanskimi življenjem — med besedami in dejanji. Ne smemo prezreti dejstva, da nekatere pomembnih mednarodnih konvencij, npr. konvencije o političnih pravicah žensk, mnogo držav še ni podpisalo. S problemi družbenega zapostavljanja žensk se ne spopadajo samo v nerazvitih svetih, temveč tudi v razvitih državah. V Zvezi republik Nemčiji ima, na primer, samo 6 odstotkov zaposlenih žensk ustrezno kvalifikacijo. V Švici je med študenti samo 20 odstotkov deklet. V nekatere vzhodnih socialističnih državah nastajajo zaradi pomanjkanja enakopravnosti žensk z zaposlovanjem pri težkih delih novi problemi. Tudi pri nas manjka še marsikaj, kar bi lahko uresničili in kar moramo uresničiti. Pri tem je glavno spoznanje, da ne avtomatizma v družbenem napredku, ki bi sam po sebi krepil družbeno vlogo žensk, ampak se morajo napredne sile za to vsak dan trdo delati, vtrajno bojevati. Pri tem ne gre samo za nov položaj žensk. Tega ne bo, če ne bomo utrjevali enakopravnosti žensk z bojem za enakopravnost vseh ljudi ne glede na spol. Oba — moški in ženska — morata biti v položaju, da si bo sta kot enakopravna subjekta

ustvarjala resnično človeško dostojanstvo. Tega jima ne more milostno podeliti ali podariti država, to tudi ni stvar večje ali manjše človekoljubnosti lastnikov in managerjev kapitalističnih korporacij. To je povezano s takim družbeno-ekonomskim položajem človeka, ki bo omogočil, da si bo sam — kot subjekt osebnih, družinskih in družbenih odnosov — ustvarjal možnosti dela, solanja, kulture, odločanja o družini — brez skrbništva države ali nad delovnimi množicami privzdigjenih elit, vrhov političnih strank, birokracije itd.

Mednarodno leto žensk ponuja nam vsem, moškim in ženskam, možnosti narediti nove, pomembne korake na poti osvoboditve naša človeka in njegovih vsestranskih ustvarjalnih možnosti. Nam v Jugoslaviji se posebej saj bo lahko z našimi dosežki in izkušnjami pa tudi z razpravami o problemih in dilemah prispevali k poglabljanju spoznanja, da je enakopraven položaj ženske izjemno pomemben za razvoj vsake države. Ni se nam treba bati, da bi nam kdo očital neskrupulnost. Nova ustava, ki jo uspešno uveljavljamo v življenju, je pomembna tudi po svojih mednarodnih razsežnostih, po tem, da utira pot iskanju rešitev za premagovanje centrov odpujanja ekonomske in politične moči, ki žele zavladati svetu. Naša ustava resda kije iz naših razmer, ki pa so v marsičem podobne potrebam, zahtevam in dilemam sodobnega sveta naspolh. Naša izkušnja, po kateri ni mogoče uresničiti ženske enakopravnosti brez temeljitih sprememb v ekonomskih in političnih odnosih, je obenem naš ustvarjalni prispevek v zakladnico izkušenj vsega človeštva. To je nesporno dejstvo, ki ga nihče ne more zanikati.

Na svetovni konferenci v Bukarešti se je najočitneje pokazalo, da problem prebivalstva, oziroma prenaseljenosti v nekaterih delih sveta, ni samo problem nerazvitih držav in da akcije za načrtovanje družine ni mogoče obravnavati ločeno od pravašnosti pospešenega ekonomskega razvoja in spreminjanja odnosov. Vida Tomšič je v intervjuju za »Našo žensko dejala, da nekatere dejavnosti v razvitih državah ponujajo nerazviti načrtovanje družine namesto pomoči za hitrejši razvoj. Tako tudi ne manjka onih, ki pišejo lepe deklaracije o enakopravnosti žensk, hkrati pa nasprotujejo bistvenim spremembam v družbenoekonomskih odnosih. Nekateri ponujajo navidezne ali trenutne rešitve, ki v bistvu zamegljujejo bistvo problema in podaljšujejo življenje družbenemu sistemu, v katerem v resnici ni popolne osvoboditve človeka in s tem tudi ženska.

Uresničevanje enakopravnosti žensk je eden izmed pomembnih pogojev za razvoj socialističnega samoupravljanja. Dejali bi: družbeni položaj ženske je kazalec stopnje osvobodjenosti človeka sploh. Znani revolucionar in delavski voditelj Avgust Bebel je že zdavnaj dejal: Socializem pripada prihodnosti, v prvi vrsti delavcu in ženski. Zakaj je žensko posebej podčrtal? Zato, ker je bil ob vsakem kapitalističnem izkoriščanju delavskega razreda položaj žensk vedno dvakrat slab. Enakopravnost žensk je torej eno izmed temeljnih vprašanj, lahko bi rekli merilo, s katerim merimo, do kod smo prišli pri graditvi socializma. Je razredno vprašanje: gre namreč za to, da delavec zagospodari nad celotno družbo, nad celoto svojega dohodka. Takšne vloge delavski razred ne more uresničiti brez množične udeležbe žensk v tem boju. Uveljavljanje nove ustave pomeni, da mora delovni človek razvijati lastne možnosti, da mora sam kot subjekt opraviti preobrazbo družbe. Njegova sreča je torej odvisna od njegovih lastnih prizadevanj; namesto njega je ne more nihče drug ustvariti. Prav v tem je vsa veličina boja zavestnih sil za uveljavljanje nove ustave, boja, iz katerega rase družba novih, višjih možnosti. Ta boj je neločljivo povezan s politiko neuvrštenosti in aktivne mirovljubne koeksistence, ki pomeni nadaljevanje boja za enakopravnost v mednarodnih odnosih.

Res imamo že dolgo marksistično teoretično osnovo za razumevanje poti in sredstev, s katerimi je mogoče uresničiti enakopravnost žensk. To ni brez pomena. Takšna teoretična jasnost osvetljuje poti naše akcije. To pa nikakor ne pomeni, da na tem področju ni več dela za marksiste. Ne smemo pozabiti, da je splošno podcenjevanje marksizma na nekaterih področjih zameglilo prenekatero marksistično razlago in zmanjševalo njegovo sovisnost družbenega razvoja in položaja žensk. Sedaj ne gre za to, da samo ponavljamo klasične marksistične teze. Na njih moramo nujno graditi naprej: na temelju spoznanj klasičnega marksizma, predvsem pa z njihovo metodo moramo ustvarjalno proučevati povsem nova področja družbenega življenja, posploševati nove izkušnje delavskega razreda in delovnih ljudi pri graditvi socializma in socialističnega samoupravljanja. Tako bi kazalo teoretično poglobiti našo vednost in znanje o poteh in sredstvih za preseganje konflikta med biološko in družbeno reprodukcijo, med materinstvom in delom.

Toda teorija sama ne zadostuje. Nujna je revolucionarna praksa, nenehno revolucioniranje odnosov, nenehni boj za dejansko enakopravnost žensk. Tega se nis-

mo vedno in povsod zavedati. Ne malokrat smo ostajali bolj pri geslih ali smo običajni na polovici poti. Večkrat smo pozabljali na znano resnico, ki smo jo v težah, starih nekaj let, takole zapisali: Emancipacija žensk je njihova ekonomska samostojnost, neodvisnost, pridobljena skozi njihovo enakopravno udeležbo v procesu družbene, materialne in duhovne reprodukcije. Ženska je enakopravna takrat, ko se z delom potrjuje kot ustvarjalna osebnost in ko ima tudi objektivne možnosti za to. To pa ne velja samo za žensko temveč tudi za moškega.

Zakaj ni mogoče z dekretom ali zakonom doseči ženske enakopravnosti? Ne gre samo za dobro voljo, ali kdo hoče ali ne, temveč za ugodnejši razmeram za enakopravnost žensk. Opravičimo z zgodovinsko obremenjenostjo, ki ni nastala v desetih, dvajsetih letih, temveč v stoletjih, in ki je zato tudi ni mogoče odpraviti čez noč. Usedline starosti so tudi v zavesti ljudi, navadah, pogledih... Poglejmo, kakšen je naš desednjak, ko govorimo o enakopravnosti žensk! Se vedno govorimo o pomoči ženski, da je pomagamo samo njej, ne pa tudi moškemu in vsej družbi. Se daleč nismo presegli stare delitve dela, ko dopovedujemo ženski, da je njeno temeljno poslanstvo materinstvo, vse drugo pa da je drugotnega pomena ali celo samo začasno. Se vedno se dogaja, da mora ženska, ko išče zaposlitev, prinesiti prihranila o tem, da ni noseča. To poniževanje gre celo tako daleč, da prisiljuje ženske k izjavam, s katerimi se za nekaj let odpušča materinstvu, stanovanju itd. Idejni odmirki so se kazali in se ponekod še kažejo v zapostavljanju družbenega standarda in s poveličevanjem zasebnosti in potrošniške družbe. Seksualno revolucijo so spreminjali v brutalnost in nemoralnost, vse v imenu nekakšne svobode, ki je bila zopet samo svoboda za moškega. V delu sredstev javnega obveščanja prikazujejo žensko, kot da so njeni samo kuhinja, postelja in otroci, medtem ko je v gospodarstvu kvečjemu še rezervna delovna sila ali dodatek moškemu zaslužku. V zaščiti matere so še elementi starega pojmovanja ženske, ki da jo je treba razbremeniti pri delu, da bi se lažje posvetila družini in domu; kakor da mora biti večno prikovana na tradicionalno delitev vlog. Koncept zaščite je zastarel v tistem delu, kjer štiti žensko pred delom, namesto pred tistimi, ki ji poskušajo zapreti vrata do dela in ustvarjanja.

O vsem tem ne govorim zato, ker bi sentimentalno objokovali položaj ženske. To ne bi nič poma-

galo, najmanj ženski, saj bi le še povečali njeno duševno stisko. Ko razglabljamo o naših slabostih, pa tudi o nakazih našega življenja, delamo to zato, da bi videli, kam moramo usmeriti našo akcijo, kaj mora biti vsebina najširše družbene dejavnosti v mednarodnem letu žensk. Napraviti moramo bilanco uspehov, na katere smo ob 30. obletnici osvoboditve lahko upravičeno ponosni. Ženske so pridrle v vse gospodarske in druge dejavnosti, ki jim nekoč niso bile dostopne. Med zaposlenimi je v Sloveniji že 43 odstotkov žensk. To se pravi, da je postala ženska pomembna soustvarjalka narodnega dohodka in pomemben, nepogrešljiv dejavnik v narodnem gospodarstvu. Z uveljavljanjem socialističnih samoupravnih odnosov v temeljnih organizacijah združenega dela ter v krajevnih in drugih samoupravnih skupnostih, torej pri samih temeljih družbe pa se odpirajo nove, pomembne možnosti za vsestransko uveljavljanje žensk. Pri tem so spodbudni rezultati volitev v skupščinska telesa in samoupravne interesne skupnosti, saj je bilo izvoljeno vanje 34 oziroma 39 odstotkov žensk.

Največji dosežek v boju za krepitve družbenega položaja žensk v Sloveniji sta v zadnjem času podaljšanje porodniškega dopusta in sprejem resolucije o načrtovanju družine. Ob tem — kakor ob mnogih drugih družbenih akcijah, pomembnih za enakopravnost žensk — se je vnovič izkazala moč napredne revolucionarne misli. Zaostala, tradicionalna, konservativna gledanja na položaj ženske, tudi tista, ki jih je vsiljeval reakcionarni del cerkve, so bila odločno premagana, čeprav se niso odpravljene. Koncept patriarhalne družine je nedvomno v globoki krizi. Malomeščanska miselnost postaja ob prodoru novih idej in predvsem nove družbene prakse še bednejše, bolj provincialna in zaplotniška. Osmi marec — mednarodni dan žensk naj zatorej še bolj poudari napreden pogled na vlogo človeka in s tem tudi ženske v družbenem razvoju ter pogumno zavrne vse staro, preživelo, konservativno, kar vleče nazaj in kar ni vredno dostojanstva človeka ne glede na spol. To bo najboljša spodbuda novim prodorom in zmagam napredne misli in napredne družbene prakse pri nas doma in v svetu. To bo zopet nov, močan udarec konservativnim in reakcionarnim silam, ki so doslej gradile svoj položaj na zaostalosti in podrejenosti množice žensk. Zato v tem duhu kličemo: Naj živi mednarodno leto žensk 1975! Naj živi 8. marec — mednarodni dan žensk!

Franc Setinec

sobotna priloga

Poštni predal 29 16 in 17

Aktualen pogovor z Marjanom Rožičem
Varčnosti ne bomo dosegli ne z gesli
ne s tehnokratsko prisilo

Janez Kure
Skupaj v naložbe 18

Boris Lenč
Majda Gasparl

Lojze Javornik
Poseg, ki bo rešil prometne zagate 19

Stojan Žitko
Bodo stanovanja preživela amortizacijo?

Marko Jakše
Kako gradimo nove elektrarne? 20

Zdravko Stefančič
Priprave na plin

Jože Petek
Razvojni program prašičereje 21

Drago Hribar
Z zavoženih poti v življenje

Slavoljub Djukić
Razprtije

Bogdan Novak
Veliko stanovanj, a premalo 22

Janez Zadnikar
Še o kulturi in prosveti BiH

Sašo Schrott
Razprodaja potrošniških vrednot 23

Bojan Štih
Osma »Faustova« improvizacija Margueriti

Stane Ivano
»Dreyfus ali neznosna resnica« 24

Osvobajanje človeka 25

Slobodan Vukmirović
Skupnost nad posameznikom

Anton Rupnik
»Svobodo vsem zapornikom« 26

Mirjan Gruden
Škatlica s 50.000 elementi

Anton Rupnik
Brockhausova enciklopedija o nas 27

Pierre Rossion
Pameten kot — podgana

Beatrice Flad-Schnorrenberg
Sedem let »zelenih revolucij«

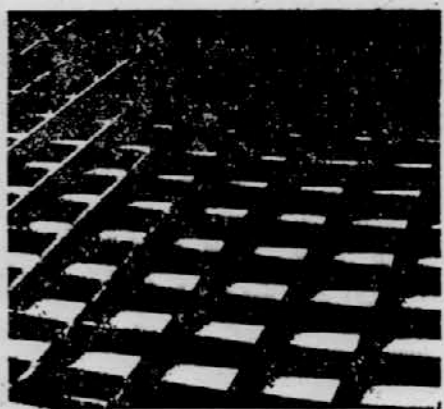
Bogdan Pogačnik
Veliki načrti: umetno srce 28

Primož Zagar
Pračlovek na Pivškem

Boris Kutin
Evropske oči ne zaznajo milijonskega
utripa Pekinga 29

John Updike
Bi čarovnik moral mamico udariti?

Blaže Koneski
Pesem 30

poštni predal 29

Odmevi na:

Rešitev pod Triglavom

Delo, 15. januarja,
1. in 22. februarja

Dva razloga govorita za to, da bi bilo koristno, če bi se zime, kot je letošnja in lanska, nadaljevala. Prvi, ker bi potem morda pričeli graditi žičnice in centre tam, kjer je sneg, in drugi, ker potem zaradi neuspešne sezone ne bi imela podjetja (žičničarji) verovk za podražitve (tudi, če je snega dovolj, tarnajo, da delajo z izgubo).

Poglejmo nekaj dejstev. Katschberg je od jeseni oddaljen okoli 120 kilometrov in je ob letošnjih vikendih pravo jugoslovansko zimsko središče. Žičnice imajo na višini 1600 m in 2000 m in na tej višini je npr. danes v Triglavskem pogorju z Bohinjskih vrat (1980 metrov) nad Vodnikovo kočjo do Polja (1580 m) več snega kot na Katschbergu.

V tužno znanostno ogromno denarja, ki bi lahko ostal doma, na Triglavu ali Kaninu. Kanin je seveda poglavje zase. Nekje sem bral, da se nevedneži (uporabili sem milejši izraz) uče na svojih napakah, pametni pa na izkušnjah drugih. Navedel bom nekaj teh napak, ki naj bodo za opozorilo pri gradnji triglavske žičnice (naj bom nekoliko zloben), kajti prepričan sem, da bodo triglavske žičnice nekoč stvarnost. Prav tako pa sem tudi prepričan, da bodo vrli Boščani odstranili tiste napake, ki danes še onemogočajo večjo uporabnost tega centra.

Na vse, kar bom se napisal, se da reči: ni res, da je res, pač pa je res, da ni res; da se spodbujati vse ugotovitve, najti opravila, zagovore itd., kajti vse je relativno. Vseeno pa bo marsikdo lahko povzel iz tega morda koristne sklepe, kajti moj namen ni kako dejavnost, ki se trudi, da bi bila koristna skupnosti, spodbujati, omaloževati ali osmešiti, čeprav se na prvi pogled kaže tako.

NAJPREJ KANIN

Do sedaj smo slišali o Kaninu samo pohvale vseh tistih, ki so ga še pred izgradnjo žičnice obiskovali marca, aprila in maja. Odkrili so ga torej alpinisti in turni smučarji takrat, ki je bil globoko zasnežen (štiri do šest metrov snega). Povsem razumljivo je zanesenjaško navdušenje teh nekaj ljudi, ki so vsako leto morda dvakrat uživali v lepota spomladanske smuke.

Pri tem pa sedaj trezno pogledjmo bistveni resnici: v začetku decembra nikoli ne zapade kar takoj in hkrati štiri do šest metrov snega; povsem nekaj drugega je, če smuka na določeni progi dvakrat na leto 5 do 50 oseb ali če jih smuka vsak dan z žičnicami na tisoče.

Na ti dve dejstvi se ne da odgovoriti z res je, da ni res, kajti ogromne vrtnice potrebujejo že v začetku decembra več kot 6 metrov snega, če naj jih veter vsaj delno zamede s snegom. Pri tem imam v mislih progno o magistralski žičnici na Kaninu.

Kaj torej sploh ima Kanin, če ga pogledamo brez zanesenjaštva? Ima smučišča več kot 2300 m nad morjem in obilico padavin. Gore ni treba zgraditi, ker že obstaja; skupno z obilico padavin predstavlja torej pozitivno zadevo; negativno je le to, da je obrnjen k soncu, kar se občuti na progah predvsem spomladi, ko žlebovi, tobogani, izdolženi od smučarjev, počasi zmrznejo in je naslednji dan smuka obupna.

In kaj Kanin trenutno nima, pa bi se moral imeti, in to že najprej, takoj ob otvoritvi žičnic? Ima urejenih smuk staza, vsaj 50 m širokih, ograjenih za varnost pred vrtačami strmih okoli 25 m na 100 m ali približno 25 odstotkov. To je namreč strmina, ki je za turistično smučanje, ki se da lepo vzdrževati, ker se na taki strmini ne delajo prehitro tobogani, vdolbine, žlebovi. Urejene smuk staze so prva in edina privlačnost, neurejene pa poglavitno in prvenstveno odbojanje, pa naj Pracek karkoli reče in napiše. Na lepo urejene staze do drlo vse, mlado in staro. To je edina uspešna reklama, proti njej ni možno obrekovanje! To je psihološko tako močan dokaz, da se ga ne sme sprepledati in naj bo šola za bodoče naprave.

Prepričan sem, da Boščani npr. vedo, kaj jim manjka, in da bodo to čimprej uredili.

Lahko bi rekel tudi takole. Če smo bili sposobni zgraditi stotine kilometrov avtomobilskih cest, kjer nicesar ne kasirajo, bomo zgradili tudi na Kaninu, Triglavu in Vršiču nekaj borih makadamskih smuk staz, ki bodo prinesle velike zasluške. Smučarske naložbe so najbolj perspektivne naložbe in Francozi so npr. ugotovili (ne glede

na večanje števila prebivalstva na svetu), da se pri njih poveča število komunikacij na leto za 10 odstotkov, število smučarjev pa za 15 odstotkov in da komunikacije kljub vsem izrednim naložbam daleč zaostajajo za povpraševanjem. Pri nas v tem odstotku gotovo zaostajamo za Francozi, torej ni nobene vrzoka za neobčutljivost, za vse bo še preveč vrst ob žičnicah, če bodo urejene proge. Da pa na Kaninu niso urejene smuk staze ob žičnicah, je najbolj zgovoren dokaz v tem, da se vsa Gorenjska vozi raje na smučanje v Avstrijo, čeprav je Kanin dosti bliže.

»POMA« SISTEM

Glede same gondolske žičnice bi rekel tole: nikakor in nikoli me ne do nitiče prepreči o smotrnosti žičnice od startne postaje do prve postaje, se posebej pa na približno en kilometer dolgem delu po ravlini. Do prve postaje pelje cesta in od tu dalje bi bili dosti uspešnejši in hitrejši dve progi (enkratno prestopanje) z veliko kabino za 100 do 150 ljudi. Resda so male »Poma« gondole komode, toda smučarji ni vseeno, ali potuje 30 minut ali 8 minut. Čas je zlato in dve veliki kabini zaporeb bi vrgli na ciljno postajo vsake 4 minute 100 do 150 ljudi (glede na velikost kabine).

Znano je tudi, da je »Poma« sistem zelo kompliciran, pravo elektronsko čudo, ki potrebuje strokovnjake za popravo, medtem ko zadostuje za polihalke ključavnice s ključem in ključem za vse primere.

Zamerim »Poma«, da ni rekla svoje besede proti brezsmiselnemu »fjord«, saj so že dosti gradili po svetu in bi morali vedeti, da se bo morda našel tudi pri nas kdo, ki bo to opazil. Seveda se da vsaka stvar utemeljiti in upravičiti, da je bilo npr. to zato narejeno, da sede turist takoj v Bovec na žičnico itd. itd. in sem prepričan, da bodo prišli na dan vse mogoče utemeljitve. Toda fjord vse preveč glasno vpije!

Kaj naj bi bil sklep vsega navedenega o Kaninu? Da je Kanin tu, da ga je treba urediti še dodatno s smučarskimi cestami, da bo množično smučišče novembra, ko ima meter snega, in da potrebuje še dodatne žičnice, da bi se dvignile zmogljivosti do več kot 1000 smučarjev na dan. Smučarske ceste bo treba vklesati v skalo (predvsem turistične), tako kot so naredili Italijani na svoji strani. Imperativ mora biti: Predvsem urejene proge s krediti, kajti prepričan sem, da tudi sami vedo, kaj se potrebujejo, kaj je treba urediti. Njihov bolesten odziv na vsako kritiko je dokaz, da tudi sami vedo, da ni vse v redu. Kanin mora zaživeti in bo zaživel tudi iz znanega razloga, da številni smučarjevi narašča hitreje od zmogljivosti novih smučarskih komunikacij.

Tipičen primer za to je Vogel, ki je postavljen na zelo neprimernem prostoru in vendar dobro uspeva. Sistem Vogel bi moral stati dva kilometra južni zahodno, tam so proge in smučarski svet. Nekomu je bilo všeč, naj stoji hotel na skali, ker je tako lep razgled na jezero. Za isti denar bi postavili samo 4 minute niže (z žičnico) tri take hotele, ki bi jih lahko uporabljali vse leto. To je še veliko huji primer kot kaninski fjord in prepričan sem, da bi se tudi kmalu našel kdo, ki bi ga zagovarjal. Ne bom pozabil nekega zelo znanega francoskega strokovnjaka za smučarske zadeve, kako je vzkliknil, ko se je peljal s sedežnico od hotela naprej: »Le kdo je bil tako pameten, da je tu gradil smučišča«.

IZOBILJE POD TRIGLAVOM

In vendar se vrtil in to se z uspehom!

Kaj pa Triglav in triglavske žičnice?

Za Triglav velja podobna ugotovitev kot za Kanin. Tu je edino gora, na vso sredo dovolj visoka. Smučarski teren se začne na višini 2500 m in na višini med 2500 in 2900 m, če sneg najmanj 10 mesecev v letu. Tu je dovolj, če ga zapade 30 cm; smuka je v redu, ker je podlaga ledenik. Na ledeniku sega poleti najdaljša proga (bližju km) proti Prebčevemu izstopu slovenske smeri v severni steni; pozimi in spomladi pa gre s Kredarice proti severu in jugovzhodu več prog. Dvanajstletna opazovanja snežnih ramer in plazov, pri katerih so sodelovali Maks Medja, Miko Tancar, Paole Dimitrov, Tone Žagar, Armin Medja in dopisani, je pokazalo zanimive ugotovitve. Obstajala je bojazen, da v začetku zime ne bo dovolj snega. Redno pa je že okoli 1. decembra od višine 2500 m do višine 1900 m najmanj meter snega, kar ravno med tema dvema višinama zadostuje za smuko. Na samem ledeniku pa pade prvi sneg navadno okoli 20. septembra, zagotovo pa obliži po 15. oktobra. V tem času je ledenik še močno v senci in je smuka na prvem prsiču največji užitek, medtem ko tudi sonce na Kredarici pri koči nudi vse razkošje.

Smučarskih prog od 2 do 3 kilometre dolžine je v okolici Triglava pravo izobilje. Pri našem 80-kratnem pohodu proti Kredarici in Staničevi koči smo marsikaj odkrili. Navedel bi v glavnem zanimivosti s tiste smuk proge, ki bo osrednja in morda še kaj o Velem polju.

Smuk proga, na kateri so bile nekoč vsako pomlad smuk tekme, pelje z ravnic pod Ržni (cca 2400 m) preko Pungradov, Apnenice (1900 m), Zgornje Krme (1720 m), Travnice doline, Polja (1580 m), Vrtče (1450 m), Pleše (1400 m) v Krmario (1000 m) in je dolga okoli 6,5 do 7 kilometrov. Pri sedanjem neobdelanem stanju je smučljiva med 2400 in 1580 m, če je meter snega, med 1580 in 1000 metri pa, če ga je vsaj 1,5 metra. Vsekakor bo treba tudi na triglavske standardni progi zgraditi smuk cesto v širini 50 metrov, isto kot na Kaninu, čeprav potrebuje Triglav le 1 do 1,5 metra snega, kajti proge morajo biti gladke zaradi korit, ki jih izdeluje množica smučarjev. Pozimi, ko sneg trdo zmrzne, to ni tako nujno, toda spomladi in v jeseni jo korita kaj kmalu do tal.

V začetku decembra je snega do višine Polja (1580 m) najmanj 1 meter. Ta debelina se stopnjuje do konca aprila na blizu 3 metre, na Polju na okoli 2 metra, na Kredarici (ledeniku) na okoli 4 do 5 metrov. Na sami Kredarici je vedno najmanj snega, ker je

na prepihu in veter vse raznese, zato imajo meteorologi težko stališče pri ugotavljanju snežnih padavin.

Zato ugotavljamo debelino snežne odeje na skali na ledeniku, ki edino v avgustu popolnoma pogleda iz snega in ledu in je v tem mesecu visoka okoli 5 metrov, v začetku maja pa zravna s snegom. Na standardni triglavske smuk stazi bodo potrebna razvalna dolina na približno 70 odstotkih njene dolžine. Ta proga bo tudi najbolj obremenjena in jo bo treba z leti razširiti vsaj na 100 metrov. Ima idealno lego tudi glede sonca in sence. Zgornji del (polovica) je izpostavljen soncu, spodnja polovica je najmanj 5 mesecev v senci in ima poleg tega še sneg od plazov ter enakomerno temperaturo, zato se sneg odmrzi skoraj na vsej progi pozno v pomlad. Plazovi so v glavnem v spodnjem delu, v zgornjem samo pod Ržnico.

Značilno je tudi, da veter izpod Apnenice (1900 m) ne odnaša snega ki tu »blizi« kakor pada. Najbolj enakomerno je zasnežen del med 2000 m in 1400 m višine. Tu bi bilo v zimskih mesecih osrednje smučarsko črtiljnice, spomladi in v jeseni pa med 2500 in 2000 m višine.

Glede dostopa v triglavske svet je več možnosti. Najbližja, najbolj logična je možnost s Krmario na Mali Prstec (cca 2000 m višine) in s Prstivca in krak na Staničovo kočjo in pozneje drugi krak na Kredarico (s Prstivca). Cesta iz Mojstrane do konca Krme (Krmario) je še narejena, treba jo je le razširiti za približno 2 metra, utrditi in protiprašno asfaltirati. Teren za prvo uveljavljeno ceste je skoraj idealen, nezahteven. Kombinacija s Trente ni primerna, ker bi morali zgraditi predor (poleg ceste) in ker bi žičnica iz Trente ne koristila direktno smuki in tudi ne bi privela na terene, ki so najbolj idealno smučljiivi.

PROSTOR ZA 300 TISOČ SMUČARJEV

Triglavske žičnice v magistralski liniji bi bile mihalne z velikimi kabina (100 do 150 oseb) in s hitrostjo od 40 km na uro, tako da bi prišel smučar v 8 minutah s Krmario na Kredarico.

Triglavske smuk ima tudi idealno poprečno strmino okoli 20 m na 100 m dolžine, ki je najbolj primerna za turistično smučanje. Po vseh dosedanjih dvanajstletnih opazovanjih leži sneg na triglavskeh progah od 2500 m do 1900 m od začetka decembra do 15. maja, kar je okroglo 6 mesecev.

Ekipa, ki raziskuje snežne razmere, dela po naročilu »Zavoda za pospeševanje in razvoj turizma na Bledu in reči moram, da je to sodelovanje plodno, natančno in uspešno, tako da je zbrana še obširna dokumentacija o progah in žičnicah.

V samem najbližjem triglavskem sklopu je tudi Veljska dolina z Velim poljem. To je pravi biser visokogorske koline, odprti proti jugu. Veljska dolina gre proti sedlu Hribarice z višine 1670 m (Velo polje) do sedla 2358 m. Izmed sedla se odveja se Kanjavec, ki ima več kot 2500 m. Po Veljski dolini s Hribarice pelje idealna smuk staza, ki je v spodnjem delu travnata in bi na dolžini preko 2 kilometra v spodnjem delu potrebovala zelo majhne korekture (odstranitev skal samice). Ta travnata dolina je zelo položna, ravno prava za turistično smučanje. Vse okoli Velega polja ima imeniten smučski svet tudi za tekaško rekreacijo, v dolinici je voda, na obronkih razsežen svet za gradnje in stalen potok v dolini Malega polja.

Tu bi bilo najmanj stroškov za gradnjo smučskih prog, vsaj za začetek, ki bi se splašal Bohinjem. Iz doline Voje bo nekoč šla cesta ali žičnica na Velo polje, kjer bodo zgrajene številne brunarice, kajti Velo polje je tako vabilno situiran kakor npr. Komna, da si želiš ostati v tej visokogorski pravljici.

S Hribarice je lepa položna smuka tudi v dolino Sedmerih jezer. Strme proge peljejo še za Misel vrhom na Malno polje in za Debelim vrhom na Planino v Lazu. Sploh so tu še mnoge zelo lepe možnosti, npr. s Kanjavca proti sedlu Hribarice.

Za vse to ogromno smučarsko okolje, ki obsega od Sorške planine do Krna, od Krna do Triglava in od Triglava preko Pokljuke do Sorške planine v kvadrantu okoli 400 m, lahko rečemo, da je še skoraj neizkoriščeno. Tu bi lahko smučalo okoli 300.000 smučarjev. Povsem razumljivo je skrb nekega katehete, kaj bo s tem prostanstvom, ko bo komunicirano. Triglavske žičnice bodo polne tudi poleti in lahko si zamisljamo vso nesnago, ki bo ostala ob komunikacijah. Potrebni bodo strogi zakoni z visokimi kaznimi, kot je to urejeno v Švici, in red se bo počasi uvedel. V tolažbo ljubiteljem narave naj omenim, da bo ostalo tistim, ki sovražijo žičnice, še vedno nešteto vrhov na voljo, ker je svet okoli Triglava preobširen, da bi vsega zapredli v žico.

Tudi sam sem ljubitelj teh srebrnih samot, kjer meseci in meseci ne srečaš človeka, kjer čutiš živa bitja le v sledovih živali, kjer diha priroda kot pred milijoni let. Toda čas zahteva svoje in ne moreš ostati konservativec.

Predvsem pa velja pravilo tako za Triglav kot za Kanin in Vršič: proge morajo biti urejene tako, da zadostuje 30 do 50 cm snega za smuko, potem bodo vsa smučišča prepolna in nobena protireklama ne bo odvrgla smučarjev od obiska.

Giril Pracek,
Jesenice

Čiv, čiv, čiv - še vedno sem živ

Delo, 22. februarja

Iz Sežane
kraljice Krasa usrane,
kjer kakofonsko kvaka anti—ptica Jolika, ko jo napade pevska koltika,

prisel je strašen glas,
da se je stresel ves parnas:
POBJITE PTICE!
O Srečko Kosovel,
bil si doma tam blizu Jolike,
lahko si srečen,
ker tvojo brinovo zadel je pravi strel
ne pljusk pomil ali smrdljive žolice
te naše pevske gospodinjice Jolice.

Nekaj neprofesorskih pripomb, vendar v skladu s Pietersnikom in Slovenskim pravopisom 1962:

Sežana, kraljica Krasa usrana — dobesedni citat iz del pesnice, spisovateljice in gospodinje Jolke Milič. Njena dela in spisovanja redno objavlja Delo, glasilo Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, največkrat seveda v kulturni rubriki.

»Sežana usrana« — je rezidenca pesnice, spisovateljice in gospodinje. Kakofonski, kakofonijski — neubranost, slaboglasje (SP 1962).

Anti-ptica — tisto, kar ptici zares ni čisto nič podobno.

Koltika — zavijanje v trebuho, koltika ga (jo) grize, štčplje, vije, kolje (SP 1962).

Brinova — plič na Krasu, die Wacholderdrossel ali der Krammetsvogel (Pietersnik). O brinovki poje Srečko Kosovel (joj, v italijanski ga je izdala Jolka Milič), kako ji sledi lonec, nato strel v tišini, droben curek krvi, brinova obleži, obleži...

Zolca — sluzasta snov: klejina, sadna, betonska zolca; tresti se ko zolca (SP 1962).

Jolica — to besedo bi lahko vzel kot pomanjševalnico besede jolajadnica. Ampak jolajadica mora vendar imeti jadra, krila, tako kot ptica peruti!

Češki pisatelj Karel Capek je napisal duhovito komedijo Ze žitna hlmjuzi iz žitnjega golazu. V njej si je popolnoma odmisli ptičji svet, peruti in krila in je ljudi obdelal v kožo ostudnih črvo, glist, gosenic, zab. krastač, kač, klopolac, reptilov in kar je še podobne golazi. To bi bilo hvalno branje za spisovateljico, gospodinjico in najznamenitejšo ornitologinjo slovensko, Jolko Milič!

Za tiste nedolžne bralce našega glasila SZDL, ki so v svoji lahkovernosti ali nevednosti pripravljali nasesti anti—ptičjemu čevljarju Jolke Milič, pa naj sledi še nekaj neornitoloških, bolj psiholoških citatov — naj jih končno ponatisne tudi Delo, glasilo Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, ki tako redno objavlja torej spisovateljice in gospodinjice, seveda še ornitologinjo slovensko, Jolko Milič. To so citati iz Samotnega jezdeca, knjige Jožeta Janorška, ki je izšla v Ljubljani pri Partizanski knjigi leta 1973 in jo je Matej Bor upravičeno označil za eno najbolj znanh polemičnih knjig pri nas, ki se po splošno lahko meri samo z najboljšimi primeri tovrstnega lepovestja.

Če bi me na primer kdo vprašal, katere so tiste grozljive prikazi v slovenskem pisanju, ki bi jih bilo treba razkrinkati in postaviti na ramotni odprti, potem bi skoraj brez pomisleka dejal: cencanja Jolke Milič... Čisto resno razmišljam, da bi moral zoper sežansko čevljarjo, ki postaja simbol naše omejenosti, napisati pamflet. Ampak v tistem hipu, ko se mi pamflet že riše v glavi, se zelo resno spušujem: zakaj bi se poniževal? In ali se bo sploh kaj spremenilo, pa če bo moj pamflet še tako natančen in resničen?

Če bi pisal o Jolki, bi moral svoj spis nasloniti na tole osrednjo zavosel: časopis prinese razburilno novico, da je umrla Jolka Milič. Vsi pišejo osmrtnice. Tudi jaz. Pretresen nad njenim nenadnim izginotjem bi ugotovil, da je slovensko pisanje izgubilo Jolko dragoceno in najbrž edino gospe pero. Njeno pisanje je namreč stajalo iz gospodinjstva in tudi uporabilo tu su citati iz Samotnega jezdeca. Pojavnica je sama stalno poudarjala, da se samo kot gospodinja vmešava v slovensko literaturo in da samo kot gospodinja ocenjuje gledališče, poezijo, ramanopise in pač vse, kar ji pride pred roko... Prav zato je v naše javno pisanje vnesla polno gospodinjiskih novosti. Splošno veselje so vzbujali njeni kuhinjski recepti, po katerih je skuhala celo vrsto slovenskih pisateljev in pesnikov! Bili so edinstveni! Znamenite so postale tudi njene enolončnice, v katere je strpala vse, kar ji je prišlo pod roko: poezijo D. Pirveca, filozofijo Tarasa Kermavnerja, spodnje hlače Françoise Saganove in prdce svojega duhovnega voditelja Pavla Knobla, da o vrsti dišav in začimb, katerih skrivnost je poznala samo ona, sploh ne govorim.

Res je od uraga, Jolka Jolkissimal! Umre — spet oživi in piše, nato pa spet pride smrt s koso na rami, Jolko pokosi, a kaj hočete, ob prvem dežju Jolka spet zraste v žitljenje. In spet piše, piše, piše... In kolikor bolj bi njej razmišljala, toliko bolj bi mi postajalo očito, da se je zdaj spet vrnila v žitljenje zategadelj, ker je bilo osnovno gibalno njene narave zavist, od same zavisti pa sploh ni mogla biti mrtva, dokler so drugi pri življenju. Bila je zavistna vsem, ki niso bili iz Sežane ali niso imeli na sebi karkoli sežanskega... Ker je kmalu ugotovila, da v naših družbenih razmerah ne bo nikogar ganila, če bo imela daljši ali krajši nos, če bo lepa ali grda, in da zlasti nikdar ne bo kronana, si je izbrala vlogo literarne Madame de Récamier iz Sežane. Kljub krivonožnosti, problematičnim jajčnikom, kravjim instinktom in neredni menstruaciji (o čemer vsem je tako učinkovito poročala v tisku), kljub prdcom svojega stoletnega rojaka Pavla Knobla, ki jih je tako zadušljivo razširjala po glavnem glasilu Socialistične zveze Slovenije, in kljub umazanini gospodinjiskim opralkom je vsak dan legla na svoj sežanski divan — in takrat se je začela. Kaj? Sprejemala je. Na svoje učenih prsi. In delila nauke. Iz svojih učenih ust. Vesoljni slovenski literaturi.

»Zdaj je ukazovala Pavlu Zidarju, naj piše manj, zdaj Miri Mihelčevi, naj piše boljše, zdaj Mateju Boru, naj izda svoje knjige tako, da bodo tudi po njenem okusu, zdaj je ozmerjala kakšno nesrečno pisateljico, da je preveč čustvena... Ni ga bilo, nad kate-

rega se sežanska Madame de Récamier ne bi spravila z ihtivimi krči, s hilitanjem, kolcanjem, ščipanjem, pljuvanjem in zlasti vreščicim kričanjem.»

»Ker je Pavle Zidar plodovit pisatelj, se je Jolka seveda spravila na njegovo plodovitost. Zakaj, če pogledamo njeno publicistično pisanje, bomo ugotovili, da se je z ginekološkimi posegi ukvarjala pri slovenskih pisateljih, slovenskim pisateljem pa ni segala samo v glavo, v srce in v trebuh, ampak tudi v hlače. Klasičen bo ostal tisti odstavek iz njene kritike Zidarjevega Tumorja, v katerem pisatelju tako kruto zameri, da ima spolovilo, in njegovo spolovilo onečasti takole: »Din din zvoni in maha (Pavle Zidar namreč) s spolovilom. Glejte ga! Ga imam!« Tako pač sliši govoriti Jolka Pavla Zidarja! »Nisem ženska in pokveka kot vi, pač pa potenten, utrapoten moški z udom na čmet. Hopla!«

»In kot zadnja vrednota, zavoljo katere je Jolka zaslovela po mili slovenski zemlji, je bilo njeno junštvo. Sama je zapisala, da »zalepa ne dobi mokrih stegen in njene hlače navadno ne visijo obesene na sulicah strahu!« Kakšen slog! Kakšen duh! Kakšna junakinja!

»Jolko pokopljajo in Jolka: zmeraj znova vstane od mrtvih. V grob položijo njeno sračje gnezdo gnezdisom, pa se iz njega rodi zmeraj novi Fenikst. Jolka je večna. Grozljivo večna. In zato si nikdar ne bomo znebili njenih neumnosti.«

Bodi torej pozdravljena, nesmrtna Jolika, Jolka Jolkissima, ti anti—ptica slovenska!

Bogomil Fatur,
Ljubljana

Dan urbanizma

Delo, 9. novembra lani

V »Delu« in potem obširneje v drugih listih smo brali o podeljevanju odlikovanj in priznanj slovenskim urbanistom. Večini teh počastitev ni kaj oporekati, vendar kdor pozna razmere, lahko govori, da so se pri nekaterih primerih morale dogajati nepravilnosti v predlaganem postopku.

Nisem bil edini, ki sem pohitel čestitat inženirki Sonji Lapajne, ko je bila izvoljena za častno predsednico Urbanističnega društva Slovenije in je potem dobila še odlikovanje Urbanistične zveze Jugoslavije. Če kdo, je prav ona to več kot zaslužila. Zato so čisto nepotrebne pretirane hvalnice in ponaredbi, ki smo jih imeli pozneje priložnost brati.

Na obnem zboru, na katerem je bila inženirka Sonja Lapajne izvoljena za častno predsednico, so bile izrečene naslednje besede: »V inštitutu za urbanizem so pod njenim vodstvom nastajali temeljni sodobnega urbanističnega načrtovanja v Sloveniji« (»Prostora«, glasilo urbanističnega društva Slovenije, 174. str. 30). Vsakdo lahko vpraša, komu in čemu služi ta neresnica, saj jo je inženirka Sonja Lapajne sama ovrgla: »Osnova za zavod (mišljen je Zavod za urbanizem) in komunalno tehniko, op.p.j. je bil in ostal inštitut za urbanizem, ki ga je takrat vodil arhitekt Marjan Sorli« (Jane IV-3, str. 17). V resnici je bilo to enakoparno sodelovanje prizadevni strokovnjakov, ki so bili pozneje postavljeni na stranski trp, čeprav bi jih danes lahko jemali za vzgled. Katarina Grasselli, pokojni Božidar Guardjančič, Darja Martinc, Dušan Petek, Viljem Stermecki in drugi niso dobili odlikovanj, vendar njihovega prispevka nihče ne more izbrisati iz zgodovine.

Nadalje smo brali, da je inženirka Sonja Lapajne prejela odlikovanje Urbanistične zveze Jugoslavije za »posebno zaslug«, čes da »je ustanovila in uveljavila Urbanistično društvo Slovenije kot prvo društvo te vrste v Jugoslaviji« (»Prostora«, 174. str. 38). To pretiravanje je ob izrednih zaslugah inženirke Sonje Lapajne brez smisla.

Očiten je poseben indic: tisti, ki je tako zapisal v obrazložitvi, mora imeti drugačno miselnost kot je naša. Samoupravljanje nam je prešlo v kri in ne moremo si misliti, kako naj bi ena sama oseba ustanovila društvo. Tisti, ki so v resnici bili na ustanovnem obnem zboru pred dvajsetimi leti, ki so predstavnik izvršnega sveta dr. Marjan Brecey pozdravil širino v sestavi članstva in samoupravnim smiselu društva.

Za potrditve vernosti mojega pričevanja naj mi bo dovoljeno navesti nekaj dejstev.

Ko sem dal pobudo za ustanovitev Urbanističnega društva Slovenije in vodil pripravo programa, proti nekimi nič ne več, kot da sem kot stipendist tehnične pomoči izpolnjeval obveznost naše države do Organizacije združenih narodov. Poudarek je bil na interdisciplinarnosti. Zavzeto so sodelovali najodličnejši strokovnjaki, predstavniki ki univerze, družbenih organizacij in strokovnih društev. Velik del breme na se je prevzela s svojo izredno organizacijsko sposobnostjo in prisrčnim pristopom do vsakogar inženirka Sonja Lapajne.

Ustanovnega obnega zbora so se udeležili visoki predstavniki republiške skupštine, izvršnega sveta, družbenih in strokovnih organizacij ter občin; lahko rečem, da je prvo urbanistično društvo ustanovila vsa Slovenija. To je bilo odločno dejanje zgodovinskega pomena, proti nekimi birokratskim silam, ki so tri leta prej brez razloga razpuštile zavod za urbanizem in komunalno tehniko in skoraj izbrisale besedo »urbanizem« iz slovarja slovenskega jezika.

Naslednje leto smo priredili zborovanje urbanistov Jugoslavije v Portorožu. To je bilo pravo slavoje. Slovenski izvršni svet je predstavljaj sam predsednik Boris Kraigher, ki se je prepiral o pomenu urbanizma za socialistični razvoj. Takrat je nastala Urbanistična zveza Jugoslavije.

Ne oziraje se na to, da sem kot prvi predsednik prvega urbanističnega društva v državi najbrž dovolj zaslužila, da si to zgodilo neuniči.

ljivo izpričati v časopisih iz tistih časov. Kdor jih poverja, se samo smeji.

Pri tem ostanajo visoka priznanja inženirki Sonji Lapajne neoporečna, kar pa za nekdo drugo odlikovanje ni čisto jasno. Odlikovanje Urbanistične zveze Jugoslavije je namreč prejel tudi univerzitetni profesor Marjan Mušič, ki ni sodeloval pri ustanovitvi društva in mu je celo nasprotoval. Kdaj se je priključil oziroma pričel simpatizirati z njim, ne vem, verjetno pa si je moral pridobiti posebne slupe, ki pa jih ne poznam in jim zato ne morem oporekati. Tudi iz obrazložitve niso razvidne. Kajti, ako bi

Kje bo stal novi Park hotel?

Delo, 1. marca

Skupnost za varstvo okolja Slovenije je v sodelovanju z nekaterimi kulturnimi in drugimi institucijami Slovenije objavila v časniku Delo z dne 1. 3. 1975 članek »Kje bo stal novi Park hotel?«. Članek je obnem apel slovenski javnosti, ki naj bi, kot pišejo pisci članka, poiskala ustrezno rešitev. Da bi bila slovenska javnost bolj podrobno seznanjena tudi z gledališčnim delom, ki nosi breme investicije, smo se člani kolektiva zbrali s. 3. 1975 na zboru delavcev, kjer smo se dogovorili, da seznanimo javnost z vsebinami prizadevanj kolektiva za izgradnjo Park hotela na Bledu.

Ni neznan, da je bil stari Park hotel najstarejši hotel na Bledu, saj so začeli njegove gradnje segati v leto 1840, ko so na sedanji lokaciji postavili postilno Malner. Iz te gostilne je postopoma, s pomočjo rekonstrukcij rasel stari del hotela vse do leta 1919. Leta 1931 je hotel doživel velike rekonstrukcije, in sicer tako, da so k staremu delu prilepili novi del, po obsegu približno enak staremu delu hotela, vendar v popolnoma drugačnem stilu. Z razvojem turizma po drugi svetovni vojni sta funkcionalnost in ekonomičnost zastarele hotela prilepili stagnirati. Dejstvo, da je hotel na poti nazadovanja, je kolektiv kaj kmalu ugotovil in se pričel zavzemati za izboljšanje rekonstrukcije hotela. Tako so bili prvi načrti pripravljeni že v letu 1959, vendar niso bili realizirani, ker ni bilo denarja. V letu 1963 so bili ponovno izdelani načrti za rekonstrukcijo hotela, s katero naj bi k takratnim 232 ležiščem dodali še 105 ležišč. Projekt ni bil realiziran, ker ni bilo denarja. V letu 1964 so bili izdelani načrti za nadzidavo nad lokali; tudi ta načrt ni bil realiziran.

Ko se je v letu 1967 kar naenkrat pojavil kredit za gradnjo nekakega hotela na Bledu, je kolektiv Park hotela poskušal pridobiti ta denar za rekonstrukcijo svojega hotela, vendar ni uspel. Ko je bil kredit za gradnjo novega hotela na razpolago Bledu, ni bilo moč najti investitorja, zato je bil kolektiv Park hotela edini, ki je videl potrebo po turističnem razvoju kraja. Sklenil je prevzeti investicijo in tako je v letu 1969 Bled pridobil za Golf hotelom edini povojni zgrajen hotel. S pridobitvijo novega hotela ni nehala rasti, lahko rečemo, še večja potreba po rekonstrukciji Park hotela, posebno še, ker so pričeli delati na Bledu obnavljati svoje hotele. Tako so obnovili hotel Jelovico v letu 1964 in ponovno 1972, hotel Toplice v letu 1968 in ponovno 1972, hotel Lovce 1970 in ponovno 1972, hotel Krim 1973.

Kolektiv Park hotela ne zanika, da je že takrat, to je v letu 1969 uvidel pomen tega, perečega problema in možnost razvoja je v integraciji, zato se je v maju istega leta s pogodbo pripojil k Viatorju ex. Ljubljana transport, ki je bil pripravljen prevzeti breme investicije Golf hotela in pričeti s pripravami za obnovo Park hotela.

Na osnovi urbanističnega načrta Bleda, ki ga je sprejela Sob Radovljica na seji obeh zborov 10. 12. 1969 in ki je bil objavljen v Uradnem vestniku Gorenjske št. 29-69, je investitor pripravil programske zasnove za adaptacijo Park hotela in gradnjo shopping centra. Upošteval je pomembnost lokacije najvišjeje centra kot jedra turistične cone Bleda, se je investitor odločil in razpisal za sodelovanje z Društvom arhitektov Ljubljane »Republiški anonimni projektni natečaj, ki je bil objavljen 10. 3. 1970 v časopisu Delo. Namen natečaja je bil dobiti odgovor, poleg ostalega tudi, ali naj se obstoječi objekt adaptira ali pa predvidi v celoti nov objekt. V natečaju je sodelovalo 25 arhitektov, med njimi tudi priznani slovenski strokovnjaki. Razpisovalce natečaja je prejel 14 natečajnih elaboratov. Vseh 14 elaboratov z maketami je bilo za javnost razgrnjenih v avgustu 1970 na Bledu. Ocenjevalno razsodišče, v katerem so poleg zastopnikov investitorja sodelovali člani Društva arhitektov Ljubljane: dipl. ing. arh. Mitja Jernej, dipl. ing. arh. Jože Kregar, dipl. ing. arh. Sašo Mächting, dipl. ing. arh. Vladislav Sedej, dipl. ing. arh. Branko Simčič, dipl. ing. arh. Meta Hočevar, dipl. ing. arh. Mitja Simoniti, se je odločilo za idejni elaborat projektanta dipl. ing. arh. Fedja Koširja. Idejni elaborat projektanta je na podlagi ekonomske presoje in ostalih programskih zasnov ovrgel možnost adaptacije obstoječega hotela. Izid natečaja je bil objavljen v Delu dne 4. 8. 1970.

Realizacijo idejne zasnove po izbranem elaboratu »Tapis« je investitor zaupal specializirani organizaciji Turist Progres Radovljica. Leta je od 1970 do 1974 izdelala 3 idejne projekte, in sicer leta 1972 tako imenovano »srednji« varianto, to pomeni gradnjo novega hotela in adaptacijo objekta Kazine. Program ni bil realiziran, ker banka ni odobrila kredita. V letu 1973 je bil izdelan načrt za etapno gradnjo v dveh delih, ker je takratni predsednik komiteja za turizem tov. Razdešek, nakazal možnost po odobritvi kredita za tako gradnjo. Tudi na tej osnovi si nismo mogli zagotoviti sredstev za gradnjo, čeprav smo v tem letu iskali možnost vlaganja tujega kapitala. Marca 1974 je bil izdelan idejni projekt »Kazina« zasnove, na osnovi katerega je Ljubljanska banka 5. 8. 1974 odobrila 11 milijard S din kredita pogojno, dne 27. 12. 1974 pa dokončno. S tem so bila bančna sredstva za investicije zagotovljena.

Po predračunu je bilo za investicijo potrebnih 14 milijard S din, zato se je 3.300-članski kolektiv OZD Viator na zborih delavcev na Jesenicah, Prevaljah, v Črnomlju, Lendavi, Kamniku, Novi Gorici, Slovenj Gradcu, Ravnan na Koroškem, na Bledu in v Ljubljani junija in julija 1974 odločil za veliki solidarnostno akcijo, to je za združitve 3 milijard S din v korist investicije Park hotela.

Dne 8. 3. 1974 je Sob Radovljica izdelala lokacijsko odločbo za gradnjo novega hotela, na mestu obstoječega hotela Park. Lokacijska odločba je bila izdelana po opravljenem javnem ogledu in pridobitvi soglasij. Najbolj

sporno vprašanje, to je priključek na vodovodno in kanalizacijsko omrežje, pa je bilo urejeno s posebno pogodbo s dne 8. 10. 74 s komunalno gradbenim podjetjem »Grad« Bled.

Na predlog Ljubljanske banke, instituta za ekonomiko investicij z dne 11. 10. 1974 je republikski sekretariat za urbanizem ugotovil, da pravomočno lokacijska odločba z dne 8. 3. 1974 ni v skladu s programskimi zasnovami celotnega turističnega področja in zasedalnega načrta za cono I. v katerem je lociran tudi novi Park hotel. Zato je morala Sob pričeti postopek za spremembo lokacijske odločbe. Za ureditev te zadeve oz. dopolnitev postopka je Sob na seji 4. 12. 1974 sprejela odlok o spremembi odloka o urbanističnem načrtu Bleda in spremembo pravilnika za izvajanje urbanističnega načrta Bleda. IS skupščine pa je na seji 26. 11. 1974 sprejel sklep o javni razgrnitvi osnutkov zasedalnega načrta CTP na cono I na Bledu. Oba navedena osnutka sta bila javno razgrnjena od 6. 12. 1974 do 6. 1. 1975 in 15. 1. 1975 na zasedanju vseh 3 zborov skupščine sprejeta. Dne 17. 1. 1975 je skupščina občine Radovljica, oddelek za urbanizem, gradbene in komunalne zadeve ter varstvo okolja, izdala investitorju dopolnilno lokacijsko odločbo. Na prošnjo investitorja je SOB, oddelek za urbanizem, gradbene in komunalne zadeve ter varstvo okolja, izdala dne 7. 2. 1975 gradbeno dovoljenje za gradnjo novega hotela Park na mestu obstoječega. Za izdajo dovoljenja je investitor moral predložiti lokacijsko dovoljenje, gradbeni načrt, soglasje sanitarne in požarne inspekcije Sob Radovljica, potrdilo občinskega društva knjižničarstva o zagotovljenih sredstvih, soglasje komunalnega podjetja Grad Bled, soglasje PTT Kranj, odločbo republikške sekretariata za urbanizem Ljubljana in republikške sekretariata za gospodarstvo Ljubljana, soglasje republikške skupnosti za ceste, dovoljenje oddelka za notranje zadeve in dokaz o pravici razpolaganja z zemljiščem.

V kolikor toliko opisanemu zaporedju smo skušali posredovati javnosti delo petih let temeljitih priprav in prizadevanj kolektiva, vse do pričetka gradbenih del. Nismo pa navedli vseh vmesnih dogajanj, od raznih posvetov, ogledov, konsultacij, pridobivanja mnenj raznih institucij in posameznih strokovnjakov, ki so kakorkoli sodelovali na pripravi arhitekturno gradivo obsega več kot 1000 dopisov, prav tako tudi seznam sodelujočih ni majhen. Prav tako nismo opisali vrsto problemov, ki so nastajali zaradi dolgotrajnosti hotela in zaradi nesigurnosti gradnje. Zaradi obeh navedenih vzrokov se je interes popraščevanja po storitvah v Park hotelu občutno zmanjševal. Nismo opisali težav, ki so nastale zaradi nepopolne lokacijske odločbe, ko nismo mogli pričeti z vnapre planirano gradnjo, hotel pa smo prav tako v naprej planiranem času 23. 9. 1974 zaprli.

Tako kot smo se intenzivno pripravljali na gradnjo hotela, smo se pripravljali tudi na pridobivanje in izobraževanje kadra. Nismo smo vključevali v uk večje število mladih delavcev in vlagali znatna sredstva v te namene.

Negotovost v zvezi z gradnjo povzroča med nami delavci upravičen dvom o resnosti zastavljenih ciljev. Posledice takih, za nas delavce neresnih odločitev, čutimo najbolj mi delavci, saj se moramo dnevno spoprijemati z vse mogočimi problemi kot to, da danes delamo tu, jutri tam, za popriširjenjem pa nam ob takem in takšnem reševanju problemov kaže po petih, desetih ali dvajsetih letih dela v domačem kraju in domači hiši ti s trebuhom za kruhom.

Na koncu samo še nekaj besed o vloženih sredstvih v pripravljajna in začeta gradbena dela, ki znašajo do sedaj že 4 milijarde S din. Ni treba posebej omenjati, čigav je ta dinar, kdo je vlagal napore zanj, da smo bili to mi delavci — člani kolektiva Viator!

Delavci Viatorjeve TOZD, Hotel Bled

Za kvaliteto odločanja

Delo, 28. februarja

Dokument o izhodiščih za dolgoročni razvoj Ljubljane do leta 2000 po mojem trdnem prepričanju ni prava in primerna podlaga za tvorno in učinkovito javno razpravo, ki se bo vsak čas začela (nekateri forumi so o tem že govorili). Snov, kakor nam je predstavljena zdaj, ne more zagotavljati, da se bodo najširše plasti naših delovnih ljudi ali vsi delovni ljudje ustvarjalno in prebrano odločili o svojem prihodnjem življenju v okolju, v katerem prebivajo in o razvoju samega okolja. Gre za značilno napako, ki jo lahko tako rekoč vsak dan srečamo ob različnih priložnostih in primerih; vemo: ob graditvi, na podlagi katerih se delavci izrekajo o prihodnjih investicijah v TOZD ter na svojih zborih te investicije sprejemajo, zavračajo ali dopolnjujejo; dalje, ob planih, ki jih morajo sprejeti delavci v delovnih organizacijah in sploh ob večini dokumentov, ki obravnavajo in delovnim ljudem predlagajo različne razvojne smernice na kateremkoli področju družbenega življenja.

Zaradi takega razširjenega pojava v tem primeru obravnave za splošno in načelno vprašanje, ki so mu izhodišča za dolgoročni razvoj Ljubljane zgolj poskus konkretnega dokaza. Dokumenti, o katerem govorimo, je precej obsežen. To pa ni njegova največja pomanjkljivost. Najbolj problematična se zdi njegova vsebina ali bolje povedano, njena zgradba. Pred delovnimi ljudmi se razgrinja prava gmoja najrazličnejših številk in posameznih podatkov, množica strokovnih domnev, ugibanj, trditve, sklepanj in posameznih misli. Gotovo se poudarja številke in podatke, notra v dokumentu pa so narekujejo družbeno-ekonomski, industrijski, demografski, socialno-zdravstveno varstveni, vzgojno-izobraževalni, znanstveni in drugi vidiki. Vendar pa tega reda ni mogo-

če jasno spoznati, predvsem pa ni mogoče odkriti celote, o kateri se morajo določeno izreči delovni ljudje. Ta celota pa je predvsem in samo kvaliteta in ne kvantiteta, torej osnovna in celovita kakovost tistega, kar hočemo s razvojem doseči. V večini naših razvojnih planov pa je tako, kot da želimo uresničiti in doseči zgolj podatke in številke. Številke seveda so neogibno potrebne, vendar v drugačni vlogi.

Želimo povedati naslednje: dokumenti, ki ga imamo v tem trenutku prazaprav po naključju v analizi prav zaradi gmoje števil, gmoje najrazličnejših razdrobljenih podatkov, ki želijo biti v čim večji količini stignjeni na določen prostor, ne vsebuje celovitih, vodilnih, idejnopolitičnih, družbenopolitičnih in s tem seveda tudi politično ekonomskih smernic, po katerih bo stekel dolgoročni razvoj, če jih bodo sprejeli delovni ljudje. Ne vsebuje na podlagi takega idejnega, družbenopolitičnega pristopa napovedanega in opredeljenega rezultata tega razvoja, ne napoveduje z merili sprejete smeri našega družbenega razvoja, opredeljene stopnje kakovosti življenja, ki jo domo s sprejetim razvojem dosegi in za katero se hkrati s sprejetimi smernicami tudi zaestno opredeljujejo.

Bodimo še jasnejši: v tem primeru in ob vseh razvojnih planih in projektih, ki jih sprejemajo naši delovni ljudje in z njimi kot posledico prihodnjo stopnjo svojega življenja, svojega položaja v družbi in družbenem delu, bi morali uveljaviti naslednji pristop: Sestaviti moramo zgosten, jedrnat vodilni dokument, brez gmoje števil in najraznovrstnejših posebnih podatkov (vendar to ne pomeni, da v dokumentu ne sme biti nobene številke ali podatka). To je vodilna družbenopolitična kvalitativna izražena misel, ki daje delovnemu človeku zaokroženo celoto razvoja, njegovih najbistvenjših namenov in posledic ter končni rezultat razvoja, ki se zmerja in povsod zgosti, in se v socializmu mora zgostiti v kvaliteto našega skupnega družbenega življenja in zato tudi v kvaliteto življenja posameznika. Na tako vodilno družbenopolitično misel o nekem razvoju, njegovih najbistvenjših posledicah in o njegovem končnem rezultatu, na misel, ki mora biti tudi na ravni TOZD nekakšna zavezujoča resolucija, pa morajo strokovnjaki postaviti vso mnogovrstno, idejnopolitičnemu fundamentu ustrezno številčno zgradbo. Sele na tako KVALITATIVNI podlagi lahko gradimo gradbo kvantitativnih, številčnih odnosov. Potemtakem je ta kvantitativna, številčna zgradba z vsemi svojimi praktičnimi razmerji, projektnimi nastopi itd. v bistvu le priloga omenjene vodilne idejnopolitične, družbenopolitičnega fundamenta.

O tej vodilni družbenopolitični misli razvoja in njegovega družbenega rezultata se lahko praktično izrekajo prav vsi delovni ljudje, ker vidijo razvoj in njegov rezultat kot strnjeno, predvsem pa kot docela razumljivo celoto, saj jo ne obremenjujejo različni, večkrat tudi zelo ozko strokovno razumljivi prikazi in številčni odnosi. Nočem podcenjevati delovnih ljudi. Marsikdo lahko spozna tudi med množico strokovnih podatkov in matematičnih razmerij osnovno vodilno misel razvoja in njegov rezultat ter se lahko pravilno, oziroma napredno odloči. To pa seveda ni odvisno samo od pronicljivosti človeka, ampak tudi od vsebine samega dokumenta, oziroma njegove narave.

Vendar pa nas izkušnje učijo, da večina delovnih ljudi sprejema dokumente, razvojne načrte, investicijske predloge itd., ki so izrazito strokovno sestavljeni, oziroma, ki so sestavljeni predvsem kot podoba kvantitativnih odnosov, kot mnogovrstnost številčnih razmerij in podatkov, z odporom. O njih odločajo molče, se pravi da ne odločajo, ali pa se ukvarjajo s posameznostmi, ki celoti koristijo ali pa tudi ne, oziroma prenašajo svoje razprave in konkretne zadeve odločanja. Taki dokumenti stilijsko delovne ljudi, da bi se morali, če hočejo stvar razumeti in se potem ustvarjalno o njej odločiti, spremeniti v specializirane strokovnjake. To pa vsekakor ni njihova naloga. Zato se odlikajo od aktivnega odločanja in postajajo, ne večši ozko strokovno-specializiranih poslov, demoralizirani in demobilizirani. Dokumenti, obteženi z kvantificiranimi odnosi in s specifično strokovnostjo, seveda omogočajo tudi manipulacijo, zavajanje množic, ker je osnovno bistvo dokumentov zakrito z grmadami posameznih dejstev in števil.

V našem primeru, kot smo ga prikazali, pa se, na kratko povedano, delovni ljudje odločajo najprej o vodilni družbenopolitični, ekonomsko politični ali pa kar samo idejnopolitični misli nekega razvoja in njegovega rezultata, se pravi o celoti. Spremembe, ki nastajajo v procesu vseljudskega odločanja na tem temeljnem idejnopolitičnem fundamentu, potem seveda avtomatsko terjajo tem spremembam ustrezne spremembe kvantificiranih odnosov. To morajo opraviti strokovne službe. Ko je razvojni program sprejet, ko je torej sprejeta družbenopolitična resolucija o razvoju in napovedanem kvalitativnem rezultatu in z njo kot priloga tudi vsa ustrezajoča številčna strokovna praktično izvedbena zgradba, ga morajo ustrezne službe izvajati. Vse svoje posebne ukrepe sprejemajo zgolj v skladu in v prid uresničevanja vodilne misli. S tem je podano nadzorstvo nad njihovim delom. Vendar pa to že presega okvir naše obravnave.

In kako ravnati v primeru izhodišč za dolgoročni razvoj Ljubljane do leta 2000? Tu bi morali družbenopolitični usmerjalni fundament sloneti na najširših družbenih interesih, zapodeni v ustavi, programu ZKJ ter v stališčih in sklepih VII. kongresa ZKS, tako apliciranih na Ljubljano, vendar tako, da bi bilo iz njih moč ves čas spoznati celoto. Konkretno bi moral tak vodilni dokument vsebovati, recimo, naslednje kvalitativne elemente: Ljubljana se mora razvijati tako, da bo s svojim razvojem prispela k izginjanju razlik med mestom in podeželjem; se pravi, da se nikakor ne sme razvijati na račun svojega podeželja in širšega zaledja in tudi ne na račun drugih slovenskih krajev (kar je bilo doslej že večkrat očitano). Njen razvoj je treba potemtakem projektirati tudi iz vsestopenjskih vidikov, v okviru njenega širšega zaledja in vse Slovenije. V prihodnosti ne mi-

slimo povedovati zgolj standarda v kapitalističnem pomeni, ki se kaže med drugim v nenehnem, nenadzorovanem povečevanju osebnih potreb in osebne potrošnje in s tem tudi posebnih potreb in posebnih potrošnje (posebnih plasti prebivalstva). Težili bomo zlasti k doseganju vedno višje stopnje KVALITETE ŽIVLJENJA. Leta pa seveda zajema usklajen razvoj družbenega in osebnega standarda, predvsem pa zajema usmerjen in načrtovan razvoj družbenih potreb. Za vse navedeno je, če smo malo konkretni, potrebna ustrezna struktura industrije in ustrezen razvoj proizvodnih sil. Zato potrebujemo čisto okolje, potrebujemo (in to je pomemben element kvalitete življenja) hitrejši zadovoljevanje potreb po otrošnem, socialnem, zdravstvenem in šolskem varstvu, potrebujemo primeren razvoj znanosti in vzgojno-izobraževalnega sistema ter kulture v širokem pomenu besede in drugo. Teh primerov tukaj kajpada ne podajamo »znanstveno natančno«, ampak zgolj za to, da bi podprli naša dosedanja izvajanja.

Primož Zagar Ljubljana

Slepila koroške škofije

Od leta 1970 dalje odmevajo s Koroške čedalje glasnejše bobni Hitlerjevega potomcev. Prazaprav so se oglasi že dolgo pred Hitlerjem in niso nikoli utihnili. Izbruhli strupenih besed tam od govornikov Heimatiendista do njihovih somišljenikov, ki vodijo druge stranke, nas vedno bolj spominjajo na leta pred drugo svetovno vojno.

Toda od 1970 leta dalje smo s Koroške slišali tudi besede o spravi, sožitju in odpuščanju. Največ jih je bilo na škofjski sinodi leta 1972. Ponovno smo jih slišali v Postnem pastirskem listu, ki ga je koroški škof nastopil svetovni verniki januarja 1975. Ob njih bi človek utegnil pomisliti, da koroška noč le ni tako črna. Pomislil bi, da se še sliši glas poštenja in razuma.

Ali pa bi imel prav, če bi tako pomislili? Je res na vidiku nov duh sprave? Je res med izbruhli velikomestva na eni strani in človekoljubnimi gesli na drugi taka razlika, kot se zdi? Ali lahko torej upamo, da je koroška Cerkev stopila na svetlejša pota, kot jih je ubirala 900 let, ko je bila eden od stebrov potujevanja?

Sprava, sožitje, odpuščanje ... same lepe besede. Se več: te besede bi morale pomeniti vodilo človekovemu ravnanju. Toda tako vlogo bodo dabile le, če jih bodo mislili resno in odkrito in če bodo izrečene s trdnjo odločnostjo, da se uresničijo v vsej svoji vsebini. Če bi bile izrečene z veseljem, kot jih lahko sprejeti z veseljem, kot jih je med ljudmi pričel lepši dan medsebojnega zaupanja in prijateljstva.

Toda sprava, sožitje in odpuščanje so lahko tudi samo besede, ki jih tisti, ki jih je izrekel, ne misli resno. Če je tako, so to najhujše laži! Tedaj so nevarne, kot je odkrila laž, ki je že naznanen grda in jo takoj spoznamo. Nevarnejše zato, ker vemo, da lahko lepa beseda usodne zavede. Je kakor strup, ki ga ponudimo v kristalni čaši, pomešan med najbolj sladko piščo.

Ko že nekaj časa poslušamo iz Koroške poleg groženj in zastraševanj tudi lepe besede o spravi in sožitju, si moramo biti na jasnem, ali jih varjajo pošteno ali ne. Ali res mislijo, kar govorijo? Ali so resnica, ki obeta, da bo nastopil nov čas bratstva, ali pa so laž, ki bo našim ušticam še bolj približali morilsko kupno genocida?

Kako naj tedaj spoznamo, kaj je resnica? Mislim, da bo zadostovalo, če se pri iskanju odgovora ozremo samo na nekaj dejstev. Videli bomo, da nam bodo ta dejstva kaj hitro razbila naša prostodušna pričakovanja, da je na Koroškem zavladal nov duh, čeprav le v Cerki.

Sprava ni le beseda. Pomeni, da je poprej vladal spor in da se je zgodilo tako kot pri vsakem sporu, ko je zagrešenega veliko zla in krivice. Tisti, ki je močnejši, je večina, je v sporu vedno tisti, ki hudi udari. Slovenski pregovor pravi: »Kdor je jacji, tlačje«. Manjšina je vedno žrtev. Če hočemo zdaj spregovoriti o spravi, bi se morali najprej zmeniti, kako bodo odpravili krivice in kako, poravnali zlo. Sele potem, ko storilec odpravi krivice, si obe stranki lahko sežeta v roko. Pa ne prej!

Ali je bila popravljena kaka krivica Slovencem na Koroškem? Južna Koroška je bila še v začetku tega stoletja enako slovensko ozemlje kot vse ostalo, ki je danes svobodno. Velikomestni načrti, ki imajo svoje korenine dolgo pred Hitlerjem, so hoteli to ozemlje razkosati. Pravčasni razpad stare Avstrije je preprečil, da se niso uresničili tudi na Slajerskem, Kranjskem in celo Primorskem. Kjer so se zadnji Habsburgi uprli, se je nemškemu klinu pridružil proti Gorici in Trstu. Uresničujo pa se na Koroškem, najprej v prvi republiki, potem pod Hitlerjem in zdaj v drugi republiki. Na črtno zabijanje nemških klinov je povzročilo, da v marsikaterega se pred desetletjem popolnoma slovenskem kraju danes že do tretjine ali več ljudi, zlasti otrok, govori nemško. K tem ukrepom sodi predvsem sistematično pomenečevanje v vrčih in šolah. Potem sodi sem izobčevanje slovenske iz javnega življenja, zastraševanje in zapostavljanje ter celo skrunjenje grobov.

Kaj od vsega tega je še mogoče popraviti, da bi bila možna sprava? So postali vsi otroški vrčci na slovenskem ozemlju vsaj dvojezični? Isto se lahko vprašamo glede šol. ALI JE DVOJEZIČNOST URESNICA ZA OBE NARODNI SKUPNOSTI? Kje je nad 100.000 Slovencev, kolikor jih je živel na Koroškem ob prelomu stoletja (še leta 1890 so našli 101.030 ljudi, ki so izjavili, da govorijo slovensko, kar je pomenilo 29,53 odstotka vsega prebivalstva Koroške. Že takrat je bilo Slovencev v resnici dosti več). Še leta 1922 je bilo 80 župnij, kjer se je uporabljalo samo slovenski jezik, dvojezičnih pa je bilo 26. Leta 1964 je bilo pri njih le 21, drugih pa že 53. Medtem ko je bilo v južni Koroški leta 1922 8 le nemško uradova-

nih župnij, jih je bilo 1969 leta že 40. Po zadnji sinodi, ki je veliko govorila o spravi, so še nadaljnje župnije postale dvojezične in kmalu samo slovenskih ne bo več, če bo šlo tako naprej. Češ da je tako demokratično. Sinoda je s tem uzakonila tisto vrsto dvojezičnosti, za katero vemo, da je zadnja stopnja k popolnemu potujevanju. TO JE NAMREČ DVOJEZIČNOST SAMO ZA EN NAROD, LE ZA SLOVENCE. Vemo, da so otroci, ki govorijo nemško, pa tudi slovenski, ki so prirojenci v nemško šolo, pri verouku izzeti iz dvojezičnosti. Zanje velja le nemščina. Vemo tudi, da ni nikake dvojezičnosti v Celovcu in Beljaku, ki sta naravni središči dežele. Ne, dvojezičnosti ni, kadar gre za kraje in ljudi, ki jih je že uspelo potujčiti! Zahtevamo pa dvojezičnost v še slovensko govorečih delih dežele in uvažajo nemščino, če se prisili zgolj peščica nemško govorečih prebivalcev, pa tudi zaradi zahtev nemščurjev, ki nemško sploh ne znajo. Le-ti utegnejo kot podaljšana janičarska roka Heimatiendista v okviru župnijskih in občinskih svetov še bolj utesniti uporabo slovenske ali pa jo sploh odpraviti.

Ordinarjat je bil tisti, ki je bistveno pripomnel k odpravi dvojezičnosti za VSE slobovneze otroke. To je obenem pomenilo odpravo dvojezičnosti pri verouku. Danes se mora zato večji del slovenskih otrok učiti verouk le v nemščini, saj starši zaradi zastraševanj nimajo poguma, da bi jih prijavili za slovenski pouk. Tudi tako je postal verouk dejavniki potujevanja.

Po vojni je ordinarjat razen tega zapovedal, da je treba vpuščevati spremembe na jezikovnem področju, ki jih je dejanski pozročila našina germanizacija po Hitlerjem in prvi republiki. »Dvojezičnost«, kakršno je razglasila sinoda, je s tem odlokom v polnem soglasju! Sinoda tudi pravi, da je treba uporabo obeh deželnih jezikov koordinirati. Seveda ne tako, da bi bile v vseh celovskih in beljaskih cerkvah tudi slovenske maše in da bi bili tam nameščeni duhovniki, ki bi obvladali oboje jezika!

Leta 1941 je ordinarjat izdal odlok, ki zapoveduje na pokopališčih samo nemške napise. Danes je večina napisov še vedno samo nemških, celo na grobovih ljudi, ki so bili zavedni Slovenci.

Škofija govori o spravi, vendar je kljub protestom pustila pri Gospe Sveti, ki je središče slovenske duhovnosti, župnika, ki se v svojstvu do Slovencev ne loči od Heimatiendista. Ta župnik je zato simbol ravnjanja škofije.

Očitno je, da celovški škof noče odpraviti starega zla. V svoji poslanici dobesedno piše, da ... ni treba odstraniti vse raznoolikosti mnenj in dejanskih konfliktov; sprava je pač v tem, da ob VSEJ RAZLIČNOSTI (podčrtal pisec) najdemo pot k človeškim odnosom. Se pravi: vse naj ostane, kakor je bilo uresničeno z našiljem preteklosti. Ostane naj Heimatiendist, ostanejo naj rezultati potujevanja, nemški napisi na pokopališčih, nemški verouk, nemški otroški vrčci itd. V poplavi o Koroški spravi govori škof zelo določeno tudi o Nemcih. Toda ali je res, da so vsi nemško govoreči Avstrijci Nemci? Ob sodil je tudi sločtvene zidove. Ni povedal, katere. Toda vemo, da to le ti na Slovence, ki nečajo več na pogovore na Dunaj. To je torej poslanica, ki govori o »pristni krščanski potis« v resnici pa je navdahnjena od najbolj mračnih krščanstvu tujih sil.

Na Koroškem velja vse tisto, kar je nedavno zapisal J. Slak o potujevalni vlogi videmske škofije in o hudih duhovnih razmerah v Beneški Sloveniji. Pri tem je poudaril: »Tako je šlo in tako gre še danes po določenem tiru. V Benečiji od Mussolinija dalje, na Koroškem že 900 let.

Koliko zla je torej popravljenege? NČ! Nasprotno: zlo se nadaljuje, nekeje odkrito, druge preobčeno v demokratske traze. Koroški ordinarjat je pokopal encikliko »Mir na zemlja«, ki med drugim pravi: »Vse, kar se naredi zoper narodno manjšino s namenom, da se zaduži in zatire njena življenjska sila, je hud prestop ekoper pravčnosti, in to še bolj, če takšno postopanje meri na uničenje manjšine. Uničenje pa je prav gotovo velikomestni cilj na Koroškem. Slišali smo, da bo zavladal mir, ko enega od obeh narodov ne bo več. Koroški škof je podobno, kot mnogi njegovi predniki, skrivaj tak razvoj. S tem ni le grobar manjšine, ampak tudi lastne Cerkev. Nekaj slovenskih besed, ki jih je izrekel ob izrednih okoliščinah, nič ne spremeni dejstev. Te besede ne odtehtajo milijonov in milijard zadušenih slovenskih besed in pesmi, ki jih je pomagala moriti tudi škofija. Izjave brez dejanja so le slepilo.

Sožitje. Nekdo ima hišo. Pod zaščito tuje oblasti se vanjo naseli tujec. Najprej zasede eno sobo, potem drugo, potem tretjo. Lastnik se stiska le še v eni sobi in kuhinji. Seveda tedaj ne more biti ne miru, ne sožitja. Pa, pride nekdo in poruši čas, se za spravo in sožitje. Dve stranki sta v hiši a ena ne more do kuhinje: ali bi ne bilo prav, če bi tista, ki ima ognjišče, pripustila še drugo zraven? Ali bi ne bilo lepo, če bi si obe stranki segli v roke? Utesnjeni lastnik bi dejal: »Oprost, sosed! Zavedam se, da sem ti v preteklosti prizadejal trpljenje. Pomisli na prošim za odpuščanje. Moje ognjišče je tvoje ognjišče. Odslej hodiva v bratski ljubezni.« V bližnji cerkvi bi zavonili zvono v čast dosežene sprave. Vstala bi nova skupna Koroška.

Ta vložek v razmišljanje je farsa, ki pa je žal dobesedna resnica. Da bi bila farsa, je bolj karikirana, naj pripišemo, da je tujec očital gospodarju, da je prilecenec, ki naj se pobe- re čez Karavance.

Po vsem, kar sem zapisal, kolikaj trezen človek ne more več dvomiti o tem, kaj pomenijo besede sprava, sožitja in odpuščanje, ki jih slišimo s Koroške. V njih torej ni resnica, čeprav jih posamezniki brez domaja izgovarjajo v poštenem hotenju. Ne vedo, da drugi, veliko bolj odločni, to njihovo dobronamernost zlorabljajo.

Prepričan sem, da je bilo nujno opozoriti na to, kar niso iz svojih prostodušnosti ne nasled ali celo misli, da so nekateri glasovi iz Celovca »pomemben prispevek k resnični spravi. Kajti zlo, ki raste iz preteklosti v ho-

dočnost, ne prizadeva le slovenske narodne skupnosti kot celote, niti ne same njenih posameznikov, ki jih čaka zmanjšanje njihove osebnosti v potujevanju. Zlo se razen tega vedno znova vrača tudi nad nemško govoreče Avstrijce in nad same Nemce. O tem nas dovolj dobro pouči zgodovina. Za Cerkev pa je predvsem važno, da se zlo vrača in obrača tudi proti njej. Bolj ko popušta taki nekrščanski dejavnosti v svojih vrstah, kot sem jo omenil, bolj ugaja pri ljudeh posluh za krščanstvo, in v tem več jih je, ki gredo brezbržno mimo.

V koroški Cerki je preveč ledu, da bi od nje lahko pričakovali rešitev. Tudi tu bo potrebna nekaka internacionalizacija.

prim. dr. Jurij Zalokar, Begunje na Gorenjskem

Poklic, ki ga še ni

Delo, 4., 8. in 22. februarja

Najprej naj bog poživi vse pametne, zavzete in dobronamerne dialoge, diskusije in polemike; čeprav sodim, da tale moj pogovor s tov. Francetom Forstneričem ne prehaja mej pametnega dialoga zaradi razjasnitve nekih stališč, ki v njih predvsem bolj soglasja kot ne; ki pa se v njih razhajana v določenih pogledih.

Aktualen pogovor

Varčnosta ne bomo dosegli z gesli pa tudi ne s tehnokratsko prisilo

Marjan Rožič: „Poskus zapiranja v forume v bistvu pomeni negacijo ustavne koncepcije SZDL“

Na nedavnem sestanku zvezne konference SZDL so govorili o delovanju komunistov v Socialistični zvezi in ob tej priložnosti večkrat poudarili, da mora SZDL postati fronta akcije in ne fronta forumov, kar smo pogosto slišali tudi na ostalih sestankih in srečanjih delovnih ljudi. V pogovoru, ki sta ga imela naša beograjska dopisnika Zdravko Ilić in Viktor Sirec te dni s sekretarjem zvezne konference SZDL Marjanom Rožičem, se je torej logično ponujalo vprašanje: Če ta definicija fronte organiziranih sil naše družbe pomeni kritiko dosedanjega delovanja družbenopolitičnih in drugih organizacij in kakšno je spoznanje o neogibnosti delovanja komunistov med množicami, kakor tudi vprašanje o pojmovanju racionalnosti, varčevanja, gospodarjenja, sodelovanja in drugih oblik in vsebine konkretnega dela SZDL po ustavi in politiki ZKJ.

Rožič: Osnovna koncepcija delovanja Socialistične zveze, zasnovana na ustavi in stališčih X. kongresa ZKJ, je, da postopoma postaja fronta akcije. Mislimo na akcije, o katerih se dogovarjajo vsi, ki sestavljajo Socialistično zvezo kot organizirano silo, torej predvsem vse družbenopolitične organizacije z Zvezo komunistov kot vodilno idejno-politično silo. Vsak poskus zapiranja v forume v bistvu pomeni negacijo ustavne koncepcije SZDL. Delovanje SZDL se stalno prepleta s stopnjo razvoja samoupravljanja in je z njo pogojeno. Stopnja razvisti samoupravljanja, torej ustavne projekcije njegovega razvoja, namreč narekuje bistvene spremembe v družbeni vlogi SZDL. Mislim, da so spremembe v novi ustavi dale drugačno vlogo naši politiki v celoti. Politika postaja vsakdanja družbena potreba delovnega človeka, da organizirano uresničuje svoje samoupravljanje. Vloga SZDL, kakršno sta ji opredelila ustava in X. kongres ZKJ, je hkrati tudi kritika vseh stislih koncepcij, ki so družbeno-politične organizacije poskušale spremeniti v svojevrstne transmisije ali pa celo svojevrstne arbitre družbenih dogajanj.

DELO: Ob tem, ko govorimo o kritiki slabega delovanja v preteklosti, naj vas vprašamo, če se tudi vam zdi, da pri nas navadno kritiziramo tisto, kar je bilo — kot da postajamo pametni post festum — da torej manj govorimo o izkusnjah, koristnih za prihodnost, če tak način prisoten tudi v SZDL?

Rožič: Po mojem mnenju je važno, da je kritika vsakdanje sredstvo družbene akcije in aktivnosti SZDL in tudi ostalih družbenopolitičnih dejavnikov. Nisem za formalno kritiko, za kritiko, ki je obrnjena samo nazaj, ali za kritiko zaradi kritike. Kritika ne sme biti sama sebi namen. Je sredstvo politične borbe za nove odnose, in ko smo včasih enostransko kritizirali preteklost, nismo prišli do pravih sklepov. Mislim predvsem na kritiko, ki se je spreminjala v »kritikarstvo«. Taka kritika je vodila k pasivnosti, ustvarjala je občutek nemoci. Poznamo pa tudi primere negacije kritičnosti kot sestavnega dela politične akcije. Tedaj je, seveda, prihajalo do praznin, ki smo jih zapolnjevali s kritikami post festum. In te kritike niso dale želenih rezultatov. Menim torej, da je kritično spremljanje delovanja vseh samoupravnih organov in vseh aktivnosti v družbi ena od ustavnih obveznosti SZDL, ki pa je ne uresničujemo dovolj. Ne glede na delovanje komunistov, je vloga SZDL jasno postavil X. kongres ZKJ, zlasti pa še tovariš Tito v sklepih besedi. Zveza komunistov je v SZDL vodilna politična sila, ki uresničuje svojo vlogo tako, da se bori za svoj program in za njegove cilje. Potrjuje se torej v množicah. Vsak komunist mora biti aktivist SZDL, če se hoče z delom uspešno potrditi kot komunist.

DELO: Na sekretariatu ZK SZDL so ugotovili, da se organizacija SZDL še vedno preveč ukvarja s tako imenovano veliko politiko, pobude iz krajevnih skupnosti pa so premalo izražene. Kakšne probleme ustvarja, oziroma lahko ustvari enostransko ukvarjanje z veliko politiko, in kaj je treba razumeti pod ukvarjanjem z majhnimi zadevami?

Rožič: Za nadaljnji razvoj Socialistične zveze je nedvomno pomembno, da se v njej na vseh ravneh povezujejo in negujejo vse akcije. Le tako SZDL lahko postane fronta akcije. Zelo pomembno in nužno je, da so v delovanju vidni vsakdanji problemi delovnega človeka. Seveda to ne pomeni, da bi njihove probleme v SZDL reševal namesto njih nekdo drug. Delovni ljudje sami morajo biti organi-

zirano, konkretno in ustvarjalno povezani v SZDL, predvsem zaradi spornega, organiziranega reševanja vsakdanjih problemov in s tem, seveda, vizije samoupravljanja, ne pa da je njihova vez le abstraktna.

DELO: Se vam ne zdi, da se organizacije raje ukvarjajo z »veliko politiko« preprosto zato, ker je na tem področju njihovo delovanje lažje?

Rožič: Včasih je res lažje govoriti o splošnih vprašanjih in biti strokovnjak za splošna vprašanja, kakor pa analizirati konkretno politično prakso svoje sredine in na temelju te konkretne politične prakse graditi akcije SZDL. Ponekod res mehanično prenašajo; ponavljajo in prepisujejo stališča in sklepe, ki jih sprejemajo organi v federaciji, v TOZD ali KS, in sicer celo z istim načinom izražanja, z isto splošnostjo in tonom. Tako mehanično ukvarjanje s politiko povzroča zamaranje v vsakdanjih problemov in nervozo v delovanju družbenopolitičnih organizacij, tudi SZDL. Zato je potrebno sodelovanje vsega člana v reševanju vseh problemov.

DELO: Kljub nasprotovanju še vedno raste število forumov in se več foruma institucionalizirajo, hkrati s tem pa obstaja tudi miselnost, da smo s tem, če smo forum preimenovali, storili vse. Zlasti se, če na sestankih, ki so često le oblika trošenja družbene energije in se množijo, zamenjamo akcijo s pozivanjem na akcijo. Kako, na primer, SZDL namerava konkretno rešiti problem varčevanja?

Rožič: V SZDL imamo o tem zelo jasen koncept in ga bomo s skupnimi naporami gotovo uspešno uresničili. Pri zvezni konferenci, na primer, formiramo nekatera koordinacijska telesa, da bi programirali in uresničevali skupno aktivnost. Večja konkretnost v delu je naš cilj. Vsaka druga koncepcija, obremenjena z zveznim sestankarstvom ne bi prispevala k razvoju SZDL. Zelim doseči racionalnost družbenopolitičnega delovanja. Že v pripravi pripravljamo h. kakovosti. Z manj, a boljše pripravljanimi sestanki lahko privarčujemo marsikaj, vendar to področje varčevanja radi zapostavljamo. Gre za veliko globlja vprašanja. Z družbenega stališča se mi zdi potrebno jasno poudariti, da je akcija varčevanja svojevrstna sinteza vseh naporov, ki jih moramo uresničiti v delovnih skupnostih TOZD, krajevnih in samoupravnih interesih skupnosti, da bi boljše gospodarili s sedanjim in minulim delom — na vseh delovnih področjih, kjer človek dela, živi in troši, dosega večji dohodek in še boljše izrablja sredstva. Če hočemo to doseči, moramo družbenoekonomski položaj delavca posledično menjati in dosledneje uresničevati ustavo. Spremenjen družbeni položaj delavca je pogoj za to, da se uveljavijo gospodarnost delovnih ljudi, s tem pa varčnost z družbenimi sredstvi.

Splošni pozivi k varčevanju imajo omejeno moč. Varčnosti ne bomo dosegli s parolami. Tudi ne s tehnokratsko prisilo. Varčevati je treba konkretno. Upoštevati je treba vse pobude za boljše gospodarjenje, ki je v interesu slehernega delavca izraženo z dohodkom, modernim in učinkovito proizvodnjo. Varčevanje tudi ni odkrivanje in prid nekaj splošnim družbenim interesom, temveč je element vsakdanjega osebnega in družbenega življenja. Na tem temeljih v SZDL gradimo vso akcijo varčevanja, ki nikakor ni kampanjska, temveč je kontinuirana naloga. Koordinacijsko telo, formirano pri zvezni konferenci, je že razpravljalo o nekaterih vprašanjih varčevanja na področju surovin, zbiranja energije in zbiranja sekundarnih surovin, ki naj bo najširša družbena akcija. Pred nami je razprava in spre-

jetje konkretnega družbenega akcijskega programa, ki naj ga na osnovi pobud sprejmejo sindikati, gospodarska zbornica in izvršni svet v okviru SZDL. Konkreten bo tudi program varčevanja z električno energijo, kajti samo administrativne rešitve ne morejo dati končnih in stalnih rezultatov. Potrebna je družbena opredelitev.

DELO: Govorimo o varčevanju in morda je na mestu vprašanje, ali ne bi bilo treba v naši družbi negovati stil življenja, ki ne bi bil zasnovan predvsem na materialnih vrednotah. Kaj menite vi o tem?

Rožič: Ne moremo in ne smemo varčevati po dveh ali celo po več različnih kriterijih. Varčevanje, ki bi bilo predstavljanje samo na nekaterih področjih — običajno s administrativnimi ukrepi — na drugi strani pa bi, na primer, pri investicijskih razvijalnih ambicijah, ki so zunaj naših materialnih možnosti, in sprejemljivo. Menim, da je izredno pomembno, da vsak varčevanje najprej zase in odtod gradi varčevanje v gospodarstvu, z družbenimi sredstvi v celoti. Po mojem mnenju moramo razvijati sistem delitve osebnih dohodkov tako, da ne bomo spodbujali samo racionalne porabe delovnega časa, temveč celotno gospodarske organizacije združenega dela. Spodbude so lahko tudi moralne in ne samo materialne. To smo, mislim, na nekaterih področjih zanemarili, kajti kompleks odnosov med delavcem in kolektivom, delovnih ljudi do proizvodnih sredstev, družbene lastnine, minulega dela, proizvodnje, ki ni sama sebi cilj, se veže prav na to področje. Gre torej za mnogo širša vprašanja, kot se kažejo na prvi pogled, recimo, prihranek 5 ali 10 dinarcev, česar pa seveda tudi ne smemo podcenjevati.

DELO: Še vedno se ne moremo znebiti visa, da tako rekoč ob varčevanju razmetujemo, zlasti in konkretno z iznajditelstvom, novatorstvom, racionalizatorstvom, torej glede pobud. Omenili smo že, da smo prej obrnjeni nazaj kot v prihodnost. Obrnjeni smo k minulemu delu, k temu, kar smo ustvarili doslej, saj smo zadnji v Evropi glede uresničenja iznajditelstva. Trajamo naše sile, naše ustvarjalne možnosti imamo preveč forumov za iste stvari, recimo, koordinacijski odbor, ki je postal svet leta iznajditelstva, bi lahko bil najpomembnejša točka takega varčevanja. Če bi vanj osredotočili vse moči, ki so zdaj razsute po raznih odborih.

Rožič: Ugotovitev, da moramo razvijati interese delavcev za delo z manjšimi naporji, manj porabljenega materiala, delovne energije, torej bolj racionalno, z večjimi učinki in cenje, je točna. Le tako lahko razvijamo velike pobude in ustvarjalnost. Na tem področju je zelo pomembno materialno in moralno nagradjevanje, oziroma priznanje, vendar pa to še vedno ni dovolj za celotno družbeno akcijo varčevanja. Letošnje leto inovacij je zelo pomembno za uveljavljanje racionalizatorstva in iznajditelstva zaradi spodbujanja splošne ustvarjalnosti in krepitvi samoupravljanja in uspešnega gospodarjenja. Ne gre več samo za varčevanje in enoletno akcijo, temveč za to, da pridemo do svojih oblik dobrega gospodarjenja. Da dokončno premagamo miselnost, da ni pomembno, za kakšno ceno proizvajamo in da lahko varčujemo na račun življenjskega standarda delavcev — pri izgradnji stanovanj, družbeni prehrani itd.

DELO: To torej pomeni, da je varčevanje direktno vezano na princip delitve po rezultatih dela.

Rožič: Vezano je na princip dohodka po delu. Še več! Za osnovne pogoje ustvarjanja dohodka za to, da delavec razpolaga z dohodkom v celoti. Prav visoka stopnja odtujenosti od dohodka, in sicer glede na različne osnove, je doslej destimulirala delavca za družbeno akcijo varčevanja in boljše gospodarjenje z družbenimi sredstvi.

DELO: Delegati, pa tudi delegacije pomenijo, da so predstavniki samih sebe. Socialistična zveza ima glede uveljavljanja delegatskega sistema veliko ustavno opredeljeno odgovornost. So tu res razpoke in kakšni so problemi pri uveljavljanju delegatskega sistema?

Rožič: Socialistična zveza ima izredno pomembno vlogo v izgradnji delegatskega sistema in jo postopoma uresničuje. Seveda pa ni nikakršen varuh. Delovati mora znotraj delegatskega sistema, ki že izraža pozitivne procese. Vztrajati mora, da prihajajo skozi delovanje delegatov in delegacij do izražanja avtentičnih interesov določenih sredin delovnih ljudi in občanov. Uresničevanje delegatskega siste-

ma je šele na začetku. Mnoge pobude in aktivnost SZDL so že dale dobre rezultate. Seveda pa imamo tudi težave, odpre in drugačne probleme. Najbolj pomembno je, da delegati in delegacije delujejo kot sestavni del SZDL, in ne, da se postavljajo zunaj SZDL.

O splošnih izhodiščih delovanja delegatskega sistema je v SZDL bila doslej izpeljana koristna izmenjava mnenj. Prav tako smo sprejeli tudi program razreševanja nekaterih slabosti. Posebej smo govorili o delovanju družbenopolitičnih zborov, o njihovi vlogi in o tem, kako se ta del ustave in ta del skupščinskega sistema v praksi uresničuje. Izkušnje so različne, a izredno pomembne. Vse vidijo k istemu cilju: da se družbenopolitični zbori potrjujejo kot organizirana oblika delovanja vseh družbenopolitičnih organizacij v skupščinskem sistemu. Od aktivnosti SZDL je torej v marsikateri odvisno, kako bodo ti zbori delovali.

Izredno pomembno so tudi pobude SZDL za razvoj informativnega sistema, ki bo omogočal uspešno delovanje delegacij in delegatov.

Pred nami je tudi razprava o izkušnjah zveznega zbora ter zbora republik in pokrajin. O tem bomo razpravljali na osnovi posebnih gradiv, ki jih že pripravljamo. Vse pobude, kritike in priporočila bi torej morale biti spodbuda, da se te slabosti hitreje odpravljajo, predvsem z aktivnim sodelovanjem delegatov samih. Nevarno pa bi bilo, če bi začeli delegate tretirati kot neke vrste objekt, ki nič ne ve in nič ne zna ter ga mora nekdo voditi za roko. Zavedati se moramo, da so delegati ljudje, ki so predvsem dobri delavci. Kot takšni so tudi bili izvoljeni. Sposobni so razumeti družbene probleme. V Socialistični zvezi samo usklajujejo interese, sodelajo pogled, dobivajo dodatne informacije. Pred nekaj dnevi sem bil na sestanku neke delegacije v Bosni in Hercegovini in reči moram, da je ta delegacija imela v osmih mesecih 23 vsebinsko dobrih, jasnih in konkretnih sestankov. To je povprečna delegacija. Zato je toliko bolj razveljavljeno spoznanje — ki je hkrati tudi novo — o zrelosti teh delavcev. O problemih delavci prej niso razpravljali, odborniki so jih zadržali zase ali pa jih je zase ohranila kar občina v ožjem smislu. Danes so problemi predmet najširših razgovorov in odločanja delegatov in delegacij. To torej pomeni, da se marsikateri zavezanec odločanje delavcev in občanov.

DELO: So morda še kakšne ovire? Tovariš Popit je pred odhodom v Kragujevac dejal, da približno 20 družbenih dogovorov med republikami še ni podpisanih, ker nekateri materialni interesi spodbujajo zavlačevanje. Kaj v takem primeru lahko storijo SZDL?

Rožič: To vprašanje odpira še širša vprašanja. SZDL se mora ukvarjati s tekočimi ekonomskimi problemi, seveda kot fronta, z njihovo družbenoekonomsko vsebino. Ko smo se v SZDL začeli temeljiteje pogovarjati o tem, kaj naj storimo za boljše gospodarjenje, smo slišali tudi pripombe, češ zakaj bi se SZDL ukvarjala še s temi problemi? Ti problemi pa so bistvena vprašanja delovnih ljudi in občanov. Če njih ne bi konkretno reševali v SZDL, bi se ukvarjali z robnimi vprašanji. SZDL bi ostala zunaj bistvenih družbenih odnosov. Med ta širša vprašanja sodijo tudi vprašanja sporazumevanja in dogovarjanja, pri čemer gre za globlji problem. Naloga Socialistične zveze ni samo presteževanje sporazumov in dogovorov, enostransko priglasjanje partnerjev k podpisu, bdenje nad roki itd. Pomembno je uveljavljanje politično klimo učinkovitosti in odgovornosti dela (zamude imajo vedno slabe posledice). Vendar pa moramo, po mojem mnenju, razpravljati več kot smo doslej o tem, kakšna je družbenoekonomska vsebina teh dogovorov, kakšne odnose vzpostavljajo. O njihovi razredni usmeritvi, o odnosih do enotnega tržišča, do enakopravnosti narodov in narodnosti itd. Torej: predvsem prava družbena vsebina. Končno, sporazumevanje in dogovarjanje je sestavni del uresničevanja samoupravnih odnosov. Če je tako, potem je normalno, da se bje temeljna bitka za vsebino. Priznati pa moramo, da na tem področju še nismo storili dovolj, a je za to več razlogov.

DELO: Zavlačevanje je najuspešnejša oblika negacije. Je prisoten tudi tukaj?

Rožič: Mislim, da je zavlačevanje le ilustracija za to, da je treba o družbenih pogledih sporazumevanja še več in konkretnije govoriti. Tako preverjamo vsak sporazum, ali prispeva k razvoju samoupravljanja ali ne, in ne zgolj po številčnosti.

DELO: Ko govorimo o bistvenih ekonomskih problemih in drugih pomembnih nalogah, s katerimi se mora ukvarjati Socia-

listična zveza, dovolite vprašanje: Ali so vam znani odmevi na podražitve, razpoloženje in reagiranje med delavskim razredom?

Rožič: Vsi vemo, da niso potrebne posebne raziskave o tem. Vsaka podražitev naleti pri posamezniku na določen odpor, čeprav je nanjo že pripravljen. Zdi se mi, da za praktično akcijo SZDL ni dovolj, če se samo opredeljuje nasploh in načelno okrog spremembe cen, davkov in podobnega. Ni dovolj, da na to gledamo samo takrat, ko se določa ekonomska politika. Pri takih ukrepih, ki so direktno vezani na položaj delavcev, bi bilo potrebno pravčasno izmenjati mnenja o političnih pogledih, družbenih dimenzijah ukrepov in o nalogah, ki jih je treba opraviti. S tem seveda nikakor ne bi onemogočili samostojnega delovanja organov, ki so pooblašteni za to, da samostojno odločajo. Taki ukrepi so potrebni, da bi videli pravo družbeno vsebino, vse družbenopolitične vidike teh ukrepov, in bi se lahko pogovarjali, kaj je potrebno za uresničevanje določenih nučnih ukrepov za kakšne politične akcije naj bi se odločili. To je potrebno tudi za to, in v to smo prepričani, ker administrativna logika in praksa, ki je zaprta v ozke okvire, lahko brez družbenega pogleda, izživa določene konflikte, ki bi čisto nastali tudi zato, ker bi rešitve na področju cen ali drugih bile premalo pripravljene ali ker bi bile sprejete ali pripravljene na način, ki ne ustreza samoupravljanju. SZDL ne more biti pasiven opazovalec niti ne organizem tolmačenja, temveč fronta akcije.

DELO: Prej ste bili v sindikatu kot sekretar sveta ZSJ, torej v organizaciji na ravni federacije. Kako zdaj kot sekretar ZK SZDL doživljate, čutite in opravljate delo? Ali so kakšne razlike nasproti prejšnjemu obdobju, recimo, za kakšna tri leta nazaj? Kakšno je to delo sedaj v federaciji?

Rožič: Zdi se mi, da so se stvari marsikje bistveno spremenile. Na bolje, seveda. Pred nekaj leti so liberalizem, nacionalizem in druge tendence na svojevtrsten način poskušale degradirati federacijo in njeno samo-

upravno funkcijo. Često je bilo težko uresničevati izredno zahtevne naloge. Ustvarjena je bila posebna klima — kot da so za vse, kar je bilo narobe, krivi samo tisti, ki delajo v federaciji. To je bila medvedja usluga federaciji in pokrajini ter uresničevanju njihovih temeljnih ciljev, kot je na primer enakopravnost narodov in narodnosti, uresničevanje razrednih interesov itd.

DELO: To je bila tendenca — graditi monopol zase!

Rožič: V sindikatih je bilo včasih težko delati, čeprav je to delo hkrati izredno hvalježno, ker so interesi delavcev tu mnogo bolj konkretno prisotni. Tudi v delovanju Socialistične zveze moramo sedaj vnašati več konkretnosti, četudi nam nekateri očita, da se začnemo ukvarjati s parcialnimi vprašanji. V sedanjih pogojih — govorim o skromnih izkušnjah, saj se sedaj počutim kot pripravnik sredi najbližjega resnega dela — so moje izkušnje pozitivne. Pozitivno in dobronamerno je, da se s slabostmi spopadamo skupaj, jih obvladujemo in odpravljamo. Ni več čuti in slišati očitkov, ki so izhajali iz razdvojenosti med »mi« in »vi«. Večina zadev, ki jih sedaj opravljamo, so že skupno dogovorjene.

Aktivnost zvezne konference poskušamo vse bolj usmeriti na to, da o nobenem problemu ne razpravljamo in ne odločamo vse dotlej, dokler niso stališča usklajena med republikami in pokrajinskimi konferencami SZDL in seveda družbenopolitičnimi organizacijami in družbenimi organizacijami na ravni federacije. V usklajevanju mi na bistvenih vsebinskih težav. To zahteva od zvezne konference kakovostno in učinkovito delovanje, racionalnost in usklajenost z vsemi drugimi organizacijami. Tako pridemo do skupnih stališč za akcije. Ilustracija za to je aktivnost pripravljanih in javne razprave o statutu SZDL. Pozitivno je, da voljeni funkcionarji v zvezni konferenci delamo, sicer kot delegati republik in pokrajin, vendar z jasno opredeljeno vlogo, da delamo na skupnih vprašanjih, da torej nismo advokati parcialnih interesov, temveč graditelji skupnih rešitev. Vse to je mogoče uresničiti le, če se bo takšna usmerjenost razvijala še naprej.

Prejeli smo

Skupaj v naložbe

Pred javno razpravo je nov osnutek zasnove urbanizacije za območje SRS, ki je veliko boljše od prejšnjega, saj bolj opredeljuje, oziroma omogoča razvoj vse Slovenije. Vendar pa v tej težnji ostaja na pol poti.

Naše razmišljanje bomo osredotočili na tako imenovano širšo dolensko regijo s središčem v Novem mestu, ki obsega ožjo Dolenjsko, občinu Trebnje in Belo Krajino.

V članku, objavljenem v Delu, dne 22. 1. 1973, pod naslovom »Kam z Belo krajino«, smo podrobno pokazali, da po takratnih kriterijih urbane sistema Novo mesto ne more biti žarišče razvoja za Belo krajino, kar so vmes visoki Gorjanci, ker so prometne zveze pomankljive in je oddaljenost prevelika, predvsem pa ne, ker je Novo mesto tradicionalno usmerjeno izključno v svoj razvoj in mu je Bela krajina le za vir sredstev in delovne moči.

V tem osnutku zasnove urbanizacije je v nasprotju s predhodnim (kjer Bela krajina sploh ni omejena) za urbano središče Bele krajine predviden Črnomelj. Predlagamo, da se za urbano središče in žarišče razvoja Bele krajine upoštevajo somestje Črnomelj—Metlika.

Obseg storitev, ki naj bi jih tako opredeljeno somestje nudilo občanom, pa je treba podrobno določiti. Ugotoviti smo že, da je Novo mesto težko dosegljivo in zaradi tega lahko služi le za zadovoljevanje istih občanov, ki se redkeje pojavljajo. Vse druge ponavljajoče se potrebe pa mora zadovoljevati občan v Črnomlju ali Metliki. Obravnavane potrebe se nanašajo na srednješolsko in zunajšolsko izobraževanje, zdravstvene službe, družbene službe, vse vrste trgovske dejavnosti, na bančništvo, projektiranje, urbanizacijo, na vse vrste kulturnih dejavnosti itd.

Omenjeni nivo storitev, ki jih občan potrebuje, mora biti v Črnomlju, oziroma v Metliki na višjem

nivoju. Le v visoko urbaniziranem okolju lahko pričakujemo, da bodo pripravljeni živeti kvalificirani in izobraženi kadri, ki so razvoju Bele krajine tako potrebni.

Črnomelj in Metlika imata vrsto obveznosti tudi do obkoljskih krajev in občanov, ki gravitirajo in so zaposleni v Črnomlju in Metliki. Ob Kolpi pa se smejuje tudi veliki projekt. Veliko je tudi domovec, ki se želi vrniti domov itd.

Belo krajino in območje ob Kolpi moramo in moramo opredeliti kot subregijo.

Zaradi še navedenih ovir, ki onemogočajo tesnejšo integracijo Bele krajine v širšo dolensko regijo, je potrebno podrobneje opredeliti tudi naloge Novega mesta kot središča in žarišča razvoja. Osnutek zasnove nam ponuja le splošno opredelitev... »njegov vpliv se bo širil na Belo krajino.« V čem je ta vpliv? Za izredno hitro se razvijajočo novomeško gospodarstvo je ta vpliv lahko v tem, da je Bela krajina še naprej vir sredstev in delovne moči. Potrebno je podrobno razčistiti, katere naloge Novega mesta kot žarišča razvoja in vpliva omogočajo in zagotavljajo enak (z ustavo zagotovljen) razvoj vsem delom regije.

K gorajšim stališčem nas še posebej navajajo naslednje ugotovitve: na primeru dnevnih integracij črnomeljskih podjetij z novomeškimi, ki so stare čez pet let, lahko vidimo, da je bil vpliv centra v tem, da si je pridobil več sredstev za razvoj in delovne moči. Razvoju kraja in delno tudi samih dislociranih obratov ni bil zajet (težave pri pripravi in izgradnji, pomankljiva stanovanjska izgradnja itd.). V osnutku izhodišča za izdelavo srednjeročnega plana družbeno ekonomskega razvoja občine Novo mesto za obdobje 1976—80 je o regionalnem razvoju napisanih štirinajst vrstic.

Janez Kurec

Portret tedna

Majda Gaspari

Majda Gaspari je segla po priljubljenosti, ki ji jo je ponudila revolucija. Vse njeno življenje je povezano z revolucijo, z zmaganim družbenopolitičnim delom, ki se brez opaznih meja preliva na področje socialne politike. Vedno je bila tu, na vseh širših, drugih očem področju, kot so pač veljali čas in njene funkcije. Socialni delavec je lahko družbeno nevarjen ali pa aktiven. Prvi je slab, nekoristen, k drugim sodi Majda. Saj si sploh ne zna predstavljati, kako bi lahko bil socialni delavec uspešen, če v njem ni družbene angažiranosti, posebne zagrizenosti. Problem človeka mora pestiti, potem šele lahko sledi akcija. Majda je marširala skoleto, pregnala je nemir, iskala vzroke in našla rešitve. Sledila je akcija. Ne ena, mnogo akcij.

Rodila se je v Slovenskem Javorniku; njeno mladost so klesale pred vojno jeseniško-proletarske razmere. Mati-voja s štirimi otroki so bili družina, ki se ji ni dobro godilo. Že 1941. so začeli sodelovati v narodnoosvobodilnem gibanju. Vojna je Majdi vzela nekaj let šole in jo kot štiriinajstletno dekle odpeljala v partizane. Zmaga revolucije in možnost šolanja sta jo zvrnila v Ljubljano. Naporna, a prijetna leta dela in večernega šolanja so jo pripeljala do cilja, do katerega so bile pred vojno zaprte vse duje. Sama ne ve zakaj, a pritegnila jo je šola za socialne delavce. Bila je v prvi generaciji, polni delovnih izkušenj. Šola in prvi študentje so rasli z roko v roki.

Do njene diplomske naloge »Prehrana delavcev v Tobačni tovarni v Ljubljani« je resda prišla povsem po naključju. A je imela močan odmev v praksi. Majda je bila s študentskimi kolegi na praksi v Tobačni tovarni, kjer je takoj opazila dekle, ki z majhnim zaslužkom niso mogla normalno živeti. Za skromno sobo so morali delati pri gospodinjah. Opravljale so dvojno delo. Kljub temu jim je proti koncu meseca zmanjkovalo denarja. Bile so podhranjene, seštrane, nekatere so se zgubile za strojem. Z duha kolega se je odločila pomagati delavcem. Pripravljala so skupinski diplomski, s katero naj bi izšli boljše razmere za delavce. Direkcijo so prepričali, da je to dvojna korist. Za delavce in tovarno. Se preden je bila diploma končana, se je težko kolo sprememb premaknilo: tovarna je začela urejati vprašanje prehrane, kmalu pa tudi stanovanjske zadeve.

Rada se spomni tistih desetih let, ko je delala v ljubljanski občini Center. Kajpak na področju socialne politike. Revolucionarne zamisli, prelitje v prakso, so takrat pravzaprav prinesle zasnove nekaterih današnjih akcij. Debatte in prepričevanja so bila burna (prav tako kot danes), češ ali je vse početje res potrebno in pametno. A otroke so le imeli ves dan na šoli Frana Levstika, ustanovili so center za socialno delo, začeli akcijo za gradnjo otroških uritev. Po tistem je bila Gaspari predsednica konference za družbeno aktivnost žensk Slovenije in članica RK SZDL, eno mandatno članica izvršnega sveta, eno republiška sekretarka za zdravstvo, pa tajnica skupnosti otroškega varstva. Zda je članica izvršnega komiteja predsedstva centralnega komiteja ZKS.

Najbolj skeleča rana obširnega področja, s katerim se ubada, je socialno razlikovanje — to je verjetno ostanek moje mladosti. Ni-

Boris Lenč

Vsak, ki je bil že kdaj ujet na ljubljanskih cestah med jutranjo ali popoldansko konico, je imel dovolj časa za razmišljanje o prometu. Ljubljana si gradi nova stanovanja — ponekod bolj, drugod manj organizirano — zlasti na severnem koncu v Šiški in za Bežigradom, na vzhodnem v Mostah pa tudi na višjem jugozahodu. Večina poslovne dejavnosti, najsi bodo to trgovine ali uradi, pa je še vedno osredotočena med Gradom in Golovcem ter železniško postajo in Barjem. Ko se tisoči ljudi, ki se vozijo vsak dan v center v službo ali po drugih opravkih, srečajo na cestah z vsemi tistimi, ki tu potujejo kot turisti ali prevažajo tovor, nastaja tako imenovani ljubljanski prometni infarkt.

Poglejmo nekaj številki! Leta 1965 so imeli Ljubljančani registriranih 25.543 motornih vozil, od tega 18.455 osebnih avtomobilov, leta 1973 pa že 63.778, od tega 55.663 osebnih avtomobilov. V Ljubljani pride avtomobil na 4,5 prebivalcev.

Toda medtem, ko se je število osebnih avtomobilov v mestu trikrat povečalo, so ostale ceste skoraj nespremenjene. Zadnji pomembni izboljšavi sta podvoza kot železniško progo na Celovski in Titovi cesti iz 1962. leta.

Siskar, ki hoče v Trnovo, ali Vičan, ki mora v Moste, ali Bežigradčan, ki ima opravke na Rudniku, pravzaprav nima druge izbire, kot da poveže gnečo na cestah med Gradom in Rožnikom, po katerih prihaja tudi promet čez Sentilj in Ljubelj, iz Italije, Kopra, Reke ter Zagreba.

Dvesto kilometrov cest

Sele odluk o desetletni izgradnji ljubljanske cestne mreže, ki ga je mestna skupščina sprejela junija lani, je začel jasno pot, kako bi se Ljubljana v sodelovanju z republiško skupnostjo za ceste rešila svoje prometne zagate.

Po tem odluku bodo v Ljubljani do 1983. leta zgradili ali rekonstruirali okrog 200 kilometrov cest.

- Tranzitni promet in velik del prometa med posameznimi ljubljanskimi soseskami bo prevzela obvozna cesta okrog mesta. Najprej bodo zgradili odsek od Črnuč preko novega mostu čez Savo do Dolgega mostu z navezavo močvarne industrijske cone. Nato bodo zgradili še južni odsek od Dolgega mostu do Dolenjske ceste na Rudniku, medtem ko odseka od Rudnika čez Golovec do Novih Jarš pa ni v tem programu.
- Celovško cesto bodo gradili v dveh etapah: najprej obvoz mimo Šentvida do križišča s Tacensko cesto, kasneje pa bodo razširili še odsek od križišča s Dajakovičovo do gostilne Zibert.
- Podvoz pod gorensko železniško progo v trasi Drenikov ceste bo odprl krajšo pot s Celovšca na Titovo cesto in tako voznikom ne bo več treba obremenjevati cest v ožjem središču.
- Na dolenjski cesti nameravajo zgraditi najprej novo štiripasovno Karlovo most in nadvoz čez dolenjsko železniško progo, kasneje pa se rekonstruirati Dolenjsko cesto v smeri proti Škofljici.
- Za razbremenitev Prešernove ceste predlagajo izgradnjo vzporedne tripasovnice po robu Tivolija in trasi Levstikove ceste ter rekonstrukcijo križišč pri Delavskem domu in Trgu mladinskih delovnih brigad.
- Tržaško cesto bodo od Trga mladinskih delovnih brigad do križišča z obvoznico preuredili v štiripasovno z izogibovališči za avtobusne postaje.
- Titovo cesto bodo rekonstruirali od križišča s Linhartovo do obvoznice.
- Masarykovo bodo razširili v štiripasovno in jo podaljšali po trasi Jenkove severno od kliničnega centra ter jo tako priključili na Zaloško cesto. Tisti del Zaloške ceste, ki seka kompleks bolnišnice, bodo zaprli za promet, ostalo Zaloško do podvoza v Zaloški pa bodo rekonstruirali, in sicer do Fužin kot štiripasovno, naprej pa kot dvopasovno.
- Vzporedno z rekonstrukcijo Vilharjeve ceste bodo zgradili novo ljubljansko avtobusno postajo.
- Boljšo povezavo vzhodnega dela Ljubljane bosta zagotovili rekonstruirani Poljanska in Litjska cesta od Roške do Kajuhove ceste, pri čemer bo treba zgraditi tudi nov most čez Gruberjev prekop.
- Na severovzhod bo šla štiripasovna Linhartova cesta, ki

Desetletni program ljubljanskih cest

Poseg, ki bo rešil prometne zagate

Spomladi začetek prvih del

se bo po rekonstruirani Jarški priključila na obvoznico.

● V štiripasovnico bodo rekonstruirali tudi še neobnovljene del Topniške ceste od Titove do Linhartove.

● Njegovce bodo podaljšali preko novega mostu čez Ljubljano do Strelške ulice in jo tam navežali na Cesto za Gradom, ki jo nameravajo zgraditi obnem s Karlovo mostom.

Strokovna osnova teh predlogov sta dve študiji prometnih tokov — iz 1964. in 1970. leta. Druga je pokazala, da ima Ljubljana le 18,35 odstotka pravega tranzitnega prometa, kar kaže tudi štetje vozil na vpadnicah. Leta 1973 so, na primer, na Titovi cesti na Črnuč našli 19.013 motornih vozil, v Stojakov 23.355 in pri podvozu pred Bavarskim dvorom 38.654 vozil; na Celovski pa so na začetku Vižmarji našli 14.269 vozil, pred remizo 25.277 vozil in pri podvozu pred Delavskim domom 42.570 vozil. To dokazuje upravičenost razširjanja vpadnic in drugih mestnih cest, da bodo lažje prevzele ogromni promet z mestnega roba v ožje središče in nazaj.

Proučitev prometnih tokov je Ljubljanskemu urbanističnemu zavodu oziroma Projektu za nizke gradnje dala za izdelavo prometne študije, ki jo pripravili v letih od 1971 do 1973. Z njo so dopolnili generalni urbanistični plan iz 1966. leta, ki je prinesel marsikatero sedanje predloge — med drugim tudi obvožno cesto okrog Ljubljane — vendar je javnost zavrnila predlog avtocest, ki bi se križale v mestnem središču.

Cilj — humanejšje okolje

Prometna študija je bila 1973. leta v javni razpravi; na njeni podlagi se je izoblikoval izbor nosilnih cest ljubljanske cestne mreže, ki ga je vnesla mestna skupščina v desetletni program. V obraziloziviti tega programa piše med drugim: »Ne smemo dopustiti, da bi nas zaslužnji avtomobil, in zato moramo vzporedno z osebnim prometom razvijati predvsem javni, kolektorski in paš promet.«

Siroke vpadnice in mestne ceste desetletnega programa so povezane v sistem, obročev, na katere bo mogoče preusmeriti večino prometa iz centra, ki ga bodo lahko — tako, kot so že začeli — vedno bolj zapirali za individualni promet. V središču Ljubljane bo tako ostala razsežna področja brez motornega prometa, ki bodo namenjena pešcem.

Za razumevanje ljubljanske cestne problematike pa je treba vedeti tudi, kako napreduje izgradnja avtocest do Ljubljane.

Avto cesta se bliža

Mednarodna banka pravkar ocenjuje projekte za 12,8 kilometra avtoceste od Vrhnike do Dolgega mostu. Ker dosedanje razprave kažejo, da bo po sojilo odobreno, na republiški skupnosti za ceste računajo, da bodo avtocesto od Vrhnike proti Ljubljani začeli graditi že jeseni letos in jo končali do 1978. leta. Priključek na Tržaško cesto bo približno kilometer pred Dolgim mostom, kjer bo avtocesta s svojo trase na barjanskem robu južno od sedanje ceste zavila proti severu in prečkala Tržaško cesto.

V nekaj letih lahko računamo, da bo začelo po sodobnih cestah prihajati na prag Ljubljane še več prometa kot doslej, vendar prometne študije kažejo, da tranzitnega prometa še ne bo toliko, da bi se splašalo zgraditi avtocesto okrog Ljubljane pred letom 2000. Pač pa bi bila za Ljubljano že zdaj nujna štiripasovna obvozna cesta, ki bo zgrajena kot avtocesta, vendar bo imela mnogo več priključkov stranskih cest, speljana bo bliže mestu in tako tudi za promet iz enega dela Ljubljane v drugega.

Toda na republiški skupnosti za ceste pravijo, da obvozne ceste ni mogoče začeti pred 1977. letom. Gradbeni dela na 17,5 kilometra dolgem prvem odseku bodo stala 630 milijonov dinarjev; od tega naj bi mednarodna banka prispevala 40 odstotkov. Postopek za najem mednarodnega posojila pa traja približno leto dni. Če bo torej banka oktobra letos načelno privolila, bodo lahko zasadili lopate v najboljsem primeru spomladi 1977. leta. Vendar posojilo ni edina ovira, saj bo v tem času več kot dovolj dela tudi s pripravo vseh načrtov in pridobitvijo zemljišč. Tako lahko pričakujemo, da se bomo vozili po obvoznici šele 1980. leta.

Začetek del pred vrati

Kaj so naredili doslej? Razčiščeno je vprašanje financiranja desetletnega programa, za katerega bo po predračunih treba zbrati okrog 2 milijardi dinarjev. Zastopniki republiške skupnosti za ceste in mestni skupščine so januarja podpisali družbeni dogovor, po katerem bo republiška skupnost zagotovila 55 odstotkov potrebnega denarja, drugo pa bo dala Ljubljana.

Ljubljanske občinske skupščine so podpisale še en družbeni dogovor — o združevanju polovice prispevka za uporabo mestnega zemljišča, bencinskega dinarja in pristojbin pri registraciji motornih vozil, ki jim pripadajo. Ljubljanske delovne organizacije pa pravkar podpisujejo samoupravni sporazum o združevanju 3,5 odstotka od ostanka dohodka.

Pripravljeni so tudi skoraj vsi idejni načrti za ceste desetletnega programa, tako da je republiški sekretariat za urbanizem začel predlokaacijske postopke za posamezne gradnje. Ze letos bi morali začeti graditi obvoz Celovške ceste mimo Šentvida, Drenikov podvoz, Karlovo most in Prešernovo cesto. Glavni načrt za Drenikov podvoz je pripravljen, investitor pa čaka na zadnja soglasja, da bo zaprosil za gradbeno dovoljenje. Predlokaacijska postopka za Celovško in Prešernovo cesto že tečeta. Za gradnjo Karlovskega mostu bodo v kratkem začeli čistiti zemljišče.

Med dosedanjimi predlokaacijskimi razpravami je padlo največ kritik na račun predlagane preureditve Prešernove ceste. Ta cesta je v sistemu, ki ga predlagata investitorja — republiška skupnost za ceste ter IS mestne skupščine — izredno pomembna, saj bo morala do izgradnje obvoznice zagotavljati čim boljše odvajanje čedalje gostejšega tranzitnega prometa, kasneje pa naj bi ostala glavna prometna žila na zahodnem robu centra, na katero bi postopoma preusmerjali vedno več prometa iz ožjega središča. Zato prometni strokovnjaki računajo, da mora imeti Prešernova cesta zmogljivost 40 tisoč vozil na dan, kar lahko zagotovijo le štirje vozniki pasovi.

Tuhtajoč, kako bi na zahodnem robu centra uredili štiri prometne pasove, so projektanti menili, da ne kaže širiti Prešernove ceste, sekati dreves ob njej in ustvariti nemogočo ožino pri srednji ekonomski šoli; namesto tega predlagajo, da bi pustili Prešernovo tako, kot je, za promet proti severu, promet v nasprotni smeri pa bi speljali po novi cesti od križišča pri Delavskem domu po nekdanji železniški trasi na robu Tivolija ter dalje po Levstikovi cesti in pred Tobačno tovarno na Tržaško cesto. Obe cesti naj bi imeli po tri pasove, pri čemer bi bil tretji pas v vsaki smeri namenjen predvsem zavijanju na levo.

Vprašanja ob Prešernovi cesti

Tuhtajoč, kako bi na zahodnem robu centra uredili štiri prometne pasove, so projektanti menili, da ne kaže širiti Prešernove ceste, sekati dreves ob njej in ustvariti nemogočo ožino pri srednji ekonomski šoli; namesto tega predlagajo, da bi pustili Prešernovo tako, kot je, za promet proti severu, promet v nasprotni smeri pa bi speljali po novi cesti od križišča pri Delavskem domu po nekdanji železniški trasi na robu Tivolija ter dalje po Levstikovi cesti in pred Tobačno tovarno na Tržaško cesto. Obe cesti naj bi imeli po tri pasove, pri čemer bi bil tretji pas v vsaki smeri namenjen predvsem zavijanju na levo.

Čeprav so na te načrte padale kritike, odkar so znani v javnosti, sta jih investitorja vseeno predlagala v predlokaacijskem postopku, saj menita, da je taka rešitev za prometne razmere v tem delu Ljubljane med vsemi možnostmi še najboljša. Po mnenju projektantov bi širše cestišče, razširjeni križišči pred Delavskim domom in na Trgu mladinskih delovnih brigad, kakor tudi računalnik, ki bi usklajeval delovanje vseh vmesnih semaforov, zagotovili toliko hitrejši promet, da bi se hrup in onesnaževanje zraka zmanjšalo.

šala v primerjavi s sedanjim stanjem na Prešernovi cesti.

Rekonstrukcija Prešernove ceste bo neposredno prizadela krajevne skupnosti Ajdovščine in Gradišča. Občani Ajdovščine so se s predlaganim načrtom strinjali, zahtevali pa so, da preureditev Prešernove ne sme prizadeti Tivolija, in pa, naj pod razširjeno Prešernovo cesto poleg načrtovanega podhodja pri Cankarjevi ulici zgradijo še podhod na zahodni strani Celovške ceste pred Delavskim domom.

Občani Gradišča, kakor tudi večina ustanov, ki so med Prešernovo in Levstikovo cesto, pa so se izrekli proti predlaganim načrtom. Podprli sta jih tudi republiška in ljubljanska skupnost za varstvo okolja, skupina stanovalcev ob Levstikovi ulici pa je prosila za zaščito ustavno sodišče SRS, sklicujoč se na določila o varstvu človekovega okolja.

Nasprotniki tripasovne Levstikove ceste navajajo celo vrsto razlogov. Ne le, pravijo, da bi tripasovnica povzročila še večji hrup, zaplajenje in tresenje na tem območju, pač pa bi že s svojim videzom izkazale okolico, kar velja že zlasti za Moderno galerijo; razen tega bi kljub semaforiziranim križiščem in podhodu pri Cankarjevi cesti zelo otežile dostop v Tivoli, s čimer bi zlasti prizadeli otroke v obstoječem in načrtovanih vrtcih na tem območju (krajevna skupnost si prizadeva, da bi tukaj uredila varstvo za 500 otrok). Mnogi tudi opozarjajo, da razširitev cestišča ne bi nič zalega, saj križišči ne bosta mogli poizeti tolikšne množice avtomobilov.

Idejni projekt rekonstrukcije Prešernove in Levstikove ceste izhaja iz prometne študije izdelane 1972. leta, ta pa sloni na generalnem urbanističnem planu iz 1966. leta, po katerem naj bi bilo mestno središče preoblikovano v poslovno trgovski center s skoraj 100.000 delovnimi mesti, kar spominja na koncentracijo dejavnosti v kapitalističnem centru, piše komisija za programiranje in urbanistično ureditev ter komisija za komunalno gospodarstvo, ureditev naselja in varstvo okolja v krajevni skupnosti. Zaznamka se za izdelavo nove prometne študije na osnovi novega koncepta družbeno ekonomskega polcentričnega razvoja Ljubljane in Slovenije.

Občani se bojijo, da bo razširjena Prešernova cesta privlačevala še več prometa, in menijo, da bi morali to preprečiti. Skozi središče Ljubljane, pravijo, ne moremo več spuščati toliko prometa, pač pa ga je treba še prej razpršiti v različne smeri.

Manj burne so bile druge dosedanje predlokaacijske razprave, na katerih so prizadete krajevne skupnosti in delovne organizacije zahtevale spremembe posameznih področij, da rekonstrukcije ne bi zmotile normalnega življenjskega in delovnega ritma, niso pa zavračali kompletnih načrtov, kot se je to zgodilo pri Prešernovi cesti.

Predlokaacijski postopek še ni končan, saj republiški sekretariat za urbanizem še ni povedal, ali projektanti lahko začno izdelovati glavne načrte za Prešernovo in druge ceste po predlaganih idejnih načrtih, ali pa bodo morali poiskati nove rešitve.

Lojze Javornik

Prebujanje (foto Drago Medved)

Energetika

Kako gradimo nove elektrarne

Povsod ne gre tako gladko, kakor bi si želeli

Danes teden smo v sestavku z enakim naslovom kratko opisali, kako potekajo oziroma se končujejo dela na novih plinsko parnih elektrarnah v Brestanici in Trbovljah. Poglejmo tokrat še na tri elektrarniške gradbišča pa v velenjski rudnik in Zirovski vrh. Tudi ti objekti so v slovenskem programu za to desetletje, kar pomeni, da mora zadnji izmed njih začeti obratovati najpozneje v letu 1979, drugi pa seveda že prej, kakor pač veljavajo roki.

Od uresničitve programa si veliko obetamo: novih tisoč megavatov moči in podvojeno proizvodnjo električne energije, kar pomeni, da bi bili prekrbljeni z elektriko nekako do konca leta 1982, če upoštevamo predvideno naraščanje porabe. Glede na sedanjo hudo elektroenergetsko zadrego nam seveda ne more biti vseeno, kako ta program uspeva. Vidi pa se že sedaj, da ne gre vse tako gladko, kakor bi moralo iti. Ponekod kasnije in roki dograditve se odmakajo. Tega si ne bi smeli privoščiti.

He Srednja Drava II kasni že na štartu

Hidroelektrarna Srednja Drava II, z močjo 112 megavatov na pragu, naj bi bila zadnji člen v verigi elektrarn na tej reki v Sloveniji. Projekt zanjo je bil odobren šele julija 1973, rok za začetek obratovanja, določen v programu, pa je januar 1977.

Doslej so med drugim opravili vsa pripravljalna dela na jez v Markovcih, gradbena jama je že zaprta in tok Drave preusmerjen. Izdelana je tudi tesnilna zavesa za gradbeno jamo strojnice v Forminu. Tehnična dokumentacija je izgotovljena. Imena krajev povedo, da jo imela nova elektrarna domovinsko pravico v dveh občinah, ptujski in ormoški.

Vendar, pripravljala dela so eno, začetek gradnje pa drugo. Ta je bil predviden za avgust 1974. Toda najprej moraš imeti gradbeno dovoljenje, tega pa po zakonu o investicijski izgradnji ni moči dobiti, dokler SDK ne potrdi, da so finančna sredstva zagotovljena. Dravske elektrarne, te so investitor, so sicer zaprosile ljubljansko banko za kredit že v začetku junija lani, odobren pa je bil šele februarja letos. Tako se je vse skupaj zakasnilo za sedem mesecev, to pa pomeni, da se je pomaknil tudi rok začetka obratovanja elektrarne.

Ob tem kaže pojasniti, da je denar za celotni program elektroenergetskih objektov, ki bodo v Sloveniji dograjeni v tem desetletju, sicer že zagotovljen. Ker pa je dotok denarja enakomeren, njegova poraba pa v začetku znatno večja, kakor bo proti koncu graditve, nastaja letos in predvidoma še prihodnje leto primanjkljaj v dinamiki sredstev, medtem ko se bodo pozneje pojavljali preseški. Pomeni torej, da se sedaj ne nateka dovolj

denarja in so potrebni tako imenovani premostitveni krediti, o katerih se dogovarjajo. Z drugo besedo, Ljubljanska banka je lahko odobrila kredit šele potem, ko je dobila v zvezi s premostitvijo primanjkljaja ustrezna jamstva slovenskega izvršnega sveta.

HE Srednja Drava II naj bi po sedanjih cenitvah stala 2,35 milijarde dinarjev. Vsteti so stroški za deset stanovanj delavcev, priključeni vodovod in trajna obratna sredstva. Glavni dobavitelj so Litostroj (turbina), Rade Končar (generator in električna oprema), Hidromontaža (žerjavi, zapornice in druga montaža), gradbena dela pa ima na skrbi Gradis v sodelovanju s SGP Slovenija ceste.

Nekaj problemov pri TE Soštanj IV

Ta termoelektrarna moči 325 megavatov bo pravzaprav najzidatnejša pridobitev za Slovenijo, če seveda upoštevamo, da bo polovico moči jedrske elektrarne v Krškem izkoriščala Hrvaška. V programu je predvideno, da bo začela nova soštanjska elektrarna obratovati julija 1977. Ker pa se je podpis pogodbe z zahodnonemško firmo KWU, ki je dobaviteljica te elektrarne na ključ, zavlekla za nekaj mesecev, je pričakovati začetek poskusnega obratovanja septembra 1977.

Za sedaj se zdi, da ni bojazni, da ne bi soštanjski investitor opravil svoje naloge v tem, sicer malce pomaknjem roku. Največje težave so, podobno kot pri vseh drugih objektih, zaradi nenehnega hitrega naraščanja investicijskih stroškov in glede na to zaradi potrebe po zagotavljanju dodatnih finančnih sredstev.

Nadaljnje težave se trenutno pojavljajo v zvezi s pravočasno dobavo (predvsem uvoženega) reprodukcijskega materiala za jugoslovanske kooperante, problem pa so tudi zmogljivosti naše gradbene in montažne operativne, temur se navsezadnje ni čuditi, ko pa gradimo hkrati toliko elektroenergetskih objektov. Zelo bo seveda treba paziti, da tudi to ne bi povzročilo kakšnih dodatnih zamud pri končnem roku.

Po sedanjih cenitvah bo stala elektrarna 3,3 milijarde dinarjev. Viri financiranja so krediti Ljubljanske banke iz sredstev za energetiko, lastna (energetska) sredstva investitorja in inozemski krediti. Poleg KWU je inozemski dobavitelj še švicarska firma Sulzer. Gradbena dela so zaupana celjski poslovni enoti Gradisa.

Več lignita iz velenjskega rudnika

Seveda pa je potrebno za novo soštanjsko elektrarno zagotoviti dodatne količine lignita. Medtem ko ga bodo velenjski rudniki nakopali letos predvidoma okoli 4 milijone ton, naj bi ga leta 1978 kar 4,7 milijona ton. Da bi to dosegli, pa je neogibno modernizirati rudnik in nekatere stranske dejavnosti.

Dela že potekajo. Problemi, ki dajo

investitorju tačas največ misliti, se sučejo okoli podražitve investicijskih del, rekonstrukcije obrata za vzdrževanje mehanizacije, kar prvotno ni bilo v programu, pa okoli gradnje dodatnih rudniških deponijskih prostorov in stanovanj za več rudarjev.

Tehnični problemi za sedaj, kakor kaže, ne bi mogli vplivati na rok dograditve. To pa bi se lahko zgodilo, če ne bodo pravočasno zagotovljena finančna sredstva za podražitve in razširjeni investicijski program. Gre za odobritev dodatnih 490 milijonov dinarjev (seveda samo za dosedanje podražitve). Ob upoštevanju tega dodatnega zneska bo veljala celotna investicija po sedanjih cenitvah 1,1 milijard dinarjev. Denar gre iz slovenskih sredstev za energetiko in deloma iz lastnih sredstev investitorja Rudarsko elektroenergetskega kombinata Velenje.

Jedrska v Krškem v glavnem po načrtu

O jedrski elektrarni Krško je bilo že dosti napisanega, kaj posebno novega pa trenutno skoraj ni povedati. Njena moč bo 632 megavatov, ker pa jo gradimo skupaj s Hrvaško in si jo bomo delili tudi pri izkoriščanju, bo za slovenske potrebe na voljo polovica njene moči, to je 316 megavatov. Glavna pogodba z dobaviteljem na ključ, Westinghousom iz ZDA, je bila sklenjena avgusta lani, gradbišče je bilo uradno odprto jeseni, rok dograditve pa je januar 1979. Vsa doslej opravljena dela so v mejah dogovorenih rokov. Še vedno pa ni dokončno rešen problem hlajenja.

Slovenski del prve jedrske elektrarne v Jugoslaviji naj bi stal 3,6 milijarde. Ves denar je zagotovljen, pretežno z inozemskimi krediti, 420 milijonov pa bomo primaknili sami iz sredstev, ki jih zbiramo za energetiko.

Rudnik urana, cesta in Sora

Jedrska v Krškem bo dobivala surovino za izdelavo svojega goriva iz rudnika urana v Zirovskem vrhu. Ker je doslej ugotovljenih rezerv urana tukaj 3000 ton, v Krškem pa ga bodo porabili okoli 100 ton na leto, pomeni to, da je zaloga za 30 let oziroma za dlje, kot je življenjska doba jedrske elektrarne. Predelovalnica rude v Zirovskem vrhu je predvidena za zmogljivost 294 ton na leto. V primeru, če bi bila njena proizvodnja maksimalna, pa bi sedaj izračunane zaloge hitreje izčrpali. Toda v okolici Zirovskega vrha so geologi »v grobem« ugotovili nadaljnje količine urana, ki jih bo treba seveda potrditi z natančnimi raziskavami. Če se bodo predvidevanja uresničila, bi bilo urana tod dovolj še najmanj za eno, lahko pa tudi za dve jedrski elektrarni.

V Zirovskem vrhu so odkrili uran okoli leta 1960. Odtlej pa do danes so naredili približno 16 kilometrov raziskovalnih rovin in 100 kilometrov raziskovalnih vrtn. Leta 1971 so se že pokazale tolikšne zaloge uranove rude, da se ji je izplačalo ekonomsko

ovrednotiti. Pri ameriški firmi Arthur M. Kee smo naročili študijo o možnosti pridobivanja in predelave. Studija je že naslednje leto pokazala, da se splača izkoriščati to nahajališče. Na podlagi investicijskega programa, ki je bil izdelan junija 1974, so bila odobrena domača dinarska (energetska) sredstva in potrebna devizna sredstva, ki so jih zagotovili inozemski kreditorji v okviru »paketa« JE Krško. V investicijskem programu je zajet tudi denar za zidavo stanovanj. V rudniku bo namreč zaposlenih okoli 570 ljudi, ki se bodo priselili pretežno od drugod.

Investitorja Savske elektrarne in Geološki zavod Ljubljana sta sklenila pogodbo za uvoz opreme in storitev z ljubljansko Metalko, za domače inženirske storitve z ljubljanskim IB Elektroprojektom, za celovito tehnično in tehnološko zasnovanje, všteti varovanja okolja, pa z ameriško firmo Fluor Utah.

Priprave za graditev rudnika gredo h koncu, investitorja imata namen začeti graditi v najkrajšem času. Rok za dograditev je 1. januarja 1979.

Tehnične priprave so torej v polnem teku, vzporedno pa se pojavlja še dodatna problematika, kjer je odprtih nekaj pomembnih stvari.

Najprej je tu cesta Gorenja vas-Skofja Loka, o kateri je bilo že več sestankov na različnih ravneh, vzel pa se vedno ni do kraja presekani. Zaradi nove dejavnosti v Zirovskem vrhu se bo promet s težkimi tovornjaki na omenjeni razdalji znatno povečal, samo žveplene kisline bomo morali pripeljati v Zirovski vrh vsako leto 18.000 ton. Sedanja ozka in močno vijugasta cesta nikakor ne ustreza, ker je treba tovore, kakršni so žveplena kislina, uranov koncentrat, naftni derivati in eksploziv, varno prepeljati ob sedaj čisti Sori. Razen tega ima sedanja cesta ozka grla v Skofji Loki, Poljanah in Gorenji vasi.

Sad sestanekov je pravkar izdelani idejni projekt nove ceste, ki naj bi potekala deloma po novi trasi, deloma pa bi se ujela s staro cesto. Niso pa doslej prišli vkup glede tega, kdo je dolžan odrediti denar za graditev ceste. Ločani pravijo, da investitor, investitor pa trdi, da ceste ni moči ekonomsko vezati samo na rudnik. Rešitev bo poskušalo najti širše družbeno koordinacijsko telo, ki naj bi ga v kratkem sestavili republiški sekretariat za urbanizem.

Kar se tiče varstva okolja, ni dvoma, da bo treba ukreniti vse, da se škodljivi vplivi rudniške dejavnosti na ozračje, vodo in zemljišče omeje na minimum. V ta namen sta investitorja že zaposlila ustrezne domače in tuje strokovne ustanove in zavode.

Na eno najbolj kočljivih vprašanj, ki zanima tudi širšo slovensko javnost — kakšna Sora bo tekla po letu 1979 — danes očitno še ni moči dati povsem zanesljivega odgovora. Vemo le, da so drugod, denimo v Franciji, v takih primerih zadovoljivo rešili problem onesnaževanja voda. Ne vemo pa, koliko ji je to stalo. Skratka, nekateri naši strokovnjaki pravijo, da je na današnji stopnji razvoja tehnike moč skoraj popolnoma obvarovati Soro, a najbrž samo za drag denar.

Marko Jakše

Pred podražitvijo stanarin

Bodo stanovanja preživela amortizacijo?

Preveliko bdenje nad stanarinami nam siromaši družbeno stanovanjsko gospodarstvo

Bomo pomembno napadali življenjski standard povprečnega gospodinjstva, če pritrdimo zamisli o primernejši podražitvi najemnin? Seveda naj ostane podmena o primernejši višini te podražitve tudi tokrat ob strani, saj ob vseh tistih številkah, ki jih kronist lahko zbere za vsaj nekaj let nazaj, ne more še sam pristaviti odločilnega pisčrčka. Vse preveč je teh števil, pa še te se nanašajo na ne popolnoma primerljive podatke o oceni našega stanovanjskega sklada ter zakonitosti, ki jih le-ta poraja.

Se naprej bi seveda lahko zapisali, da so v raznih krajih stanarine različne predvsem na račun tega, kako so se tam v preteklosti soočili s tem problemom — te razlike so seveda kolikor se da drobne, saj nad vsem tem področjem stanovanjskega gospodarstva neprenehoma skoraj preveč skrbno bdi zvezno oko.

Seveda naš namen ni odobravati dviga stanarin, ampak želimo prikazati tudi, kaj sedanje stanarine pomenijo za stanovanjsko gospodarstvo. Za začetek naj zadošča, da o tolikanj »opevanju« stanovanjskega gospodarstva na račun stanarin živatori. Druga niti ne more biti, saj že deset let nespremenjene stanarine, oziroma denar, ki se od tega steka v posebne račune, pomenijo tudi to, da s predpisi določeno amortizacijo obračunavajo še vedno od cene stanovanja 1050 dinarjev za kvadratni meter namesto od sedanjih več kot 5000 dinarjev. Resda je to malo dolg rok, če menimo, da se bodo nova stanovanja amortizirala šele čez 500 let. Marsikje drugod po svetu za svoj stanovanjski sklad bolj zgledno skrbijo in ne čakajo, da se breme zastarelih in neustreznih stavb zmenada prevlani na kogarkoli že pleča.

Tako tudi ne more prav živeti načelo v resoluciji o nadaljnjem razvoju slovenskega gospodarstva, kjer smo lepo zapisali, da bi stanarina morala biti osnovni dohodek stanovanjskega gospodarstva. Tega dobi smo doslej le v Sloveniji sprejeli zakon, po katerem smo iz stanarin izločili obratovne stroške, ti pa se posebej udarjajo tiste, ki sorazmerno zelo udobno stanujejo. Menda pa skoraj ni primera, da bi v večjih stavbah te stroške znižali tudi s tem, da bi morebiti sami stanovalci kdaj kaj postorili v hiši in bili kdaj pa kdaj tudi sami svoji obrtniki.

V letu 1969 zgrajeni stavbi na Grencirjevi 1 (Ferentovci) v Ljubljani stane 57,44 kvadratnega metra veliko stanovanje 252,10 dinarja na mesec. Prav tako ljubljanski podatki: najemnina za 66 m² v letu 1965 zgrajenem bloku ob Ilirski cesti je 270,77 dinarja, lani in predlani pa v občini Ljubljana-Center ni bilo zgrajeno niti eno najemno stanovanje. V občini Moste-Polje upravlja stanovanja stanovanjsko podjetje Fond: za 1967. leta zgrajeno stanovanje (54 m²) v stolpnici ob Zaloški cesti je najemnina 228,25 din; 55 m² stanovanja ob Ulci bratov Rozman, vseljenega januarja 1971, leta 1970 — 254,35 din; za 53 kvadratnih metrov veliko, 1973. leta zgrajeno stanovanje v bloku ob Kvedrovi v Novih Jaršah pa stane najemnina 275,95 dinarja na mesec.

V Brezicah je bila stanarina za stanovanje (55 m²), zgrajena v letih 1966 — 1973 — 205,92 dinarja; 1970 — 205,92 dinarja.

V Kranju smo zabeležili naslednje stanarine za stanovanja s centralnim ogrevanjem: 1966 — 48,5 m² — 164,45 dinarja; 1970 — 53,8 m² — 198,45 dinarja; ter 1973 — 51,0 m² — 186,75 dinarja.

Trobojce: dvosobno stanovanje s površino 50,7 kvadratnega metra: 1966 — 83,10; 1970 — 159,20 dinarja ter 1973. leta zgrajeno — 184,60 dinarja. Stanarina 55 kvadratnih metrov velikega dvosobnega stanovanja v novo-meški občini, ki je bilo zgrajeno 1966. leta, je 192,000 dinarjev, enako velika stanovanja, zgrajena 1970. in 1973. leta, pa so zaradi centralnega ogrevanja malo dražja — najemnina je 205,00 dinarjev. Pa tudi ta najemnina ni vsja zato, ker so stanovanja novejša, ampak zaradi centralnega ogrevanja. Vrednost točk se namreč ni spremenila, tako da bi lahko rekli, da je najemnina enakih stanovanj, zgrajenih v različnih letih, enaka.

Povprečna stanarina je bila v koprski občini za dvosobno stanovanje 74,70 dinarja, od 1970. leta do danes pa je ostala nespremenjena in je sedaj 149,30 dinarja. Tudi pri Stanivestu v Mariboru povedo, da je znašala

stanarina dvosobnega stanovanja, velikega 52 kvadratnih metrov, leta 1966 — 138,55 dinarja, leta 1970 — 177,20 dinarja in leta 1973 — 178,45 dinarja. Kaj pa stanarine v nekaterih drugih republikah? V letošnjem januarju so v Bosni in Hercegovini zaračunali za povprečno dvosobno stanovanje (55 m²) 176,55 dinarja, drugače pa v Banja Luki 199,65 dinarja, Bihacu — 209,45 dinarja, Doboju — 152,45 dinarja, Mostarju — 150,80 dinarja, Sarajevu — 171,95 dinarja, Tuzli — 162,25 dinarja ter Zenici 126,50 dinarja. V stanarinah za povprečno dvosobno kot tudi druga stanovanja na območju Bosne in Hercegovine ni nobene razlike glede na leto graditve. Stanarine še vedno izračunavajo na podlagi gradbene cene 840 dinarjev za kvadratni meter, ki so jo določili 1966. leta. Tako nastane razlika pri stanarini le na račun notranje opreme ter lege stanovanja.

V Skopju stanovalci plačujejo povprečnih 115 dinarjev za stanovanje (44 m²) ali do 210 dinarjev za večje (55 m²). Razlika v višini stanovanjskih najemnin je zelo majhna, saj ne pomeni mnogo, če je stanovanje novejša ali starejša, še manj pa njegova lokacija. Vendar imajo v Skopju že tudi okoli 100 stanovanj, v katerih morajo plačevati ekonomsko najemnino. Ta pa se povzpne pri trisobnem stanovanju na 1000, pri dvosobnem pa na 800 dinarjev. Če je stanovanje že opremljeno, je treba doplačati še 200 dinarjev.

V Zagrebu je treba plačati za povprečno družbeno stanovanje, zgrajeno 1966. leta — 128,90 dinarja, 1970 — 222,10 dinarja, 1973 — 253,90 dinarja. Če omenimo še nekaj središč, dobimo naslednje podatke: Beča: 75 — 130 — 145 dinarjev; Osijek: 164,20 — 164,20 — 187,65 dinarja; Karlovac: 171,50 — 300,40 — 343 dinarjev.

Ponovno lahko že mnogokrat izrečeno ugotovimo, da so se cene stanovanjske graditve od leta 1966 do 1972 zvišale kar za 328 odstotkov, pri tem pa so se najemnine povečale le za okoli 10 odstotkov. Drugače rečeno: četrtna slovenskih občanov (18 odstotkov pa v vsej državi) je nekajkrat res občutila malenkostno podražitev stanarin, še vedno pa stanarine dokaj poceni in v neprimerno boljsem položaju od tistih, ki si morajo iskati streho nad glavo v neusmiljenih tržnih »zakonitostih«. Res je, da se v Sloveniji pozna izločitev obratovnih stroškov iz stanarin, obenem pa je treba pomiriti nestrpnost duhove tudi s tem, da etajni lastniki tudi plačujejo obratovne stroške.

Ko smo ugotavljali, kako se je stanarinska politika vjugala v minulih letih, smo opazili predvsem to, da smo prevečkrat dajali na vedelo razne številke o podražitvah na tem področju, ki pa so ponavadi vedno običale v predelih. Ob tem pa se že mnogi stanovalci zavedajo (med njimi še posebej tisti, ki kadijo, kaj popijejo ali pa se vozijo z avtomobili), da pravzaprav res poceni stanujejo in ne tožijo nad morebitnimi višimi stanarinami. Seveda pa ob tem upravičeno poudarjajo, da bo tudi tu treba narediti več reda in premišljeno gospodariti.

Povedati je treba, da je bilo v minulih desetih letih precej prizadevanja, da bi počasi le dosegli stroškovne stanarine. Vendar so se vse te akcije ustavile pred zveznimi ovirami, saj to področje stanovanjskega gospodarstva še vedno uravnava država. Največja težava je bila vedno pravzaprav v tem, da smo predvsem v stanarinah ponavadi videli velik del družinskega standarda (čeprav smo marsikaj drugega neusmiljeno dražili), pri tem pa smo puščali, da nam stanovanjskega gospodarstva zaradi tega propada. Večkrat je že bilo slišati, da bi bilo treba vsaj stanarine prepustiti v domeno republik, v katerih bi se še posebej sedaj lahko najbolj odgovorno pogovarjali v občinah ter samoupravnih stanovanjskih skupnostih.

Na takšni ravni bi lahko udeleženci v stanovanjskem gospodarstvu tudi najbolj ugotovili, kaj nam je dalo to, da so dosedanje stanarine smele na ceni stanovanja, ki so jo določili na podlagi stroškov gradnje — meseca decembra iz 1964. leta — in bile pri tem od leta 1966 za stanovanjsko gospodarstvo dejansko nespremenjene. Res pa so se za stanovalec sicer nekoliko dvignile (s tem, da smo postopoma zmanjševali regresiranje stanarin iz stanovanjskih prispevkov, temeljna stanarina pa se ni spremenila). Ker pa je iz vzpostavljen sistem družbene pomoči v stanovanjskem gospodarstvu, tudi ne bi smelo biti bistvenih razlogov za nadaljnje zadrževanje nizkih stanarin.

Kaže, da bo zadeva le krenila s mrtve točke. V slovenskih občinah se pravkar dogovarjajo o stanarinah v letošnjem letu. Predlog je, naj bi stanarine s 1. aprilom povečali za 25 odstotkov, vendar glede na vrednost stanovanj po zadnjem točkovanju. Ob tem bodo v vseh občinah za tiste, ki jim to pritiče, uvedli tudi delno nadomestitev stanarine, ki bo lahko znašala do 80 odstotkov stanarine.

Stojan Zitko

Nov energetski vir

Priprave na plin

Osrednje slovensko plinovodno omrežje bomo lahko začeli graditi že prihodnje leto

Petnajstega novembra lani je 76 delovnih organizacij iz Slovenije, največjih bodočih porabnikov zemeljskega plina, s podpisom samoupravnega sporazuma o združevanju sredstev v skupno naložbo za uresničitev programa plinifikacije sprejelo eno izmed največjih in najpomembnejših investicijskih odločitev v tem desetletju. Eno izmed največjih zato, ker bo gradnja okrog 660 kilometrov osrednjega slovenskega plinovodnega omrežja v prvi fazi veljala po zadnjih izračunih 1,13 milijarde dinarjev.

Eno najpomembnejših pa zato, ker bo slovensko gospodarstvo z njo uspelo po dolgotrajnih prizadevanjih obogatiti svoje dokaj skromne primarne energetske vire z novim, kakovostnim energijskim virom.

Dobri mesec kasneje, 27. decembra lani, so v Beogradu predstavniki sovjetskega podjetja »Soyuzgazekspert« iz Moskve in jugoslovanskih podjetij »Naftagas« iz Novega Sada, »Ina« iz Zagreba in »Petrole« iz Ljubljane podpisali petletno pogodbo o dobavi sovjetskega zemeljskega plina Jugoslaviji. Po pogodbi bo sovjetsko podjetje zagotovilo jugoslovanskim potrošnikom 1976. leta 700 milijonov kubičnih metrov zemeljskega plina, naslednje leto 1.500 milijonov kubičnih metrov, nato pa vsako leto po 500 milijonov kubičnih metrov več plina, tako da bi količina dobavljenega plina 1980. leta znašala že 3 milijarde kubičnih metrov. To količino so si naša podjetja, ki bodo s sovjetskim zemeljskim plinom oskrbovala potrošnike v vzhodnem, osrednjem in zahodnem delu države, sporazumno razdelila tako, da bo slovenskim porabnikom 1980. leta na voljo 750 milijonov kubičnih metrov zemeljskega plina.

Zemeljski plin tudi iz Alžirije

S to količino bi bilo mogoče pokriti le tri četrtine predvidene porabe zemeljskega plina v naši republiki v letu 1980. 76 podpisnikov samoupravnega sporazuma je namreč napovedalo v tem letu odjem 994 milijonov kubičnih metrov zemeljskega plina, za podpis pa se je naknadno prijavila še tovarna glavnice in aluminija »Boris Kidrič«, ki bi letno potrebovala 100 milijonov kubičnih metrov zemeljskega plina.

lijonov kubičnih metrov plina. Zato so se v sektorju podjetja »Petrole«, ki so mu podpisniki sporazuma poverili vse posle v zvezi s plinifikacijo, začeli zanimati za druge močne vire zemeljskega plina. Skupno s podjetjem »Energoinvest« iz Sarajeva so se začeli dogovarjati o možnosti nabave zemeljskega plina iz Alžirije. V dosedanjih pogovorih je bilo načelno dogovorjeno, da je Alžirija pripravljena dobaviti jugoslovanskima interesentoma — začeti s manjšimi količinami v 1978. in 1979. letu — 1 milijardo kubičnih metrov zemeljskega plina v letu 1980, nato pa vsako leto postopno več, tako da bi od 1985. leta dalje znašala dobavljena količina plina že 5 milijard kubičnih metrov.

660 kilometrov magistralnega omrežja

Dopolnjeni projekt osrednjega plinovodnega omrežja v Sloveniji upošteva možnost preskrbe z zemeljskim plinom iz obeh virov. Najugodnejšo možnost za preskrbo s sovjetskim zemeljskim plinom nam nudi priključitev na transalpski plinovod, ki do Italije teče vzdolž jugoslovansko-avstrijske meje. Na ta plinovod, katerega letna zmogljivost je 10 do 20 milijard kubičnih metrov plina, se bomo priključili 28 kilometrov severno od Sentilja. Najkrajšo pot do alžirskega plina pa nam omogoča priključek pri Novi Go-

riču na plinovod, ki ga namerava graditi ob jugoslovansko-italijanski meji konzorcij zahodnoevropskih družb iz terminala za utekočinjeni zemeljski plin v Tržiču pri Trstu.

Med obema »vstopnima točkama« je speljano osrednje slovensko plinovodno omrežje s številnimi kraki in odcepi do vseh večjih bodočih porabnikov. Visokotlačni in srednjetačni cevovodi s premerom od 554 do 1000 milimetrov, ki bodo položeni v zemljo, bo okrog 660 kilometrov.

Seveda cena za izgradnjo tolikšnega plinovodnega omrežja ne bo majhna. Po strokovniku načrta, ki je bil izdelan letos januarja, bo znašala 1,13 milijarde dinarjev. Vanjo pa še niso vštete morebitne podračitve v času gradnje (v času energetske krize so cevi in druga oprema za plinovod že podražila skoraj za 300 odstotkov) in potrebne naložbe za tranzit plina preko drugih držav. V to ceno tudi še niso všteta potrebna obratna sredstva.

Od kod denar? S podpisom samoupravnega sporazuma o združevanju sredstev v skupno naložbo za uresničevanje programa plinifikacije v SR Sloveniji se je 76 delovnih organizacij zavezalo, da bodo prispevale potrebna sredstva v sorazmerju z napovedano porabo zemeljskega plina v letu 1980. Kot začetni prispevek za gradnjo bodo letos in prihodnje leto v štirih obrokih vplačale po 0,25 dinarja za vsak kubični meter zemeljskega plina, ki so ga prijavile za odjem. K tako zbranim 250 milijonom združenih sredstev gospodarstva je republika primaknila 100 milijonov dinarjev iz sredstev odpravljenega državnega kapitala, del za začetek gradnje plinovoda potrebnih sredstev pa si bodo zagotovili še z bančnimi in drugimi posojili.

In kdaj se bo začela gradnja slovenskega plinovodnega omrežja? V sektorju »Petrole«, ki se bo v kratkem organiziral kot TOZD »zemeljski plin« in ki bo v imenu podpisnikov sporazuma vodil gradnjo, zatrjujejo, da pripravljata dela za začetek gradnje potekajo uspešno. V januarju je bil, kot smo že omenili, izdelan načrt osrednjega dela plinovodnega omrežja, ki ga zdaj preučujejo skupaj z ugodnimi tujimi strokovnjaki. Revizijska načrta, ki so osnova za izdelavo glavnega načrta, bo končana predvidoma konec marca. Hkrati v ljubljanskem inštitutu za ekonomske raziskave pripravljajo

plinskih polj preko Tunizije in pod morjem do Sicilije, od tam pa do severne Italije. Vse te odločitve so za nas pomembne, saj je od njih odvisen transport plina in s tem tudi stroški zanj do naših predvidenih priključkov na transalpski, oziroma zahodnoevropski plinovod.

In cena?

Cena je bila eno izmed osrednjih vprašanj, ki je zanimalo bodoče porabnike zemeljskega plina, ko so se odločili za pristop k samoupravnemu sporazumu. Pri tem so se seveda zavedali, da bo cena plina pri dobaviteljih, to je pri proizvajalcih, odvisna od energetskih razmer v svetu. Zato pa so si z določili v samoupravnem sporazumu zagotovili odločujoč vpliv na oblikovanje cene plina na domačem trgu.

Podpisniki sporazuma so se predvsem opredelili za načelo enotne prodajne cene zemeljskega plina, ne glede na dobavitelja in transportno razdaljo do posameznega porabnika. Enotno ceno, ki mora po določilih sporazuma pokrivati vse stroške nabave in dobave plina ter stroške poslovanja, bo oblikovala skupščina poslovne skupnosti za plinifikacijo, torej delegati vseh podpisnikov sporazuma. Ker so podpisniki prevzeli obveznost, da pokrivajo morebitne izgube iz skupnega poslovanja, hkrati pa so si zagotovili tudi pravico do udeležbe pri dohodku, ki bo ustvarjen v skupnem poslovanju, bodo torej sami krojili ceno, ki jim bo ekonomsko najbolj ustrezala.

Ugodnosti za enakomeren odjem

Vsekakor velja omeniti še določilo iz sporazuma o možnosti spreminjanja te enotne cene glede na stalnost odjema ali odjem presežkov zemeljskega plina iz plinovodnega omrežja. Podobno kot je elektrogospodarstvo zainteresirano za čimbolj stalen in enakomeren odjem električne energije in za to daje takšnim odjemalcem zlasti preizkušnje po ugodnejših cenah, bo tudi plinsko gospodarstvo zainteresirano, da s tarifnimi ugodnostmi spodbuja čimbolj stalen in enakomeren odjem zemeljskega plina, še posebej, pa odjem presežkov v času manjših porab (v poletnem času, ponoči, ob nedeljah in praznikih). Enako kot elektrogospodarstvo tudi plinsko gospodarstvo ni preveč »veselo« porabnikov, ki mu z neenakomernim odjemom povzročajo močne sezonske in dnevne konice potrošnje. Takšna niha nja porabe terjajo namreč precejšnje dodatne naložbe, bodisi za preskrbo dodatnih količin zemeljskega plina bodisi za ustvarjanje zaloga plina za porabo v konicah potrošnje.

»Problem konic potrošnje bi najlažje in najceneje rešili, če bi imeli na razpolago zadostne količine zemeljskega plina iz domačih vrtin. Ker teh nimamo, bi prišlo v poštev znatno dražje rešitve. Eno od teh bi bila, da bi v izčrpane naftne ali plinske vrtine vtisnili zalogo vsaj nekaj milijonov kubičnih metrov zemeljskega plina. Druga možna rešitev bi bila, da bi zgradili velika podzemna skladišča za zalogo utekočinjenega zemeljskega plina. Ponekod v svetu rešujejo ta problem tudi tako, da v času konic dodajajo zemeljskemu plinu manjše količine plina, ki ga pridobivajo z vplinjavanjem premoga. Te in podobne možne rešitve so na nedavni seji izvršnega odbora poslovne skupnosti omenili strokovnjaki, poudarili pa so, da reševanje tega problema ni predvideno v prvi fazi plinifikacij Slovenije, temveč kasneje.

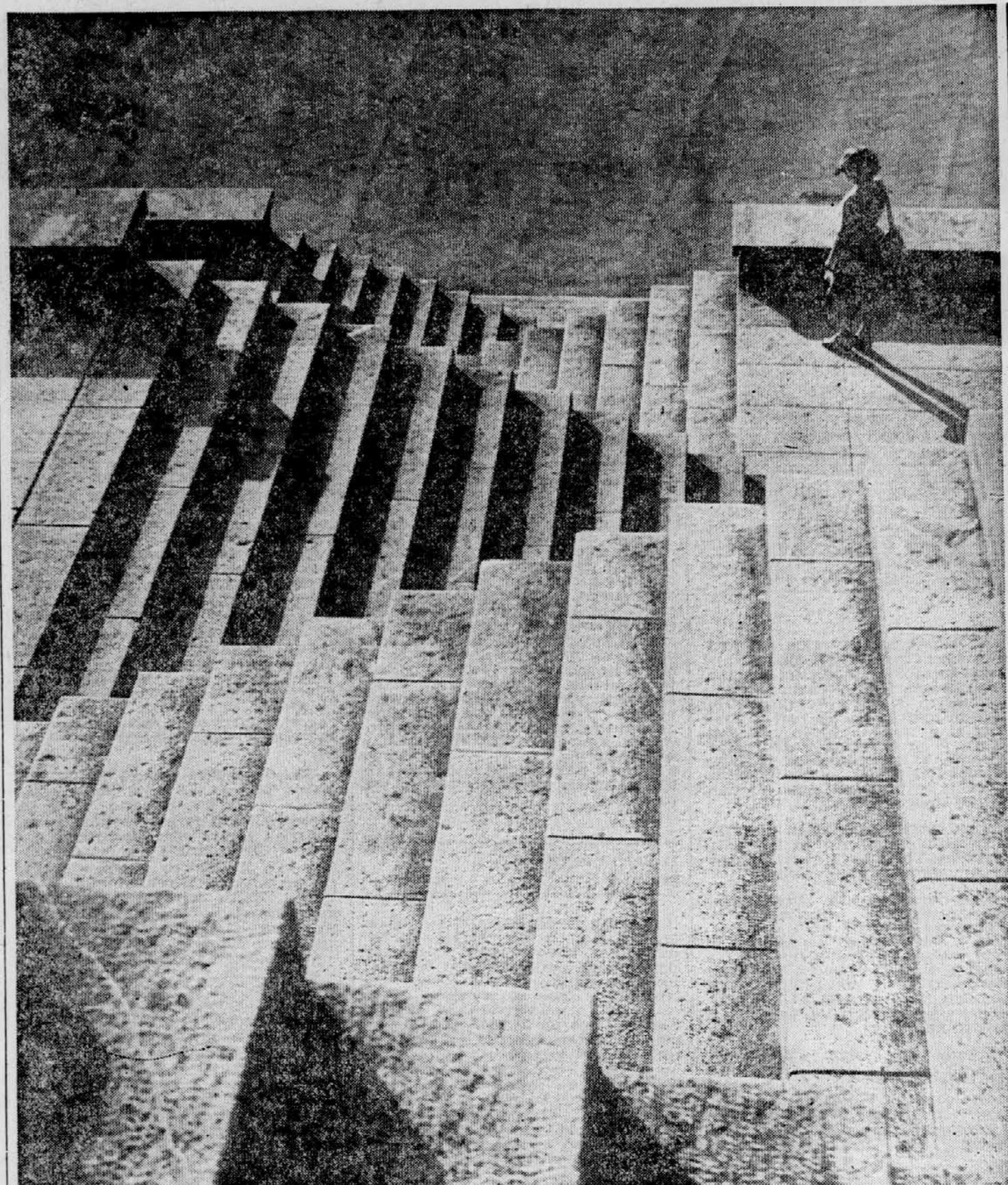
Start tudi v podjetjih

Na skorajšnjo uporabo zemeljskega plina so se že začeli pripravljati tudi bodoči potrošniki. Zgraditi bodo morali razdelilno omrežje, po katerem bodo speljali plin do svojih potrošnih mest. Gorilne peči bo treba preurediti za uporabo zemeljskega plina. Tovarniško plinsko omrežje bo treba opremiti s potrebnimi varnostnimi napravami. Prirediti bodo morali strokovnjake in delavce za pravilno uporabo zemeljskega plina. Ponekod bo treba prilagoditi tehnološke postopke uporabi novega goriva ipd.

Podobnega pripravljajoča dela za uvajanje zemeljskega plina v široko porabo se lotujejo tudi nekatere lokalne, oziroma komunalne energetske organizacije. Tem bodo lahko pri reševanju problemov financiranja izgradnje razdelilnega omrežja v veliko pomoč temeljne interese skupnosti za nafto in plin, ki so jih ponekod že začeli ustanavljati.

Zemeljski plin, nov in kakovosten energetski vir, ki nam ne bo omogočil le uspešnejše pokrivanja naraščajoče energetske porabe, temveč tudi učinkovitejšo reševanje marsikakega hudo perečega problema onesnaževanja zraka, je skorajda pred vrati. Zato kaže kar najbolj pohnititi z zadnjimi pripravi nam.

Zdravko Stefančič

5 x 10 + 1 (foto Zoran Rutar)

Razvojni program prašičereje

Kooperacija, vredna sto tisoč prašičev

Nihanje tržnih cen vpliva na rejo

Po srednjeročnem programu razvoja kmetijstva naj bi letos spitali v Sloveniji za 32.000 ton prašičev, po dolgoročnem programu pa leta 1990 dvakrat toliko — 64.400 ton. Tako bi prireja mesa bila usklajena z načrtovano porabo. Za uresničitev zahtevanega programa je treba naloge nadrobneje razčleniti in se jih lotiti takoj.

Tako menijo zlasti v Pomurju, kjer z uspešnimi izkušnjami zadnjih let lahko pomagajo pri spodbujanju ostalih kmetovalcev. O tem so veliko govorili na posvetu, ki je bil pred kratkim v Rakičanu.

Posvet, ki so ga pripravili sekcija za pospeševanje kmetijstva pri kmetijskem inštitutu Slovenije, živilnorsko veterinarski zavod v Murski Soboti in obrat za sodelovanje s kmeti pri kmetijsko industrijskem kombinatu Pomurka, sodelovali pa so pospeševalci iz vse Slovenije, je bil posvečen reji prašičev v kooperaciji s kmeti. Ta naloga izvira iz razvojnega programa prašičereje in jo je treba usklajevati z rejo na družbenih farmah. Če bodo kmetje pitali več prašičev, bo prašičereja v velikih družbenih pitalskih, ki jih še ni dovolj, manjša. Za nove farme bi bilo potrebno veliko več investicij kot za širjenje pitanja prašičev v kooperaciji. Kmetje lahko pripravijo tudi cenejšo krmo.

Če bi pitani prašiči tehtali poprečno 100 kg — taki najbolj ustrezajo za mesno industrijo — bi jih leta 1990 morali spitali v Sloveniji 64.400. Tako bi dobili 48.000 ton mesa ali poprečno 24 kg na prebivalca v Sloveniji in bi pokrili načrtovano porabo. Za turiste bi morali svinjsko meso še vedno dovažati od drugod. Načrtovani razvoj pitanja prašičev naj bi torej pomenil spodnjo mejo, ki jo je treba doseči, da se zagotovi dovolj mesa za domače porabnike brez turistov. Še bolje bi bilo, če bi ta program nekoliko presegle.

Na sedanjih družbenih farmah v Sloveniji bi ob izrabi vseh zmogljivosti lahko spitali letno okoli 240.000 prašičev. Če ne bi gradili novih farm,

bi jih čez 15 let kmetje morali spitali okoli 400.000, da bi bil izpolnjen program dolgoročnega razvoja. Tega ni mogoče uresničiti brez dobro proučene in načrtovane kooperacije. V preteklih letih je bilo pitanje prašičev v kooperaciji sorazmerno majhno. Krivdo za to ne nosi le malomarnost kmetijskih organizacij in pospeševalne službe, ampak predvsem neugodno razmerje cen pitancev in krmlil.

Nekateri rejci prašičev čakajo na boljše čase, drugi pa pravijo, da se je za boljše čase treba pripravljati med krizo na trgu. V začetku nove konjunkturo bo razmerje cen najugodnejše, če bodo zdaj znali poiskati vse lastne rezerve za znižanje stroškov.

V Pomurju in na ptujskem območju so se v sedanjih hudih časih za prašičerejo odločili za zvečanje pitanja na farmah in za močno pospeševanje kooperacije s kmeti. Družbeno posvetilo Rakičan, ki je TOZD KIK Pomurka, bo z veliko novo farmo povečalo pitanje od sedanjih 18.500 na 100.000 prašičev. Farmo že gradijo. Prašičja farma v Turnišču, ki je TOZD KK Ptuj, pa bo povečala svojo zmogljivost z razširitvijo obratov od 40.000 na 70.000 pitanih prašičev letno.

Leta 1980 bodo po sedanjih programih spitali na družbenih farmah v Pomurju 124.000 prašičev, v kmetijski reji pa 101.000, skupno 225.000 ali več kot eno tretjino predvidenih pitancev za vso Slovenijo deset let pozneje.

Kmetijske organizacije so lani v sodelovanju s kmeti kupile več kot 700 plemenskih svinj, največ — kar 552 — na farmi v Ihanu, ki je za kmetičko rejo pripravila posebne križance najboljših pasem. Upoštevali so, da bo krmljenje prašičev pri kmetih ne-

koliko drugačno kot na družbenih farmah.

Program, da bi kmetje v Pomurju spitali 100.000 prašičev letno, bo mogoče uresničiti le ob zagotovitvi pujskov, ki bodo hitro prirastali ob sorazmerni majhni porabi krme in pripravljani kar najbolj cenene krme na posestvih. Pospeševalna služba posveča temu veliko skrb že nekaj let. Svetuje kmetom, kako naj si uredijo ustrezne hleve za pitanje brez večjih investicij za gradnjo novih poslopj. Kmetijske organizacije pa sodelujejo s kmeti tudi pri nakupu in reji plemenskih svinj, da bo dovolj dobrih pujskov za pitanje.

Že precej časa trg ni naklonjen rejcem prašičev. Odkupna cena je pre nizka, krmlila so predraga. Velike investicije v gradnjo hlevov pri kmetih bi pitanje še podražile. Kmetje se zanje ne bi hoteli odločiti, četudi bi jim jih pospeševalci še tako priporočali. Preveč namreč tvegajo ob sedanjih, še neurejenih razmerah na živilskem trgu, čeprav dobijo kredit pod ugodnimi pogoji. Cilj, bo treba doseči z manjšimi investicijami, s preureditvijo starih gospodarskih poslopj. Sodobnejše hleve je treba pripraviti le za plemenske svinje.

Taka kooperacija sicer ne bo ustrezala prejšnjim zamislim strokovnjakov in nadrobnoštim v dolgoročnem programu razvoja kmetijstva, da naj bi vsak kooperant spital letno po 1000 prašičev in bi v vsej Sloveniji potrebovali le 400 takih, specializiranih kmetij. Po strokovni plati bi predvidena večja pitalska na kmetijah povsem ustrezala, po gospodarski plati pa so v sedanjih, premalo urejenih razmerah na trgu preveč tvegana. Razmerje med ponudbo in povpraševanjem pri prašičih se hitro spreminja, kar vpliva na ceno. Poleg tega je cena krmlil preveč muhasta. Krma pa, pridelana na kmetiji, pri takem številu prašičev ne bi zadostovala. Rejci ali kmetijske organizacije, ki bi kmete oskrbovale s krmlili, bi bile popolnoma odvisne od razmer na trgu, oziroma od pridelovanja koruze. To pa je pokopalo že precej lepih načrtov v preteklih desetih ali petnajstih letih. Tudi v Pomurju.

Jože Petek

Družbena kronika

Razprtije

Zaradi „žalitve na partijskem sestanku“ iščejo člani ZK pravico na sodišču

Jelica Jovanović in njen kolega Gojko Sušnjić sta si pred niskim sodiščem in javnostjo naposled segla v roko in tako se je končal maratonski spor teh dveh članov partije. Če sta se pobotala po svoji volji in pameti, ne pa samo zaradi pritiska treznega okolja, je to konec koncev vsaj skromna tolažba v tem sicer nesmiselnem sodnem sporu, ki je zbuja predvsem posmeh in zapušča mučen vtis.

Na partijskem sestanku, naj bralcu osvežimo spomin, je Gojko Sušnjić izrekel proti Jelici Jovanović obtožbe, zaradi katerih ne bi nihče mogel ostati hladnokrvnen in miren. Sušnjić je sodil, da je to njegova pravica. Jelica Jovanović si ni znala drugače pomagati, kot da je proti njemu vložila tožbo. Za pomoč bi lahko zaprosila partijsko organizacijo, vendar je bila prepričana, da ji bo pomagala samo pravica, ki jo bo izreklo sodišče.

Njun spor je zdaj rešen (rešen?), veliko podobnih sporov pa še čaka na razplet. To so sami nenavadni, neprijetni, nasprotij polni procesi.

Pred poroto sta dva člana partije. Bojujeta se za isti program, hkrati pa se bojujeta drug proti drugemu. Živita in isti partijski organizaciji in imata enake obveznosti. Hkrati pa se zapletajo v zasebne spore. Po njuni pripadnosti ju vse povezuje, ločijo pa ju osebna navzkrižja, ki so, kot kaže, močnejša od najvišjih in najčistejših partijskih načel.

Nekateri si dovoljujejo izreči, kar jim pride na misel, pozabljajoč na objektivnost in dobronamernost; drugi zahtevajo, naj sodišče zadosti pravici. Bistvene razlike ni: v obeh primerih so kompromitirani pripadniki istega gibanja.

Kadar izkušnje ne zaležejo

To je tema, o kateri ima verjetno vsak človek kaj povedati. Tako znanstvenik, ki je teoretično pojasnil vzroke nesporazuma, sam pa s svojim najbližjim kolegom ne spregovori niti besede; tako politični aktivist, ki ve, kako hude so posledice razprtij, vendar sam kar rine vanje; tako človek, ki je na svoje oči videl, koliko ljudem se je zaradi nesmiselnih sporov skrivil hrbet, vendar ne popusti niti za ped.

Skratka, o tem vemo vse, kar je treba vedeti; vsako lahko do podrobnosti opiše, kako je tam, kjer se prepirajo. Toda izkušnje in zdrava pamet marsikdaj ne zaležejo. Oblikovanje skladnih odnosov je zapleteno, predvsem pa pomembno delo. Morda najpomembnejše za napredek vsakega okolja. Kdor to sprevidi, je veliko sprevdel; komur to uspe, je dosegel pol uspeha v kolektivu. »Jaz sem v to veliko investiral, in ni mi žal,« je dejal direktor nekega beogradskega podjetja, v katerem so delovni in ose-

bni odnosi zaposlenih takšni, da se nimajo kaj pritoževati.

Slabi odnosi, naj takoj povemo, zmeraj pomenijo, da si kdo samozavestno lasti več oblasti in pravice, kot mu jih pripada. Tak samozavestec je lahko vsakdo. To je odvisno od človekovega značaja, ambicij in okoliščin, v katerih dela. Lahko je direktor, ki se izgovarja, da počne to »zaradi posebnih odnosov v kolektivu«, lahko je delavec, ki počenja to »v imenu koristi delavskega razreda«, partijski sekretar v imenu »načel zveze komunistov«, predsednik delavskega sveta v imenu »samoupravljanja«, navaden brezdelnež pa zaradi okoliščin, ki mu omogočajo, da nič ne dela, zraven pa še ošteva druge, da niso delali. Možnosti je na pretek. Vsi vemo, kako je to. Na lepem pograbijo ljudi kolektivna nevroza in stanje duhov, v katerem ne moremo več uporabljati svojih pravic kot samoupravljalci ali člani zveze komunistov, kar gre navadno drugo z drugim. Kajti kadar se odnosi skali, zadenejo posledice največkrat vse po vrsti.

Iz osebnih reči delajo politiko

Razprtije med člani partije, ki se končujejo na sodišču, so vrhunec hudih sporov. Nekateri spori pa tudi ne pridejo do sodišča, čeprav niso nič manjše. Izkušnje so pokazale, da ni spora, pa naj bo na videz še tako ne doležen, ki ga ne bi bilo mogoče razpiniti do brezumnosti. To govori o nizki stopnji kulture in demokracije, pomanjkanju takta, nemoči in premaganju svojih ambicij in preiziranju zdrave pameti. Še bolj pa govori to tudi o lastnih vrstah, o partijskih organizacijah, ki niso usposobljene za temeljito delo in ki niso uveljavile trdnjih komunističnih kriterijev.

Mnogo ljudi govori o kritiki, čeprav bodisi nimajo pojma, kaj je to, ali pa jim celo ustreza, da nimajo pojma. Polemika je pogostoma na takšni ravni, da ni odveč, če se pogovarjamo na določeno razdaljo. Marsikdaj sploh ne obstaja normalna partijska življenja, v katerem bi tovariško in dobronamerno obravnavali splošne in osebne zadeve, dobro in slabo vedenje, ne da bi bil zaradi tega kdorkoli prizadet ali ušaljen. V takšnem ozračju ni preprosto ugotoviti ali dokazati, kdaj se osebni spori skidajo z domnevnimi političnimi spori in kdaj se resni ideološki razločki potiskajo na tire zasebnih sporov, ker so posledice manjše.

Iz politike delajo osebne reči, iz osebnih reči pa politiko. Vse to otežuje resnično ideološko razvrščanje.

Tisto, kar je zmožna pokvariti pešica ljudi, cela tovarna težko popravi. A tudi narobe. To samo dokazuje, kako pomemben dejavnik je — človek. Spremembe v marsikaterem kolektivu ne potekajo normalno, ko se pokaže potreba, trezno, brez pretresov, temveč takrat, ko ni več vzdržati, ko ne trpnost in grupski spori potisnejo kolektiv tako rekoč na kolena.

»Do zadnjega naboja«

Vse to so stare zgodbe, stare kot svet. Lahko se je postaviti v vlogo duhomornega pridigarja; kar znamo, moramo namesto tega praktično pokazati v lastnem, razgretem okolju, kjer se kdaj pa kdaj s sadistično strastjo bijejo bitke »do zadnjega naboja«: kjer se križajo ambicije in govorniške manipulacije; kjer ni lahko ugotoviti, kdaj se začnejo politični, kdaj pa osebni spori; kjer se izkaže, da ljudje znajo molčati, da pa navadno ne znajo pozabljati; in končno, kjer se zazdi, da človek ni zmožen obvladati svojih čustev in ravnati tako, kot je modro, pravično in politično upravičeno, temveč slep od besa grenapre, kamor se je zagnal, ne da bi razmišljal, kdaj in kako bo prišel na cilj.

Najpogostnejša napaka je, da ponekod izčrpajo vse svoje moči z reševanjem primerov, namesto da bi se povzdignili nad javne prepričke in se ukvarjali z resničnimi partijskimi zadevami. Vse izkušnje namreč dokazujejo tole: kakršni so odnosi v partijski organizaciji, takšni so tudi v kolektivu. Kajti najpogostejše so člani zveze komunistov na vplivnih mestih. Ne govorijo zaman: »Naj se najprej komunisti sporazumejo!« V nezaželenih situacijah sodelujejo posamezni komunisti, jih s svojim stališčem ustvarjajo, potem pa ocenjujejo in razpletajo. Komunisti se bojujejo za demokratske odnose in uporabljajo metode pritiska, branijo enotnost in dopuščajo politične izpade, bojujejo se za organiziranost, a so popustljivi do neodgovornosti. Zmeraj je poglavitno vprašanje ali je stališča partije nepravilno ali pravilno, ali je partijska organizacija sposobna in politično zrela.

Popolnoma jasno je, da je ključ v rokah partijskih organizacij, tako kot je bil v vseh situacijah, s katerimi smo imeli opraviti. Spremembe so bile v vsakem kolektivu izraz želja zveze komunistov. Samo če se njene vrste zamajejo, lahko to pokoplje tudi spremembe. Zmeraj gre za zvezo komunistov.

Če se zdaj vrnemo k začetku tega pogovora, je treba reči, da se bo pravičanje, ta grda navada članov partije, po vsej verjetnosti prenehala. Navsezadnje bo zadoščalo, če bo zveza komunistov prepovedala, da bi se vlačili po sodišču. Toda če bo konec sodnih sporov, huda nasprotja pa bodo ostala, bo to pomenilo, da smo stori-li bore malo in da pravzaprav ni dosti bolje kot prej. Zato ne vidimo absolutno nobene druge rešitve kot — zaostri merila, kdo je lahko član zveze komunistov, in se pogostejše kot: ali je kdo član partije spravevati: kakšen član partije je kdo. Tako kot ocenjujemo ideološko opredelitev, moramo ocenjevati tudi tisto, kar se imenuje moralno stališče, ker je to ne- ločljivo povezano.

Slavoljub Djukić

moupravna aktivnost v zavodih, prav tako pa so pomembne premike zabeležili v organizaciji proizvodnih dejavnosti, v katerih obsojenci pridobivajo delovne navade, se priučijo določenih poklicev ali si pridobijo celo kvalifikacije. Delovni pogoji, organizacija in tehnološki proces, ki jim v vseh zavodih posvečajo ustrezno pozornost, naj bi zagotavljali še boljše prevzgojne rezultate.

Penološki delavci se zavedajo, da je resocializacija in rehabilitacija storilcev kaznivih dejanj dolgotrajen in zelo zapleten proces, še zlasti ker so obsojenci obremenjeni z vrsto negativnih lastnosti. Zato se delo z njimi ne more končati v penalnih ustanovah, ampak je treba k sodelovanju pritegniti tudi zunanje delavce. Značilno je, da pomoč opuščenim osebam iz kazensko poboljševalnih zavodov za zdaj še ni organizirana, je zatorej pomanjkljiva in neučinkovita. Posledice so nemalokrat usodne, kajti dogaja se, da zaporniki, ki po prestani kazni, oziroma odpustu iz zavodov niso deležni pomoči in razumevanja okolja, zaidejo na stara pota. To pa pomeni, da so bila vsa družbena sredstva, trud in prizadevanja, vložena v prevzgojo, neuspešna. Menijo, da bi morali zato vsaj pri večjih občinskih skupščinah ustanoviti družbene organe — te sicer predvideva zakon o izvrševanju kazenskih sankcij — ki bi oblikovali politično popenalnico pomoči in nadzorovali njeno izvajanje.

O praktični prevzgoji in vključevanju obsojencev v normalno življenje smo se pogovarjali s pedagogskim vodjem v zaporih in KPD za mladoletnike v Celju Petrom Knapičem. Kot je dejal, sta si penološka teorija in praksa čisto nasprotna, preprosto tu- di zato, ker ta dejavnost vsaj doslej ni bila deležna ustreznega družbenega priznanja niti ni bila ustrezno materialno vrednotena, posledica tega pa je bila in je pomanjkanje kadrov. Že leto dni zamenjajo mesto dveh vzgojiteljev, socialnega delavca in psihologa.

Vsakomur odprta pot do kvalifikacije

V prevzgoji vsakega obsojenca sodeluje namreč skupina strokovnjakov (iskati je treba v glavnem od zunaj): psiholog, socialni delavec, pedagog, psihater itd., ki pripravi program obravnave in oblike popenalne pomoči. Obsojencem (seveda le osebnostno stabilnim) omogočajo obiskovati celo poklicne šole zunaj zavoda (nekdo je, na primer, uspešno zaključil srednjo šolo, ne da bi bili sošolci vedeli, od kod prihaja). Večinoma se splošno poklicno in strokovno izobražujejo v zaporih, kamor prihajajo »honornari predavatelji«. Tako dejansko vsakomur omogočijo priti do kvalifikacije, do

katero se marsikdo morda na prostosti ne bi dokopal.

Kot je dejal Peter Knapič, je nemalo težav z obsojenci, ko jih odpustijo, ker je predvsem odvisno od dolžne kazni, ki so jo prestali. V primerih, ko vrtnite v normalno življenje ni mogoče urediti s starši, so v pomoč skrbstveni organi in socialni delavci. Pred pogojnim izpustom naredijo program, kako koga vključiti v življenje, toda vedno ne gre po programih. Delovne in druge sredine imajo do nekdanjih obsojencev še veliko predsodkov, nanje gledajo kot na ljudi, ki so zaznamovani.

Morda bo k spreminjanju odnosa pripomogla uresničitev ene od malog slovenskega penološkega društva v letošnjem letu: s svojo dejavnostjo bo seznanilo društvo socialnih delavcev, defektologov, psihologov, pravnikov, zdravstvenih delavcev, republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo, republiški svet zveze sindikatov, republiško konferenco SZDL ter druge organe in organizacije, ki s svojim delom lahko uspešno sodelujejo pri preprečevanju kriminala, nudijo pomoč pri resocializaciji delinkventov in opuščenim osebam. Ne samo penološki delavci, vsa družba je pravzaprav odgovorna, da bi bilo vračanje delinkventov v življenje čimbolj naravno, saj bi s tem dosegli, da bi bilo tudi znatno manj povratnikov.

Drago Hribar

Neupravičeno visoke cene

Veliko stanovanj, a premalo

Zagreb in Sarajevo — najdražji kvadratni metri

Od našega sarajevskega dopisnika

SARAJEVO, marca — Letos bodo v Bosni in Hercegovini zgradili 38.000 stanovanj in s tem povsem izpolnili načrt stanovanjske gradnje, v katerem so si zadali nalogo v obdobju 1971—1975 zgraditi 165.000 stanovanj: petino v družbeni lasti, ostanek v zasebni. Od 6.500 družbenih stanovanj, kolikor jih bodo zgradili letos, bo šlo kar 2.000 ključev v delavске roke, saj bodo zgrajena s sredstvi iz solidarnostnega sklada.

Kar se tiče denarja, ne bo težko, saj so lani v BiH izločili za stanovanjsko gradnjo 1,2 milijarde dinarjev iz osebnih dohodkov delavcev v organizacijah združenega dela in družbenih dejavnosti, ta sredstva pa se bodo potrojila še iz drugih virov: bančnih, skladov skupne porabe in iz zasebnih sredstev občanov. Uresničitev načrta stanovanjske gradnje zagotavlja že dosedanj ritem te gradnje v BiH, ki zgradi na tisoč prebivalcev več stanovanj kot znaša jugoslovansko poprečje. Leta 1973 je Jugoslavija na primer, zgradila na tisoč prebivalcev 6,4 stanovanja, Bosna in Hercegovina 7,5, lani pa že 8,7 stanovanja.

Kljub tem uspehom pa v Bosni in Hercegovini še vedno čaka na stanovanje okoli 120.000 prosilcev, tako da tudi načrtovana gradnja 180 do 190 tisoč stanovanj od 1976—1980 ne bo zadostovala, saj je novih brezdomcev vedno več. Zaradi slabosti, ki se kažejo v stanovanjski gradnji, jo je treba čim hitreje družbeno usmeriti, še posebej zasebno gradnjo, ki predstavlja večino novih stanovanj v BiH.

V Sarajevu, na primer, prosi za lokacijo okoli deset tisoč občanov. Postopek za pridobitev lokacije se vleče zelo dolgo, tako da ni presenetljiv podatek, da je v glavnem mestu BiH kar 9.000 črnih gradenj. Nov zakon o prostorski ureditvi ponuja za boj s črno graditvijo podobne ukrepe, kot jih poznamo v Sloveniji: gradnja je mogoča le z gradbenim dovoljenjem, brez tega ni posojila ne vpisa v zemljiško knjigo ne priključkov, za morebitno rušenje ni odškodnine, občine pa lahko na črne gradnje nabijejo davek po želji, dokler obstajajo.

Družbeno usmerjanje gradnje so tudi stanovanjske zadruge zasebnih graditeljev, ki jih v BiH zelo širijo in podpirajo. V Banja Luki so, na primer, začeli deliti lokacije samo prek teh zadrug: lani so jih dali 3.500. Zadruge imajo tudi vrsto olajšav, ki so odvisne od občine — gre za oprostitve raznih davkov in prispevkov na gradiva, nakup zemljišča, ureditev zemljišča in podobno.

Nekatere občine pa s svojimi ukrepi naprtijo graditeljem na pleča vse stroške ne le za ureditev zemljišča, temveč za celotno infrastrukturo. Tako znašajo pristojbine za komunalno ureditev zemljišča v BiH od 35 odstotka gradbene cene stanovanja nazvzgor. Največ so zaračunavali za nekatere privlačne lokacije v Sarajevu, ko je občina v obliki prispevka za ureditev zemljišča pobrala celo 60 odstotka gradbene cene stanovanja. To vsekakor ni prav, zato se sedaj v BiH dogovarjajo o tem, naj bi znašal ta prispevek približno petino gradbene cene stanovanja, naraščal pa naj bi prispevek za uporabo mestnega zemljišča, ki se plačuje mesečno.

Cene stanovanj vrtoglavo rastejo. V BiH so se od leta 1969 do lani stanovanja podražila za 265 odstotkov. Vendar to ni nenavadno, če vemo, da

ceno stanovanja predstavlja kar 120 prvih. Republika, mesta, gospodarska zbornica in sindikat pripravljajo v BiH družbeni dogovor o cenah stanovanjske gradnje. Seveda ne pričakujejo, da bi jih zmanjšali, vendar upajo, da jih bodo vsaj zaježili.

Povprečna cena kvadratnega metra stanovanja je v Sarajevu po podatkih za lansko prvo polletje 5485 dinarjev. Dražja stanovanja so samo še v Zagrebu. Tudi v drugih bosansko hercegovskih mestih ne zaostajajo — v Mostarju stane kvadratni meter 5088 din, v Tuzli 4078 din, relativno cenejši pa je v Banja Luki 3650 din in v Zenici 3425 din.

Za tako visoke cene je precej krivcev — od občin s njihovimi visokimi prispevki, prek arhitektov, ki se pogosto izživljajo v načrtih za družbeno gradnjo, pa do neurejenih razmer med graditelji stanovanj. Z gradnjo stanovanj so se v minulem obdobju ukvarjala tudi tako imenovana GG podjetja, ki jih novi zakon onemogoča, saj smejo po njegovih določilih graditi samo pooblaščenca podjetja z najmanj 10 inženirji te stroke. Resnica je tudi to, da gradbena in stanovanjska podjetja mnoge svoje slabosti prikrivajo z neupravičeno visokimi cenami stanovanj, te cene pa lahko po mili volji narekujejo, ker je sprejeto stališče, da je stanovanje tržno blago.

Neurejenosti na stanovanjskem trgu in v gradnji stanovanj je v Bosni in Hercegovini — tako kot drugod — veliko. Na vseh ravneh te republike pa se vedno bolj zavzemajo za taksne organizirane ukrepe, ki bi onemogočili zmanjševanje ekonomskih in družbenih učinkov, izraženih v pripravljenosti delovnih ljudi, da izločajo precejšen del svojega dohodka za reševanje stanovanjske stiske.

Bogdan Novak

Penologija

Z zavoženih poti v življenje

Delavci v kazensko poboljševalnih zavodih za humane, socialistične odnose do storilcev kaznivih dejanj

Za slovensko penološko društvo, ki je verjetno eno najmlajših društev pri nas, saj je bilo ustanovljeno šele pred dobrimi tremi leti, je značilno, da ga ne najdemo ne v Slovenskem pravopisu ne v lani izdanem Slovarju tujk. Penologije tu kratko malo ni, če tudi že dle časa obstaja zvezno združenje za penologijo in zatorej izraz jezikoslovcem najbrž ni povsem tuj ali neznan.

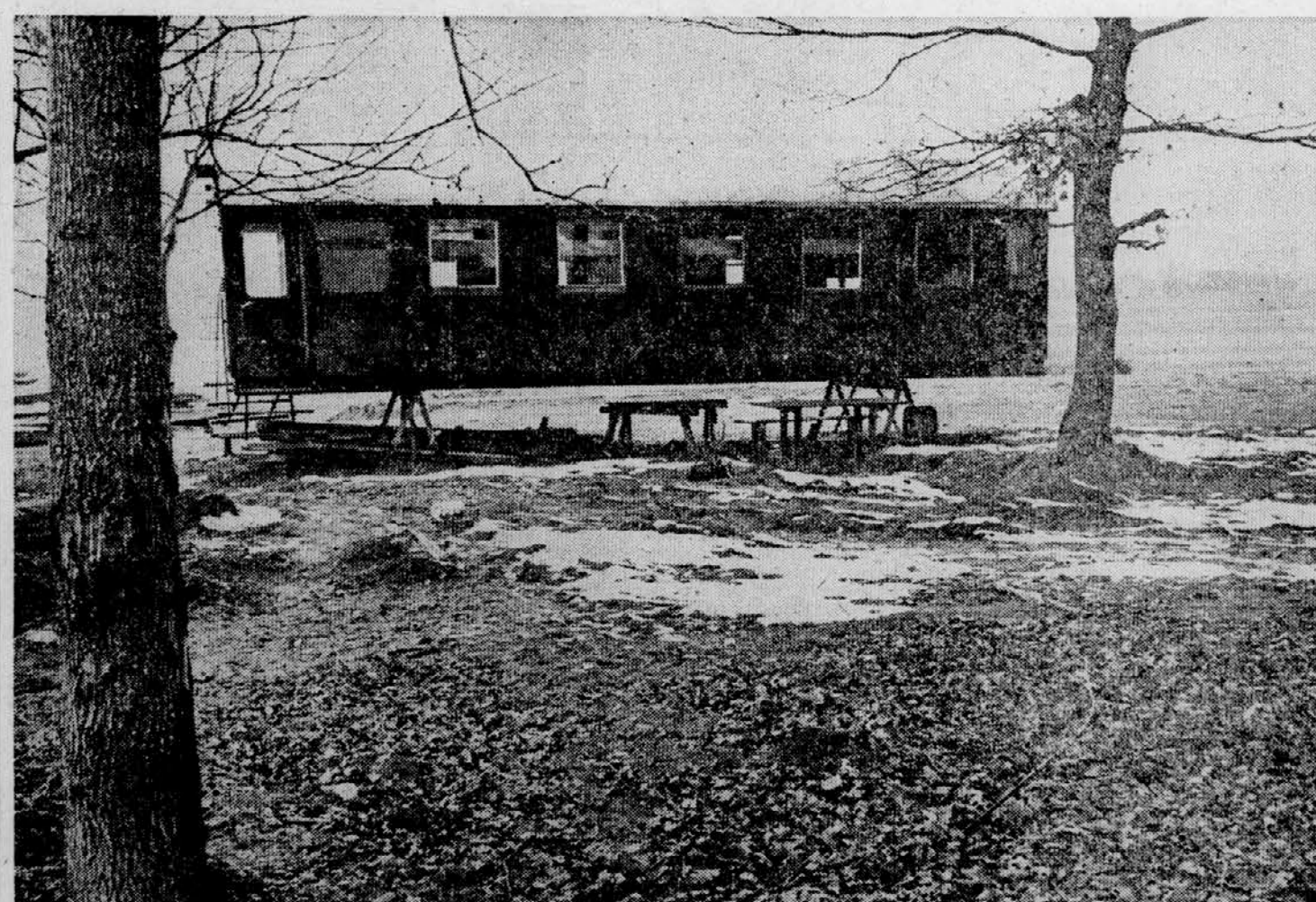
Sicer pa pojem po definiciji prof. dr. Rajke Kupčević — Mladčenič pomeni teoretično in praktično znanost o uporabi in učinkovitosti kazenskih sankcij, ki koristi znanstvenim izsledkom drugih znanosti, zlasti kriminologiji, sociologiji, psihologiji, psihiatrji, andragogiji, pedagogiki in statistiki za preučevanje sredstev in metod za čimbolj učinkovito resocializacijo de-

likventov in zmanjševanje delikventne aktivnosti nasploh. Ali kot so slovenski penološki delavci zapisali v sprejetem predlogu svojega kodeksa: načelo socialističnega humanizma o brez-pogojnem spoštovanju človekove osebnosti in življenja moralno obvezuje delavce v kazensko poboljševalnih zavodih, vzgojno poboljševalnem zavodu in druge, da se pri svojem delu zavzemajo predvsem za razvoj humanih, socialističnih, demokratičnih odnosov do storilcev kaznivih dejanj in prekrškov, da varujejo in spoštujejo njihovo človeško dostojanstvo in po svojih najboljših močeh pomagajo pri osebni in družbeni rehabilitaciji. »Penološki delavci odklanjajo prisilo nad obravnavanimi osebami, ki ni ustvarjalna, in prisilo kot povračilo za storjeno zlo. To je mogoče toliko bolj opuščati, kolikor bolj jo znamo nadomeščati s strokovnim in znanstveno utemeljenim ravnanjem, ki najbolj zanesljivo vodi k uspešni pomoči obravnavanih oseb.«

V tem je pravzaprav izražena tudi ena glavnih nalog društva, ki ga poleg delavcev penalnih zavodov sestavljajo člani iz vrst delavcev, sodišč, javnih tožilcev, organov javne varnosti, občinskih skupščin in drugi. Društvo ima svoje odseke v KPD v Dobu, v zaporih v Mariboru, Ljubljani, Celju in VPD v Radečah.

Pomoč še neučinkovita

Kot smo slišali na nedavnem obnem zboru društva v Celju, so v zadnjem času dosegli pomembne uspehe v prevzgoji obsojencev. Tako je zlasti kazensko poboljševalni dom v Dobu v več kot 10 letih usposobil v različnih strokah in stopnjah izobrazbe za življenje na prostosti vrsto obsojencev z daljšimi zapornimi kaznimi. Kot že uspešna metoda se je uveljavila se-

Zasilno domovanje (foto Joco Znidaršič)

Nov film - stare slabosti

Razprodaja potrošniških vrednot

Ranflor Pomladni veter opozarja na resna vprašanja programske politike v slovenski kinematografiji

Najnovejši slovenski film sam po sebi morda ne bi zaslužil kakšne posebne pozornosti, toda s svojo idejno naravnostjo in pristopom, tako k svoji filmski temi kot z mestom, ki ga je zauzel v sicer ne ravno hogati filmski berti zadnjih let, sili k širši razmisleku o predvsem programski usmerjenosti dela slovenske filmske proizvodnje, o pereči problematiki filmskega scenarija ter odgovornosti vseh, ki posredno ali neposredno odločajo, kakšne filme bomo smeli na Slovenskem.

Skupni slovenski filmov Nočni izlet (1971), Sončni krik (1968), Maške rada (1971), Ko pride lev (1972) se je koncem 1. 1974 pridružil še Pomladni veter Rajka Ranflora. Namenoma sem uporabil besedo skupina, kajti ti filmi imajo med seboj vrsto stičnih točk in skupnih karakteristik, ki jim dajejo v zgodovini slovenske kinematografije povsem določeno mesto, hkrati pa so tudi zgornjo pričevanje o neki posebni mentaliteti in duhovnem stanju določenega dela slovenske družbe v času, ko so nastali. Da se jim je z zamudno (pa verjetno vseeno ne naključno) pridružil še Ranflor drugi celovečerni film, ni kompliment niti za avtorja niti za film.

Katero so osnovne značilnosti, ki omenjene filme konstituirajo kot posebno, predvsem tematsko in idejno celoto znotraj slovenske kinematografije? Na prvem mestu je nedvomno tematski izbor kot rezultat idejnih izhodov posameznih avtorjev, le ta pa so spet rezultati in odsev širšega razumevanja in odnosa do procesov in stanja v slovenski in družbi sploh. Film tako kot nobena druga umetniška zvrst ne more biti nikoli le in samo »čista umetnost«, temveč je vsaj posredna, največkrat pa kar zelo neposredna refleksija določenega družbenega stanja in duhovne atmosfere, ki vlada v družbi ali kakem njenem delu. Vzeto v takšen kontekst, pojav Nočnega izleta, še zlasti pa vseh treh Hladnikovih filmov, očitno ni naključje, medtem ko Ranflor zadnji film potrjuje, da ni šlo za epidemijo, temveč da se tudi film, kot vrsta ostalih umetniških zvrsti pri nas ni uspel izogniti davku, ki smo ga in ga še vedno plačujemo mentaliteti in v zadnjem desetletju (ali nekaj več) prerojenega malomeščanstva. Filmi, o katerih je govor, so na eni strani rezultat, na drugi strani pa vsaj deloma tudi poskus (zavestne ali nezavestne) afirmacije natanko tistih idejnih, moralnih in estetskih vrednot, ki jih je na piedestala postavila prebujajoča se

»nova« zavest slovenskega potrošniškega malomeščana. Nočni izlet sicer lahko še vedno prizanesljivo jemljemo kot rezultat trenutnega navdušenja province nad pojavom francoskega »novega vala«, toda slovenska inčica Carnéjevih Prevarantov (1958) je kljub svoji naivni neobjektivnosti vendarle objektivno postavila trdne temelje tistemu načinu mišljenja, ki je kot karikaturna lastne podobe prišlo do polne veljave zlasti v vseh treh Hladnikovih filmih, v veliki meri pa tudi v Ranflorovem Pomladnem vetru.

Gre namreč za zanimiv paradoks, ki pa zelo dobro ilustrira, ozirvoma opozarja na nek tipičen element, ki ga v kontekstu razmišljanja o naši temi ne smemo zanemarjati. V lovljenju in omeni trenutka, v katerem naj bi posameznik film dosegel maksimalni učinek (ne glede na to, ali naj bi bil učinek komercialni, ideološki, moralni ali katerekoli druge vrste), ali »adel« celo v samo jedro substrata družbe, omenjenim avtorjem ni niti v enem samem prizoru uspelo kaj več, kot ujeti kvečjemu senco predmeta svoje filmske obdelave, in to le za rep. Od tod žalostna usoda slovenskega »komercialnega«, »lahkotnega«, »sodobnega«, »mladostniškega« itd. filma, filma »čiste« estetike, filma »igre«, predvsem pa z vsakršno ideologijo neovremenejenega filma, da je ostal nepriznan in ni dosegel pravega odziva in učinka, ki bi si ga bil pravzaprav zaslužil (če odstopimo občasno skandaliziranje zaradi nekaj, po mnenju puritancev, preveč drznih »golihe« scen, kar pa je irelevantno), niti pri publiku iz tistih družbenosocialnih slojev, katerim je bil namenjen in po čigar merah in okusu je bil krojen.

Seveda pri tem ni mogoče kot kriterij uspešnosti posameznih filmov jemati število gledalcev, saj je to merilo iz več razlogov v primeru domačega filma hudo relativno, temveč gre predvsem za tisto, kar bi lahko imenovali družbeno, socialno ali celo razredno verifikacijo in identifikacijo. (V tem pogledu je mimogrede po učen primer lepega števila naših slikarjev, ki so z naravnost občudovanja vrednim refleksom in občutkom za potrebe »družbenega trenutka« (tj. tržišča) napolnili določen vakuum, še preden je do njega sploh prišlo, z natančno tisto vsebino in formo, ki jim je zagotovila publiko, publika pa je v sebi nenadoma odkrila ljubezen do likovne umetnosti in si je, kot i še vedno, to sveže prebujeno strastnemudoma potešila.)

Filmu to kljub neskrtnim ambicijam avtorjev (in producentov) ni uspelo.

Vzrok temu je treba sili ko prej iskati v dejstvu, da je razen v zelo redkih primerih v slovenskem filmu

že v fazi scenarija manjkala jasno in dosledno eksplicirana ideja, ki naj bi določila film pravzaprav bil, kar edino v skrajni konsekvenci zagotavlja režiserju sploh kolikor toliko solidno osnovo za filmsko realizacijo. Prav tako ni mogoče prezreti dejstva, da smo se pri naših filmskih avtorjih, ki so se na kakršenkoli način lotevali podobnih tem, srečavali z nekakšnim elementarnim pomanjkanjem sposobnosti analitičnega, kritičnega in reflektivnega načina mišljenja v filozofskem ali vsaj sociološkem smislu. To dokazuje tako skupina filmov, ki jo obravnavamo v tem zapisu, kot tudi skoraj vsi filmi, ki so skušali biti v zadnjih letih tematsko moderni ali družbeno kritični na sodoben način: Onkraja (1970), Oxygen (1970), Zadnja postaja (1971).

(Problem slovenske filmske scenaristike in analiza tematike, ki je prevladovala v naši kinematografiji, je gotovo naloga, ki se pereče postavlja pred našo filmsko publicistiko in ji bo treba čimprej posvetiti kar največjo pozornost.)

Blíž standarda

Oglejmo si nekaj pojavnih oblik, ki karakterizirajo tematiko, prevladujočo v našti skupini filmov.

Filmsko dogajanje je po pravilu v vseh filmih situirano v meščansko (malomeščansko) okolje, pri čemer so še posebno izrazito poudarjeni najrazličnejši simboli t.i. »zahodnega« standarda (športni avtomobili, originalni viski, coca-cola, ekstravagantno oblačenje, moderna zabavna glasba itd.); junaki so izraziti individualisti, obravnavani romantično-ekstravagantno, dane so jim sedmestvenke usode in doživlja, ki pa v svojih bistvenih opredelilnih nikoli ne presegajo standardizirane hierarhije pretežno meščanskega sveta; v vseh filmih je brez izjeme prisotna ambicija avtorjev za estetiziranjem, s katerim skušajo na eni strani prikriti vsebinsko praznost svojih filmskih zamisli, po drugi strani pa je forsiranje t.i. estetskega blišča, ozirvoma vizualne lepote »edini« mogoč način filmskega izraza v filmih, ki so se zavestno opredelili za svet potrošniškega (četudi lažnega in namišljenega) blišča; prav tako so avtorji skrbno počiščili iz svojih filmov ideološki balast, kar je natančno v skladu s socialnim položajem in iz njega izhajajočo duhovno strukturo tistega družbenega sloja, v katerem so avtorji našli svoje filmske junake, hkrati pa je povsem ugašeno s številnimi javno ekspliciranimi tezami o »koncu ideologije« in »deideologizaciji« umetnosti, ki so prav v času, ko so nastali zadnji trije Hladnikov filmi, navdu-

ševali nemajhen del slovenske kulturne elite.

Ne vem, če je vredno posebej poudarjati, da mi seveda pri poskusih kritike izrazito potrošniški in malomeščanski mentaliteti podrejšajo se smeri v slovenskem filmu nikakor ne gre za poskus reafirmacije konceptov, na primer nekakšne psevdorevolucionarne ali psevdodružbeno kritične filmske zvrsti, ki tudi pri nas v loveniji še niso povsem preraščeni in bomo s filmskimi poskusi, kot je npr. Onkraja, žal, verjetno še imeli opraviti.

Natančno v obravnavani kontekst sodi tudi Ranflor Pomladni veter. Oglejmo si na kratko nekatere osnovne karakterne značilnosti osrednjih Ranflorovih junakov, na katerih je avtor gradil in iz katerih je izpeljal svojo filmsko zamisel.

Naivnost ali manipulacija

Katja, študentka bolj na avtorjevo častno besedo kot zares, je v Ranflorovi interpretaciji objektivno provincialna, ki je prišla v mesto, kjer se je za začel, išče svoje mesto pod soncem, znaša v vlogi metrese prištetnega kiparja, profesorja na likovni »akademiji«. Bitje, ki se je (kot nam v ekspoziciji servira Ranflor) navečalo svojega umetnika in ga odpravi z besedami: »Pouhu kufer te mam, da veš, dolgočasna si!« To pa je tudi vse, in kar zvemo o njenih motivih za prekinitev razmerja, nas težko prepriča, »a je kaj drugega« kot ena tistih številnih »mačkic s podeželja«, ki pridejo v mesto pod krinko študija delat kariero »za kostime«. Lepa filmska tema. Toda ne, Ranflor skuša z občudovanja vredno vneto svojo Katjo konstruirati kot idealiziran simbol nedolžne ženskosti, rojeno, da doživi svojo veliko »filmsko« ljubezen s prav tako »filmskim« princem Petrom. Da bo stvar čista in ustrezna predstavi o »veliki« ljubezni, Ranflor temu primerno že na začetku filma skuša junakinjo, tako psihično kot fizično osnažiti in tako pripraviti teren za sentimentalno romanco s srečnim koncem. Sablona je stara in znana: svet je umazan in neumljen, iztrgajmo mu dve od ljubezni spreobrnjeni bitji in ju prodajmo gledalcu kot substitut za njegovo konfeksijsko idealizirane sanje o sreči. Napaka je le v tem, da se kljub dobri volji te avtorju ni posrečilo. Katja je slej ko prej le nekam goskasto, histerično, naivno in spletkarsko bitje, ki niti približno ne ve, kaj bi samo s sabo.

Z moškim »junakom« Petrom te še slabše. Razen da je študent likovne akademije in »ljubimec« velikega sti-

la, nam Ranflor o njem ne pove ničesar, tako da moramo očitno tudi nje sprejeti le na častno besedo. Morda je avtor mislil, da je dovolj, če je njegov junak enostavno lep. Toda, ker so še posebej, kar zadeva moško »epo«, estetski kriteriji hudo, hudo relativni, ostaja Peter ne le neizrazit in bled, temveč po svoje celo problematičen filmski lik.

Skrajno naivna konstrukcija filmskih junakov, situiranih v prav tako izmišljen in umetno konstruirano študentsko okolje, njihova popolna psihološka nediferenciranost, vztrajno forsiranje bledeh in v vseh pogledih nezrelih človeških kreator kot študentov, ki pa so objektivno kvečjemu študentski humpenproletariat, in vse to prodajati kot »lahkotno«, »komercialno« in »zabavno« domač film, je milo rečeno, lahko le ali naivnost ali pa manipulacija.

Predvsem gre za več kot očitno podcenjevanje domačega filmskega gledalca, in to gledalca, ki je avtorju, ki opravičuje površen, nedomišljen, z eno besedo slab film s tem, da je hotel narediti film »za publiko«, dokazal, da ni nezrel, predvsem z izjemnim obiskom kvalitativnih tujih in domačih filmov. Podatki, s katerimi razpolaga Kinematografsko podjetje Ljubljana, so namreč več kot zgovorni. Dejstvo, da si je Pomladni veter v času, ko to pišemo, samo v Ljubljani ogledalo več kot 30 tisoč gledalcev, morda daje vsaj na videz vendarle prav Ranfloru, toda vsaka temeljitejša raziskava med gledalci bi dala verjetno zanimivo sliko o njihovih motivih za ogled domačega filma, pri čemer bi se verjetno izkazalo, da naš gledalec nikakor ni nenaklonjen domačemu filmu, da pa množičen ogled na primer Pomladnega vetra še ne pomeni tudi gledalčevega apriornega zadovoljstva s tistim, kar mu prodajajo. Toda brez empirične raziskave so to le težko dokazljive predpostavke. Na to pa opozarjam predvsem zato, da bi se izognili prenapetemu ali celo kar tendenciozemu manipuliranju s podatki o številu gledalcev, saj iz izkušnje vemo, da takšnih primerov ni bilo malo.

Odgovorni niso le avtorji

Vse, o čemer smo doslej govorili v zvezi s Pomladnim vetrom, zadeva tiste bistvene elemente filma, ki so bili ali bi morali biti razvidni že iz scenarija. Na osnovi slabega scenarija namreč — naključnih podobnih primerov je v vsej filmski zgodovini hudo malo — ne more nastati dober film. Vse bistvene pomanjkljivosti Pomladnega vetra pa ležijo že v njegovih

partituri, tj. scenariju, torej zunaj sfer realizacije. Prav zato je bolj ali manj irelevantno posvečati pozornost podrobnejši oceni režije, fotografije, igre itd., saj so vsi ti sestavni deli filma determinirani s tistim, kar jim nudi scenarij.

Tu pa smo pri bistvu problema. Vprašanje je namreč, ali se bo tudi v primeru Pomladnega vetra ponovila stara zgodba, ko so bili od Nočnega izleta do Oxygena, od Maške rada do Onkraja pod udarom kritike le neposredni ustvarjalci filma, katerih ime na so bila zapisana v filmski spici, medtem ko ostaja nepojasnjeno in zamolčano, če za vrsto zgrešenih, predvsem pa nedodelanih in nedomišljenih filmskih projektov ni odgovorno le o število »družbenikova« slovenskega filma, katerih imena se redko pojavljajo v spicah filmov, zato pa toliko pogostejše v raznih komisijah, svetih, odborih in ne nazadnje tudi v uradnih listih. Gre torej za vprašanje odgovornosti tistih, ki odločajo o vrednosti in realnih možnostih filmske realizacije kakšnega scenarija, kar v skrajni konsekvenci pelje do temeljnega vprašanja o programski usmerjenosti domačega kinematografije. Izrazito programske, vsebinske, idejnopolične in estetske probleme slovenskega filma se namreč v praksi še dolga leta skriva za fasado fraze o »meutrem družbenem statusu domačega kinematografije« (seveda ne trdim, da ta problem ne obstaja), kar daje v slovenskem »filmskem« prostoru ne e proste roke, temveč tudi moralno odvezo vsem tistim, ki so očitno zainteresirani za »kaino« situacijo, v kateri lahko posamezniki za nekakšnimi abstraktnimi »interes« slovenske kinematografije skrivajo ali svojo ustvarjalno nemoč ali profesionalno nesposobnost in seveda ohranjajo svoje pozicije.

Pomladni veter in sploh vsa skupina obravnavanih filmov z vso ostrino sproža torej predvsem vprašanje programske politike v domačem filmu in neposredno odgovornosti vseh, ki tako ali drugače nanjo neposredno vplivajo in jo kreirajo. In da ne bo nesporazuma: nihče nima nič proti temu, da se tudi pri nas snemajo tako filmske komedije kakor filmi s sodobno tematiko. To je celo zaželeno. Toda pri tem ni in nam ne more biti vseeno, kakšna je dejanska profesionalna in umetniška kvaliteta tovrstnih filmskih izdelkov, ki je bila doslej, vsaj kar zadeva omenjeno skupino filmov, ne le pod nivojem podobnih tujih — nekaj, temveč največkrat tudi daleč pod nivojem jugoslovanskega povprečja. To pa je povsem dovolj za nezadovoljstvo in skrajno kritičnost.

Sašo Schrott

Še o kulturi in prosveti BIH

Dvesto knjigonosceev

Precej svetle besede Refika Hukića, člana izvršnega sveta SR BiH

»Zveza komunistov se otresa funkcije dužurnega gasilca v kulturi in vse bolj postaja konstruktor kulturne politike. Ob tem, ko marsikje še ni storjeno veliko v novem duhu kulturnega delovanja, pa je mogoče reči, da privikar za razgibano delovanje ni bil potreben nikakršen incident. Vse letošnje leto bo tako v znamenju ustanavljanja kulturnih samoupravnih skupnosti, torej tudi ustanavljanja stalnega sistema financiranja kulture.«

Te svetle »kulturne« besede člana izvršnega sveta SR BiH Refika Hukića je mogoče podpreti z enako svetlimi s področja prosvete, ki jih je bil prav tako izrekel ob našem nedavnem obisku v Sarajevu. »Sola je osnovni dejavnik izobraževanja in vzgoje in na »saboru kulture« smo jo razglasili za osnovno nosilko dejanj pri širjenju kulture.«

Uporabiti se »popolnoma razumljivo«, za vso Jugoslavijo veljavne misli za uvod v še enen spis o »kulturnem trenutku BiH«, se zdi tem primernejše, ker po eni strani potrjujejo v istem krogu že izražene ideje, po drugi strani pa pripomorejo k trdnemu povezovanju dveh, le formalno ločenih področij.

Jasnost besed se izraža tudi v tem, da vprašani pri navajanju sicer le redko »pozabljajo« na hudo (ne)kulturno preteklost svoje dežele, toda posledice se mu ne nabirajo več v še zmeraj nepremagljivo stanje, marveč so razglašeni objekt, primeren za ustrezno obračunavanje v tem novem kulturnem spopadu.

Tako se človek lahko ponovno prepriča o organiziranosti akcije v BiH: najprej zborovanje v Zenici, ki za-

pusti bosenskohercegovski udeležencem spoznanje, da je afirmiralo politiko o vodilni vlogi delavskega razreda, da delavci ni potrebno le malo več kulture, marveč da on sam postaja akter kulturne politike; in sarajevski kulturni sabor, ki sporoča, da je treba kulturo upoštevati in z njo ravnati v duhu nove ustave.

Pa je torej jasna orientacija v tej novi kulturni politiki? Nekakšna kulturna politika, bolj rečeno, nejasno in nedorečeno programiranje je v BiH dolga leta ostalo brez nosilcev nalog, tako da so bili mnogi načrti zlahka neuresničeni. V tako imenovanem državnem konceptu planiranja v kulturi ni bilo nikoli jasno povedano, katere so primarne, katere sekundarne ali terciarne naloge. Namesto tega so se posamezne kulturne institucije prerokale med seboj. Nasipalo je je veljalo, da je treba s kulturo še počakati, da se ni na vrsti.

Eden prvih strateških ciljev kulturne politike v BiH v sedanjem razvojnem obdobju je premagati hude razlike v razvitosti kulturnega življenja. Misli bi, da gre predvsem za razliko med mestom in vasjo, ki je naravna: v mestu je koncentrirana poleg močnega delavskega razreda tudi večja kulturna ustvarjalnost. Toda značilnost kulturnega razvoja v BiH — ugotovljena tudi na »saboru« — je, da stopnja gospodarskega razvoja v nekem kraju, okolici ni vedno sorazmerna s stopnjo kulturnega razvoja v istem kraju, okolici.

Reveni Tešanj ima najbrž izredno zaostreno orientacijo, da želi biti vključ vsemu kulturni kot kako mesto (ki se v njem pretaka poleg vrhunskega umetniškega življenja še kalna reka plaže, kiča, antikulture). Brčkemu se v zadnjih treh letih go-spodarska slika ni bistveno zboljšala,

temeljno pa se je spremenilo njegovo kulturno življenje. Mesto je dobilo nov kulturni dom, sposobni organizatorji pa so vanj na izbrane privabili v slabih dveh letih 300.000 obiskovalcev. Sposobni organizatorji so — to je treba poudariti — naleteli na dovolj osveščene družbenopolitične dejavnike, ki so v obini znali zasukati miselnost o kulturi kot privisku, obnemem pa tudi (v enem letu petkratno) zvišati kulturni znesek.

Še tretji, morda najsvetlejši primer: kmetje v Srebreniku so s prvim referendumom izglasovali samoprilepke za kulturni dom. To je mala kulturna revolucija, ugotovljajo zdaj, ko na lepem bosanskem kmetu ni treba več dopovedovati, kaj je kultura, saj se je odločil, da si jo bo sam postavil.

Kako vsaj omiliti razlike, saj so poleg Srebrenika, na primer, tudi Strižica, karnor se vsako leto od blizu in daleč zgrnejo na Kočičev zbor tisoč »voboževalcev« ljudskega Jazavca, privedeni pa je slej ko prej močno sejmarska, veliko preveč zgolj pri-ložnost za zbiranje in obranjanje.

V najhujših primerih gre pri izbiranju načinov za elementarno kulturo, ko je treba dobesedno začeti s kredo in tablo in šele nato nadaljevati postopoma vse do kulturnega doma. Najelementarnejša oblika kulturnega življenja naj bi bilo knjižničarstvo. V republiki velja knjižničarstvo vsa podpora z željo, da bi dosegli do konca tega leta razmerje (veljavno po standardu UNESCO za nerazvite dežele): ena knjiga na prebivalca. V akciji naj bi čimmanj razpravljali o tem, kaj je knjiga in kaj knjižnica, kar najhujši pa bi se zavzeli, da bi vsaka občina dobila svojo knjižnico. To je v resnici skoraj do-seženo.

Premagujemo tradicionalno zaprtost, uradniško mentaliteti v nekatere knjižnicah, ki še ne znajo privabiti bralca, in se trudijo, da bi ga pridobili. Knjižnica v Bijeljini ima že dolgo tako imenovane knjižgonosce, ki jih je približno 200. Vsakih 7 ali 15 dni pridejo s knjigami v občinsko knjižnico, jih zamenjajo z novimi in odnesejo tovor v svoje vase in zaseleke starih in novim bralcem. Knjižnica v Tuzli se imenuje delavska, ker ima svoje izpostave v tovarnah, tako da delavcem, ki prihajajo iz vasi in se tja vsak dan vračajo, ni treba hoditi v oddaljeno knjižnico.

Kulturne investicije sežejo seveda od osamljenih, spontanost splošnih in nato uspešno delujočih kulturnih domov tudi na širše področje, na sistemsko urejenost tega področja. To da investicijskega sistema v Bosni in Hercegovini ta hip ni. Kultura je bila prodolgo čista družbena dejavnost, kateri je »državac« odobrila zelo malo zidakov. Pomagala je pri zeniknem gledališču, pri gradnji spominskih domov in Čajniču, pri postavitvi več pomembnih spomenikov — v Rudu, Mrkonjić-Gradu, v Jajcu (tudi kulturno športni rekreativni center), kompleksu na Kozari, kulturnem domu v Brčkem in Samcu itd.

Znane so nadaljnje investicijske potrebe, zato bo do prihodnjega leta izdelan program najpomembnejših gradenj ali predelav — narodno gledališče, narodna in univerzitetna knjižnica, umetniška galerija, obnova pokrajinskega muzeja in postavitev glasbene in likovne akademije. Vse to so sarajevski kulturni objekti republiškega pomena. Sicer pa sedaj gradijo novo gledališče v Zenici, v Tuzli se na tako gradnjo pripravljajo, banjaški gledališče je bilo pravkar obnovljeno in preurejeno, tako da velja zdaj za najlepše v BiH. V tem

mestu zidajo tudi novo ljudsko knjižnico. Tudi v Mostarju se bodo verjetno odločili za razširitev gledališča. Republiška kulturna skupnost bo izločila posebno vrsto za večje objekte. Zbiranje sredstev bo podobno kot za športne objekte, ki jih v BiH v zadnjem času ni zraslo malo: mali Bratunac ob Drini in Vlasenica sta lep primer zelo uporabnega rekreacijskega centra.

Formalno od kulture ločena prosveta si v izobraževalni sferi želi reformo osnovnega šolanja. To je seveda vsejugoslovanska želja in potreba, ker se predolgo o konceptih osnovne šole skoraj ni smelo govoriti. Ze sistem permanentnega izobraževanja, upoštevan v resoluciji X. kongresa ZKJ, dobesedno naroča marsikakšno spremembo v vsebini pouka.

Kaj postane otrok, ko sname pionirsko ruto? Res postane član ZSM, toda lahko trdimo, da je silil več o revolucionarnih tradicijah delavskega razreda v Jugoslaviji in po svetu, o NOV in podobnem v osnovni šoli, kot bo kasneje v srednji šoli.

V BiH so imeli v zvezi z učnimi načrti težave bolj zaradi tako imenovane večacionalnosti, hodisi s separatističnimi ali nacionalističnimi primesi, možna pa je še unitaristična, ki naj ne bi zlasti — v interesu enotne Jugoslavije — predpisovala tudi enotnih načrtov, programov, učbenikov itd.

Več kot 800.000 učencev in študentov ter 35.000 njihovih učiteljev omogoča, da je kar petina ljudstva v SR BiH zajeta v izobraževalni sistem in da je hkrati prav toliko ljudi pod večletnim kulturnim vplivom, ki pomeže tudi ne more popolnoma popu-stiti. Tu je člen, ki povezuje šolo s splošnim razvojem kulturnega življenja.

Marsikdaj dobiva šola neupravič-

ne zausnice, češ, da vse premalo upošteva in izvaja svojo kulturno funkcijo. Idejnih, političnih in moralnih prestopkov mladine je hitro najbolj kriva šola, toda kolikokrat ta bje boj z mnogo močnejšimi. Učitelj vztraja z naukom in zahtevno, da bodi delo osnovno merilo vrednosti, kakor tudi piše v ustavi in v programu ZKJ, televizija pa prenaša reklame z nagradnimi igrami ali kvize znanja, pri katerih ni treba mnogo vedeti, še manj delati, dobiček pa je dobesedno zagotovljen.

Vsa omenjena armada učnega se prebivalstva v BiH kljub vsemu koraka v vrsti s svojimi nepismenimi sonarodnjaki. Podoba je specifična: medtem ko se trgovačev nepismenih ne zmanjšuje, kot bi želeli in kot določajo celo načrti, je izobrazbena struktura delavskega razreda, torej ljudi, zaposlenih pretežno v industriji, ugodnejša kot v republikah z veliko manjšo stopnjo nepismenosti. Potrebno je torej enotno ocenjevanje pismenosti in nepismenosti, pri čemer pa velja prva skrb delavcem v industriji.

Le navidezno nima zveze s tem prizadevanjem akcija »tisoč sol«, v resnici pa bo uresničitev tega načrta šele tista najtemnejša baza za vsakršne, tudi množične izobraževalne akcije.

V BiH je ta čas 122.000 ljudi, starih od 10 do 35 let, ki nimajo dokončane osnovne šole, veljavne pa je tudi podatek, da že zdaj v republikah in kraja in celo zasebka, kjer otroci ne bi imeli možnosti končati vsaj štiri razrede osnovne šole.

Akcija »tisoč sol« ima torej skrajno jasen cilj: doseči možnost, da bi bili vsi otroci deležni vsaj osemletnega šolanja.

Janez Zadnikar

Osma „Faustova“ improvizacija Margueriti

(Nadaljevanje in konec)

Mefistofeles je kadil dunhillko in pil gin s tonicom. Bil je resen in smrti no bled. Bil je previden in moder. Jaz pa sem stal pred receptorskim pulnom in mislil na vas Marguerite, in na vašo srečo, lepoto in mladost. Rekel bi na vašo ljubezen, ki me spremlja in osrečuje. Kdo ste vi, Marguerite, in od kod ste prišli? Iz pesnikove fantazije in iz legende? Kdo sem in kam pelje moja pot? Ali ste spomin ali pa ste upanje, ki osmišlja življenje? Tema veža gostišča, nemi Mefistofeles, korakajoča Avrea Clara Lea Humanista in jaz, ubogi, izgubljeni Faust s svojo ljubeznijo do Marguerite. In ko je bilo molčanje že mučno, se me je polastilo spet uporniško čustvo. Takole sem odgovoril krčmarici.

»Pomislite, spoštovana Avrea Clara Lea Humanista, da nihče ne bi mogel nikoli ugotoviti, kdo so bili modeli za osebe, ki nastopajo v romanu Bulgakova. Nikoli ne bomo zvedeli, kdo je tical za obrazom Berlioz, kdo je v resnici bil Korovjev, kdo Litvin, kdo Woland, kdo Ivan Nikolajevič Brezdomni in kdo vsi drugi, množica, ki predstavlja v Mojstru in Margareti sovjetsko družbo sredi tridesetih let. In prav zato, ker ne vemo in ne bomo vedeli, kdo je bil v resnici kdo, je Bulgakov izrisal človeško komedijo-tragedijo, ki je nikoli ne more nadomestiti še tako duhoviti in natančni fotografski posnetek živih in resničnih ljudi. Fantazija pesnikov je najpomembnejši instrument odkrivanja resnice...«

Ob teh besedah me je Avrea Clara Lea Humanista prekinila in dejala: »Faust, ne zanimajo me vaše mistične in relativnostne teorije o literaturi in o njenem vzvišenem položaju nad družbo in njeno praktično zavestjo. Mi v Carniolu smo tako rekoč pozitivisti in hočemo in moramo vedeti: How is how, da se izrazim tudi jaz s kakšno tulko.« Tu pa se je Mefistofeles divje zasmejal in rekel, da je Avrea Clara Lea Humanista najbrž hotela povedati Who is who. Krčmarica je preskakala hudobne besede in nadaljevala: »Malo mi je mar, kako govorijo angleško Angleži, in zakaj ne bi smela tudi jaz kaj malega prispevati k razvoju in dopolnitvam tega jezika? Tako je, vidite Faust, pri nas je že zdavnaj v zgodovini obveljalo načelo o ugotavljanju identitete. In ker smo pozitivisti, imamo v vsaki carniolski komuni vsaj deset znanstvenih raziskovalcev, ki vse svoje življenje — od rojstva pa do fizične in umske smrti, se pravi do opravljenega znanstvenega doktorata — preiskujejo, raziskujejo in analizirajo življenja ustvarjalcev in njihovih osebnostnih značilnosti. Vse to zaradi ene stvari, ki jo imamo, in sicer imamo namenili duhovnostistični umetniki Carniole. Vidite Faust, tudi za kakšno v elektronskem slogu napisano romantično simfonijo se utegne skrivati napadci doživljaj umetnika kot posledica pregrešnega idejno-telesnega občutja interuptusa. To pa seveda ni dobro, zakaj napadci simfonije niso koristne za splošno duhovno ozračje v deželi. Naši raziskovalci so zelo natančni. Idejno so usmerjeni in tradicionalizem in verujejo v oblikovne kvalitete umetnosti devetega stoletja Carniole, se pravi časov, preden je kuga umrla štiri petine žive populacije, in vse takrat živeče umetnike. Sodobni raziskovalci hočejo imeti v umetnosti jasen in razviden red, zato ne ljubijo ne novih idej ne novih oblik. Njihov grb je poslikan z nageljčki in srčki. Kaj pa to pomeni, to menda veste...«

»Dovolj, Avrea Clara Lea Humanista,« sem zavpil in nadaljeval: »Bral vam bom iz romana Bulgakova in poslušali boste besede iz poglavja Epilog, ki pripoveduje, kaj se je godilo v Moskvi potem, ko so skrivnostno zapustili Woland in njegovo spremstvo in je začelo brezglavo pobijanje črnih mačk in preganjanje »nečiste sile«. Premislite te besede. Bulgakova: »Kulturni ljudje so se postavili na stališče preiskovalnih oblasti: tu je deloval topla hipnotizerjev in prenašavev glasu, ki so moštrosko obvladovali svojo umetnost.« (Mojster in Margareta, str. 223, druga knjiga. Prev. Janez Gradišnik) Ali veste, ljuba krčmarica, kaj pomenijo te besede? Da se kulturni ljudje ne smejo postaviti na nobeno drugo stališče razen na stališče svoje umetniške vesti in spoznanje. In to je edini estetski zakon, ki je razumen in sprejemljiv. Brali boste Bulgakova in predno odidem iz dežele, se bova pogovarjala o magiji velikega Wolanda.«

Mefistofeles se je smehljaj. Krčmarica je prekrizala roke na prsih. V glasbeni skrinjici se je oglašila mila melodija iz gri slavkov in škrlanjčkov. Carniolška noč.

... Četrti izpisek iz tajnega Mefistofelesovega protokola Salanu: »Priznati vam moram poglavar palka, da sem postal ljubček krčmarice. Avrea Clara Lea Humanista je kratko in malo moja ljubica. Vse možnosti, ki jih opazujem pri Faust, ko se sesta-

ja z Marguerite, poskušam ponavljati v srečanjih s krčmarico. Ondam sem gledal, kako je Faust v visoki poletni travi poljubljaj Marguerite in ji kazal nebo nad njo. Božal jo je po licih, poljubljaj njene lase. In bela, nežna Margueritina roka je v sladkosti srca in drgeta telesa iskala v stebelcih rož oporo, in ko so se prsti razklenili v čudežu telesnega miru in čustvene sreče, je v Margueritinih očeh bil lesk, ki sem ga videl vedno takrat, kadar je brala Faustu Petrarke pesmi. Tudi midva sva poskusila s krčmarico tak prizor, pa sva sprva sedla na osat, travnik je bil močvirjen, vilo se je izpod neba, nobena beseda ni prišla iz najinih ust in viharji piš je odnesel krilo, v katerem je prišla na ljubezenski sestanek Avrea Clara Lea Humanista. In ko sva se odpravila proti domu, je krčmarica korakala ob meni zavita v moj lovski suknjič, jaz pa sem bos in nag bil predmet posmeha fantatnov...«

In sem nadaljeval kljub pozni noči in uri. »Dobro me poslušajte, krčmarica, ko že pokušate zvedeti, kdo sem in kdo je Marguerite. Ko ljubim Marguerite se upiram umiranju in izginjanju v hladu snovnega sveta. Bežim pred smrtjo, ki je temeljno določilo našega življenja.

Verujem v ljubezen, reči bi pravzaprav moral, da je ljubezen poskus svobode. V prvih besedah poglavja Margareta pravi Bulgakov takole: »Za menoj, brave! Kdo ti pravi, da na svetu ni resnične, zveste, večne ljubezni? Naj lažnivcu odreže njegov gusni jezik! (Mojster in Margareta, str. 40, druga knjiga). Ali slišite Avrea Clara Lea Humanista ironijo teh besed in te pisateljeve misli o ljubezni. Spominjam se zimskega večera v Göttingenu. Pred leti. Tja sva prišla, da bi se oddahnili od dolge kareliške noči. Ustavila sva se v gostišču, ki je imelo čudno in nenavadno ime. Pri paradižu. Kako lepa je bila tisti večer Marguerite. Uresničenje besed Bulgakova o Margareti. Na belem vratu Marguerite je ležala janterjeva orglica. Kupil sem jo v Rigi, ko sva potovala iz viborske strani proti Göttingenu. Dolga baltska pot. Utrujena od skoraj mesec dni trajajočega potovalja sva se razveselila gostišča. Pri paradižu. Sedela sva pri mizi, na kateri so gorele debele rdeče in zlatorumene sveče. Jantar se je svetilikal na njenih prsih, in zelena zametna popotna obleka je poudarjala nekakšno otožno milino in poezijo deklisnega pričakovanja in upanja. In v tisti najini najbolj strastni noči, ki je ostala spomin in mera ljubezni, mi je Marguerite s svojim mehkim, Plafinim glasom brala Rimbaudovo Pijano ladjico. Se nikoli nisem slišal, in potoval sem od baltskih obal do sardskih in španskih skal, da bi živ glas bral poezijo francoskega jezika. S tolikšno občutkom za mero muzikalnih dihi in fantazijsko sporočilo, kot to zna Marguerite. Pila sva belo rensko vino, nisva mislila, kdo sva in od kod sva, objemal sem jo in poslušal.

Moi qui tremblais, sentant geindre à cinquante lieues
Let rut des Béhémots et des Malestroms épaïs,
Fileur éternel des immobilités bleues,
Je regrette l'Europe aux anciens rapets.

Nikoli ne bom pozabil tega večera, ki ga je izpolnjevala glasba vokalov in konzonantov. Večera, v kateri se je ljubezen potrdila kot misel življenja in poslanstva poezije. Zato razumem hudomušno in svobodoljubno misel Bulgakova v tem strašnem romanu stiske, misel, ki jo je Woland v poglavju Obiskovalci brez sreče izrazil s temi besedami: »Recite, kar hočete, možki, ki se ogibljejo vinu, igram, družbi očarljivih žensk in pomenku pri mizi, imajo nekaj slabega v sebi. Taki ljudje so bodisi hudo bolni ali pa na skrivaj sovražno svet okoli sebe. Seveda so mogoče izjeme.« (Mojster in Margareta, str. 31, druga knjiga). Zaponite si te besede Avrea Clara Lea Humanista. V njih je toliko resnice, kolikor gre resnice v prostornino njene posode. Iz surovega predmetnega sveta se je izvil svetla misel Bulgakova. Mrtvega in šele po smrti v resnično življenje oživljenega drugega Mihaila Afanasjeviča.

... Peti izpisek iz tajnega Mefistofelesovega protokola Salanu: »Kupil krčmarici jantarevo ogrlico. Padla ji je v prepad tistega dne, ko mi je na visoki skali poskušala brati Victorja Hugoja. Hrtplavi, narobe obrnjeni carniolski r-j, psevdofrancoski r-ji, so pregnali ptice izpod neba, ustavili so veter, in šum potoka je umolknil. Hudobna groza. Zapustil jo bom in jo prepustil Konkordatu, ki se smuka okrog nje. Faust se mi posmehuje, in moja moč je nad njim preminula in izgnila. Kaj naj storim?...«

»Ne bom brala Bulgakova,« je rekla Avrea Clara Lea Humanista. »Ni me prepričali in še vedno ne vem, kdo ste vi in kdo je Marguerite. Hočem, da razkrijete svojo skrivnost, zakaj v besedah, ki jih govorite, je toliko prispodobe, da se ni več mogoče znati. Nejasnosti pa ne ljubim. Poneumlili ste celo Mefistofeles, ki je do nedavnega bil brezen in pameten hudič. Zdal popliva, premljuje. Zbeگان je. Brez modrosti in brez morale,

Kaj ste storili z njim? Ne bom brala Mojstra in Margarete.«

Nisem je prepričal in nisem mogel spreminiti njenega stališča. To sem vedel sicer že prvo minuto, ko sva se začela pogovarjati v veži gostišča. Toda poskusil sem ji povedati vsaj nekaj besed, ki bi omajale prazni, a mogočni mir njene duhovne neosvesčenosti. Vem, ljuba Marguerite, ki ste skrivnost mojega srca in duha, da Avrea Clara Lea Humanista ve, kaj se dogaja v eni izmed kamric njene gostišča. V najini kamrici, ki je sicer umazana, a sva jo presvetlila in očistila z najino ljubeznijo. Primer s krčmarico, mi razodeva dejstvo, da v Carniolu hočejo vse videti in vse vedeti in da ničesar zemeljskega in nebeskega ne sme ostati skrivnost. Ko se bova morebiti kmalu prisiljena umakniti pred moralisti in ozkosrčneži, bova to morala storiti zato, ker nisva povedala, kdo in kaj sva. A tega nisva mogla povedati, ker sama nisva vedela vsega tistega, kar bi po mnenju krčmarice morala vedeti o sebi.

Molčali smo, stali brez besed in čakali, kaj se bo zgodilo. Pomislili sem, kaj bi Avrea Clara Lea Humanista rekla, če bi videla najino ljubezen, najin ljubezenski trenutek, ki nima začetka ne v lažnjivi nežnosti in ne konca v brutalnem slovesu. Nikoli ne bi doumela, da je to pesem, kot pozna modrina neba svojo pesem in jo pozna tudi sončni žarek, ki sije, ne da bi vedel zakaj sije. Morebiti bi Avrea Clara Lea Humanista onemela ob tem žarku, ki bi v njeni duši povzročil razdejaje in zmehdeni strah. Ko bi vedela, kako vas gledam, kadar vas čutim in se vas dotikam in kako drhti roka, kot čara roka dirigenta, ki sledi Bachu po njegovih čudežnih poteh jasnosti, miline in moči. Kaj bi rekla, ko bi spoznala, da vas gledam brez zle misli in ne vem za »abotne posledice zoprnega opazovanja samega sebe.« (Thomas Mann). Preklela bi naju, mene zaradi tega, ker poslušam na golih prsih vaše srce, in vas zaradi drhtenja v moških rokah in oba zato, ker se najina ljubezen ne meni za staro nemško pesem, ki jo carniolski moralisti ob večerih prepevajo:

Ogabna mrhovina sem,
Pekvarjena prikazen!
Ki grehe delam in jih žrem,
Kot listje žre golazen.

Navij, Gospod, mi psu, uho,
Vzraduj me z milosti kostjo,
In vzemi spako me grešno
Tja k sebi v milostno nebo.

In ker sem se upri prepevanju carniolskih moralistov in preplašencev in ker ljubim in pojem s pesnikovo čutno ljubezni, me je Avrea Clara Lea Humanista poklicala na zagovor. A jaz, ljuba Marguerite, vem:

Ko pred menoj stojíš,
sijati mi pustíš
okoli nebesko luč,
ki vseh src ima ključ,
vso srečo ti želim,
deklet! z menoj, ne z njim.

Kaj me briga, če se v Carniolu že stoletja oglašajo spokorniške pesmi in se bodo oglašale tudi v prihodnjih dobah. Pesniki bodo zamenjali pesmi — o ljubezni — svobodi in krčmarici Avrea Clara Lea Humanista ne bo nikoli zvedela, kdo sem v resnici jaz in kdo ste vi. Pavor nocturnus bo obvladoval krčmarico in vse, ki so ji podobni. Zakaj Avrea Clara Lea Humanista ne bo nikdar verjela pesniku in lordu Byronu, ki je nekoč duhovito pripomnil: »Najboljši prerok prihodnosti je preteklost! In kdor pozna preteklost krčme, ki jo vodi Avrea Clara Lea Humanista, ve, kaj bo z njo v prihodnosti!

Prišel je trenutek, ko sem moral zaključiti razgovor z krčmarico. Mefistofeles ga je poskušal onemogočiti, toda umolknil je, ko je spoznal, da sem odločen povedati zadnjo misel v tej čudni hotelski polemiki. »Zdaj, spoštovana Avrea Clara Lea Humanista, naj vam poveva, zakaj nočete vreti v roke Bulgakova in zakaj nočete brati »ga dela, ki vam bi lahko odprlo oči. Proti knjigi ste nasploh... — zakaj knjiga je nevarna prenašalka nalezljivih idej; resnica se blišči iz nje, iz nje ječi obup zatiranih, se glasi beseda o svobodi in poje prevratne pesmi, dramati zavednost in kliče na odpor in upor. Knjiga zapeljuje duše v svoje misli, v junastvo in požrtvovalnost, da se ljudem življenje samo ob sebi brez nekih notranjih dobrin ne zdi življenja vredno. Besede Otona Zupančiča. Ne morete se jim upreti. Resnica so. Umaknite se Avrea Clara Lea Humanista!«

»Te misli so bile napisane za drugo priliko, ne za najin razgovor!« je dij zavpila.

S svedanim glasom sem vprašal: »In zdaj mi Avrea Clara Lea Humanista povejte, kdo ste in kako se v resnici pišete!«

»Avrea Clara Lea Humanista je moje umetniško ime, moje programsko ime. In če želite Faust, spoznati kdo sem v resnici, vam povem, da se pišem...«

Tisti hip pa je strašen nebesni in viharni grom presekalo nočno tišino in tako nikoli nisem zvedel njenega pravega imena...

Bojan Stih

Foto: Tone Stojko

Francoski film

„Dreyfus ali neznosna resnica“

Od našega pariškega dopisnika

Preteklost ne tlači samo Nemcev, kar Francozi radi poudarjajo ob vsaki priložnosti, kadar gre za gosposdarski in politični vzpon ZR Nemčije. Tudi Francozi imajo v svoji zgodovini dogodke, ki se jih ne marajo spominjati, zlasti še, če pride takšen dogodek na filmski trak. Nevarnost filma je večja od nevarnosti literature, ker je film popularnejši in ker navsezadnje lahko pride celo na televizijo in ga v enem večeru vidi vsa Francija.

Tako je bilo že večkrat: Francozi dolga leta niso mogli videti filmov »Pota slave« (o uporu vojakov med prvo svetovno vojno) in »Alžirska bitka«, ali pa so podobne »kockljive filme« gledali v zakotnih predmestnih dvoranh: tako je bilo z dokumentarnima filmoma Harris in de Sédouya o kolaboracionizmu in Alžiriji.

Največji tabu za francoske filmske ustvarjalce je Dreyfusova afera. Filme o Dreyfusu in Zolažu so posneli Američani, Nemci, Italijani in celo Japonci, Francozi pa so prvi domači film na to temo dobili šele te dni, in še ta je nastajal celih deset let. Zgodovinar in filmski Jean A. Chérasse, danes star 41 let, je leta 1964 predlagal »Dreyfusovo afero« tedanjemu direktorju televizije Contaminu in dobil privoljenje. Posnel je za približno šest ur intervjujev, potem pa se je hotel lotiti rekonstrukcije Zolaževga procesa. Nenadoma so krediti usahnili. Na celo televizijo so prišli novi ljudje in »začela je bila v produkciji, kot so odgovarjali Chérasse. Tako se je znova lahko lotil dela šele leta 1972 in pred dnevi je film »Dreyfus ali neznosna resnica« prišel na spored v kinematografe.

Leta 1930 je Nemec Rochard Oswald posnel film o Dreyfusu, ki ga je Hitler pozneje dal sežgati. Leta 1936 je eden od Mussolinijevih sinov posnel »Dreyfusovo afero«, leto kasneje pa je Paul Muni zaigral Zolaža v filmu Williama Dieterla. Pridružil se je še »Obtožbenje«, ki ga je režiral Jose Ferrer. Posrečilo se jim je tisto, česar niso mogli Francozi Carné, Cayatte, Le Chanois, de la Patellière in Bisset — in kar je sicer storil starosta francoskega filma Georges Méliès.

Georges Méliès je bil goreč privrženec Dreyfusa in oblasti so mu dovolile, da je kot karikatelist (ne pa kot filmski snemalec) smel spremljati proces v Rennesu, kjer je sodišče potrdilo Dreyfusovo krivdo. Méliès je tedaj med procesom vneto delal skice,

potem pa z vlakom vsak večer zdrvel v Montreuil, kjer je v studiu posnel z igralci — sam je igral Dreyfusovega zagovornika Laborija — enominutne filme. Ko so ti filmi prišli v dvorane, so sprožili takšne nemire, da so jih oblasti zasegle. Méliès je rešil eno kopijo filma in jo prodal neki ameriški družbi. Po dolgih mesecih iskanja je Chérasse našel ta film in ga vključil v svojega.

Poleg tega je Chérasse odkril dokumentarni posnetek nekega nizozemskega snemalca. Na filmu je videti tako Dreyfusa kot socialističnega voditelja Jauresa in pisatelja Prousta.

Chérassov film je sestavljen iz dokumentarnih posnetkov, fotografij in skic ter iz intervjujev z več kot desetinami zgodovinarji. Avtor se je povezal tudi s skupino ameriških zgodovinarjev, ki proučujejo evropski kapitalizem 19. stoletja in korenine antisemitizma. Poglobil se je v tisto, čemur sam pravi »podzemlje zgodovine«, tako da se njegov film ne konča z Dreyfusovo rehabilitacijo, marveč se nadaljuje z nečim, čemur bi lahko rekli politična fantastika. Chérasse namreč trdi, da ni bil kriv niti Esterhazy, ki je v resnici storil tisto, zaradi česar je bil obsojen Dreyfus. Po njegovem mnenju je bil Dreyfus žrtev dveh afer, ki sta medsebojno prepleteni.

Prva afera je po Chérassovem mnenju monarhistična zarota, ki naj bi strogolajala komaj dobro rojeno republiko v Franciji. Rovariti naj bi začeli v Berlinu okoli leta 1880. Porušili industrialci, ki jim je primanjkovalo rude, so pritiskali na Bismarckovega naslednika Caprivija, naj najde sredstvo, s katerim bi prišli do komaj odkritih nahajališč rude v Lorenji, ki je ostala v Franciji.

Caprivi je vedel, da ni mogoče skleniti gospodarskega sporazuma med režimom Viljema II. in francosko republiko, ki je bila izglasovana leta 1875 z enim glasom večine. Republiko je finančno podpirala Rothschildova banka, ki je leta 1871 plačala pet milijard zlatih frankov, da so se pruske čete umaknile iz Francije. Zato naj bi se Caprivi domislil nekakšne psihološke vojne: sprožil naj bi križarski pohod proti Zidom in hkrati s tem oslabil Rothschilde in francosko republiko, ki je sprejemala in varovala Zide. Nekateri francoski protestantski bankirji, ki so bili povezani z nemškimi kolegi zaradi posojil v Rusiji, naj bi bili naklonjeni zaroti nemškega kanclerja.

Chérasse trdi, da so zarotniki dobili veliko denarja. Zarota se je posrečila čudovito, predvsem zaradi tiska. Dnevnik Edouarda Drumonta »Libre parole« je namreč objavil vsak dan na prvi strani ime kakšnega židovskega oficirja s pristavkom »bodo-

či izdajalec«. Začele so se množiti antisemitiske manifestacije. Torej je bilo mogoče udariti še močneje. Treba je bilo le najti židovskega oficirja, ki bi ustrezal značilni podobi izdajalca in ki bi ga ob prvi priložnosti lahko zapletli v vohunsko afero.

Potem je izbruhnila druga afera, ki je zarotnike pripeljala do prvega cilja. Gre za tisti listek s tajnimi podatki, ki so ga potem podtaknili Dreyfusu. Po Chérassovem mnenju ta afera sprva sploh ni imela neposredne zveze z zaroto proti republiku.

»Nemška protivohunška služba je sestavila ta zapisek, ker je na tak način hotela preveriti podatke o francoski obrambi, ki jih je že imela v rokah. Medtem so zarotniki pri Libre parole že našli pravega človeka. Sio je za prvega Zida, ki je stopil v Ecole de guerre, 35-letnega Alžirčana, stotnika v 14. topniškem polku in nameščena v obrambnem ministrstvu — Alfreda Dreyfusa... S tistim listkom so ga lahko obtožili veleizdaje... Dekor je bil pripravljen, glavni junak določen, tragedija se je lahko začela...«

Odmevi afere so za avtorja filma pomembnejši od resnice o Dreyfusu in nedolžnosti, odgovornosti vojaških šefov tistega časa ter krivde poslovnih krogov: »Dreyfusova afera je v Franciji zaznamovala rojstvo združenja levice. Po drugi strani je z Zolažem pokazala, kako mogočno lahko tisk vpliva na javnost.«

V začetku Dreyfusove afere je bilo v Franciji (1894) vsak dan dva milijona pol potiskane papirja, čez štiri leta pa dvakrat več. Štiri petine listov se je takoj postavilo zoper Dreyfusa, branili so ga samo Clemenceaujeva »L'Aurore«, »Le Figaro« in »Le Matin«.

Med novinarji, ki so opazovali gradacijo stotnika Dreyfusa, je bil tudi dopisnik nekega dunajskega časopisa. Bil je avstrijski Zid. Poslušal je sovražne krike množice, ki se je gnetla ob železni ograji Ecole militaire. Ko se je razočaran vrnil domov, je začel pisati knjigo, ki je pozneje dvignila velik prahu: Theodor Herzl je napisal »Židovsko državo«. To naj bi bil začetek sionističnega gibanja.

Chérasse pravi, da Alfred Dreyfus — afera naj bi bila za tedanje Francije nekaj takšnega kot Watergate in maj 1968 skupaj — tudi danes bržkone ne bi ušel obsodbi iz dveh razlogov. Prvič, ker tudi danes ni jasno, kaj je »državni interes«, in drugič, ker je »antisemitizem« samo oblika endemičnega razizma, ki lahko izbruhne vsak trenutek. Zmerom lahko izbruhne afera, zato je dobro, če poznamo njeno kolesje.

Stane Ivano

Letošnji 8. marec praznujejo po svetu še s posebnim poudarkom, ker je 1975 mednarodno leto žensk. Generalna skupščina OZN je letošnje leto razglasila za mednarodno leto žensk že 18. decembra 1972. Pri tem si je zastavila trojni cilj: pospeševati enakopravnost med ženskami in moškimi; omogočiti ženskam, da se v celoti vključijo v skupna prizadevanja za razvoj; in doseči priznanje ženskam za njihov prispevek pri utrjevanju prijateljskih odnosov med državami. Bistvo programa za leto 1975 je deklaracija o odpravi razlikovanja proti ženskam, ki je bila sprejeta že leta 1967. Dejstvo, da je generalna skupščina OZN imela za potrebno in nujno, razglasiti mednarodno leto žensk, dokazuje, da je ženska še marsikje in na marsikaterem področju življenja zapostavljena; ali, kot napol v šali napol zares pravijo na Švedskem: »Vsi ljudje so enakopravni, le da so moški bolj enakopravni kot ženske«.

Znano je, da na splošno v svetu ženske in moški niso enakopravni. Stoletja so običaji in tradicije neusmiljeno krutili ženski pravice in ji jemali vlogi v družbi. V večini držav je bilo to stanje celo uzakonjeno. V zadnjih letih je prišlo do pomembnih sprememb, ki so predvsem posledica želje samih žensk, da nočejo biti več izrinjene iz političnega, ekonomskega in družbenega življenja svojega časa. Posebej pa je pomembno dejstvo, da si zdrava in sodobna družba ne more dovoliti, da bi se zaradi razlikovanja med spoloma razspale človeške moči.

V svetovnem merilu so Združeni narodi predvsem po svoji komisiji za status žensk zahtevali, da je treba ženskam zagotoviti temeljne pravice, ki gredo vsem ljudem. Komisija je v svojih dokumentih opozarjala na dolgo zapostavljena področja diskriminacije proti ženski v zakonu in družini pri izobraževanju, pogojih zaposlovanja in na raznih drugih področjih, na katerih si bodo ženske šele morale priboriti svoje pravice in enakopravnosti z moškimi.

Zato je na predlog komisije za status žensk generalna skupščina OZN sprejela posebne konvencije, ki se nanašajo na pravice žensk:

- 1952. leta je bila sprejeta konvencija o političnih pravicah žensk;
- 1957. leta je bila sprejeta konvencija o državljanstvu poročenih žensk;
- 1962. leta je bila sprejeta konvencija o priložnosti v poroki, o najnižji starosti za poroko in o registraciji porok, pri čemer se posebej prepoveduje, da bi otroci sicerpali zakon.

Četudi je načelo o enakopravnosti moških in žensk na splošno priznано, je prenos pravic iz zakonov v vsakdanje življenje in prakso še vedno samo sanje, ki ga je treba šele doseči na številnih področjih, tako v razvitih državah kakor tudi v državah v razvoju, kjer so tradicionalni nazorji in običaji največja ovira za uresničenje enakopravnosti žensk.

Mednarodna konferenca o družbenem položaju žensk, najpomembnejša mednarodna zbiranje v letu 1975, mednarodno leto žensk, bo od 23. junija do 4. julija v Ciudad Mexicu.

•Pridne in neizobražene•

Položaj ženske v svetu je dokaj različen od države do države in od celine do celine. Diskriminacija proti ženski se v delah v razvoju izraža predvsem v težkem fizičnem izkoriščanju, v majhnih možnostih za izobraževanje in ekonomskem zapostavljanju. Gisèle Halimi, znana francoska odvetočnica, pravi: »Vseki tabuji hočejo spremembi žensko v pridelni. Najhujša ušoda za žensko je, da je ekonomsko odvisna.« Dr. N. N. Mašalaba, ki dela v oddelku za zdravstvo v afriški državi Botsvani, pravi, da je življenje ženske v državah v razvoju posvečeno skrbi za otroke, proizvodnji hrane in težkemu ročnemu delu. Cilgiora sociologinja Teresa Orrego de Figueroa pa pravi, da so ženske Latinske Amerike sodočne, potrpežljive, nežne, pridne in neizobražene.

Popolnoma nasprotno pa je mnenje Poljakinje, ki pravi, da so Poljakinje prekosile moške v prosveti in da jih je mogoče najti že v skoraj vseh poklicih. To je mnenje dr. Magdalene Sokolowske, profesorice za sociologijo na poljski akademiji znanosti.

Vendar so pomembne razlike tudi med evropskimi državami, ki sicer niso tako obremenjene z neenakostjo med spoloma, kot vlada marsikje na drugih celinah; tam so te razlike še večje ne samo zaradi številnih tradicionalnih in verskih tabujev, ampak predvsem zaradi dolgoletnega kolonialnega izkoriščanja, ki je tudi ustvarjalo neenake možnosti za razvoj celotnih družb in ne samo žensk.

V večini evropskih držav se število zaposlenih žensk veča, njihov vpliv v javnem življenju in politiki se krepi in njihova ekonomska moč narašča. Vendar pa je delež žensk v aktivnem prebivalstvu v vseh evropskih državah z rednimi izjemami še vedno dokaj manjši od deleža moških. Z izjemo Sovjetske zveze, kjer je danes zaposlenih nad 90 % žensk, kar je 51 % vsega aktivnega prebivalstva v SZ. V zdravstvu in socialnem varstvu imajo ženske 85 % vseh zaposlenih; v trgovini, družinski prehrani in storitvah 76 %, v prosveti in kulturi 72 %, v prometu in zvezah 68 %, v državnem in gospodarskem upravnem aparatu 62 % itd., poročila naš moskovski dopisnik Tit Doberšek.

Sovjetskim procentom se približujejo samo nekatere vzhodnoevropske države: Poljska 46 %, NDR 48,3 % in CSSR 47 %. Tudi Finska se ponaša z visoko stopnjo ženske zaposlenosti (41 %). Toda na določenih področjih je ta odstotek znatno večji. Vsak tretji agronom na Finskem je ženska,

moških zdravnikov specialistov je samo za 6 % več kot žensk. V finskih knetištvu pa je danes zaposlenih več žensk kot moških.

Skoraj polovica vseh odraslih žensk v Britaniji, od tega dve tretjini poročenih, je zaposlenih v tovarnah, uradih in samostojnih poklicih. Od 550.000 zaposlenih v britanski tekstilni industriji, je kar polovica žensk. V Zvezi republik Nemčiji je odstotek aktivnih žensk približno tretjina delovnega prebivalstva, na Nizozemskem znaša ta odstotek 25 %, v Belgiji 29 %, v Franciji nekaj nad 38 %, medtem ko je ta odstotek za celotno Evropo skoraj 30 %. Najnižja stopnja aktivnosti ženskega prebivalstva je v Južni Ameriki, kjer znaša 17 %. Še bolj zanimiva je udeležba žensk v knetištvu, ki sega od 2,5 % v Severni Ameriki preko 23 % v Evropi do 52 % v Aziji.

Načelno priznana pravica...

Četudi je v evropskih državah ženskam načelno z zakonom priznana pravica do enakega plačila za enakovredno delo, pa je v praksi položaj zelo različen; v resnici so ženske še vedno zapostavljene tudi na tem področju. Čeprav je že v rimskih spoznanjih iz leta 1957 uzakonjeno načelo »za enako delo enaka plačila«, kot poročila naš dopisnik iz Bruslja Boris Verbič, to načelo še vedno ni uresničeno. Zato je decembra lani ministrski svet EGS sprejel odlok, ki pravi, da morajo ženske za enakovredno delo prejemati enako visoke plače kot moški. Pred ministrskim svetom pa je še predlog odloka o enakem obravnavanju delavcev in delavk, po katerem bi morale države članice v enem letu po sprejetju odloka odpraviti vse zakonske, uredbne in upravne predpise, ki pomenijo za žensko diskriminacijo bodisi zaradi spola, premoženjskega stanja in položaja v družini.

V Veliki Britaniji, ki je znana po tem, da ne priznava ženskam enake plače za enakovredno delo, bodo morali letos do 29. decembra po zaslugi laburistov začeti plačevati ženskam iste dohodke za enakovredno delo, kot ga opravljajo moški, piše naš londonski dopisnik Mitja Mersol. Če delodajalec tega ne bo storil, ga čaka kazen. Delodajalec je Velika Britanija vseskozi na repu, kar zadeva nagajevanje žensk za opravljeno delo. Po prečno prejemajo Britanke komaj 58 % plače, ki jo dobi za isto delo delo moški.

Se najboljše se odrezajo ženske na Švedskem, kjer prejemajo 88 % »moške plače«, v ZDA 87 %, v Belgiji 83 %, v Franciji 75 % in 65 % v Nemčiji. V javnem sektorju je načelo o enakem plačilu za enakovredno delo praktično uresničeno, medtem ko znašajo razlike v industriji, trgovini med 35 in 40 %.

Kljub vsemu se razlike v nagajevanju za opravljeno delo iz leta v leto manjšajo in utegnejo nekake dne celopovsem izginiti. Še vedno pa ostaja prikrita materialna diskriminacija, ki se izraža v strukturi zaposlitve žensk. V večini držav še vedno delajo polovice na moških in ženskih in ne samo to; celo v tistih poklicih, ki veljajo za izrazito ženske, ženska počasneje napreduje kot moški.

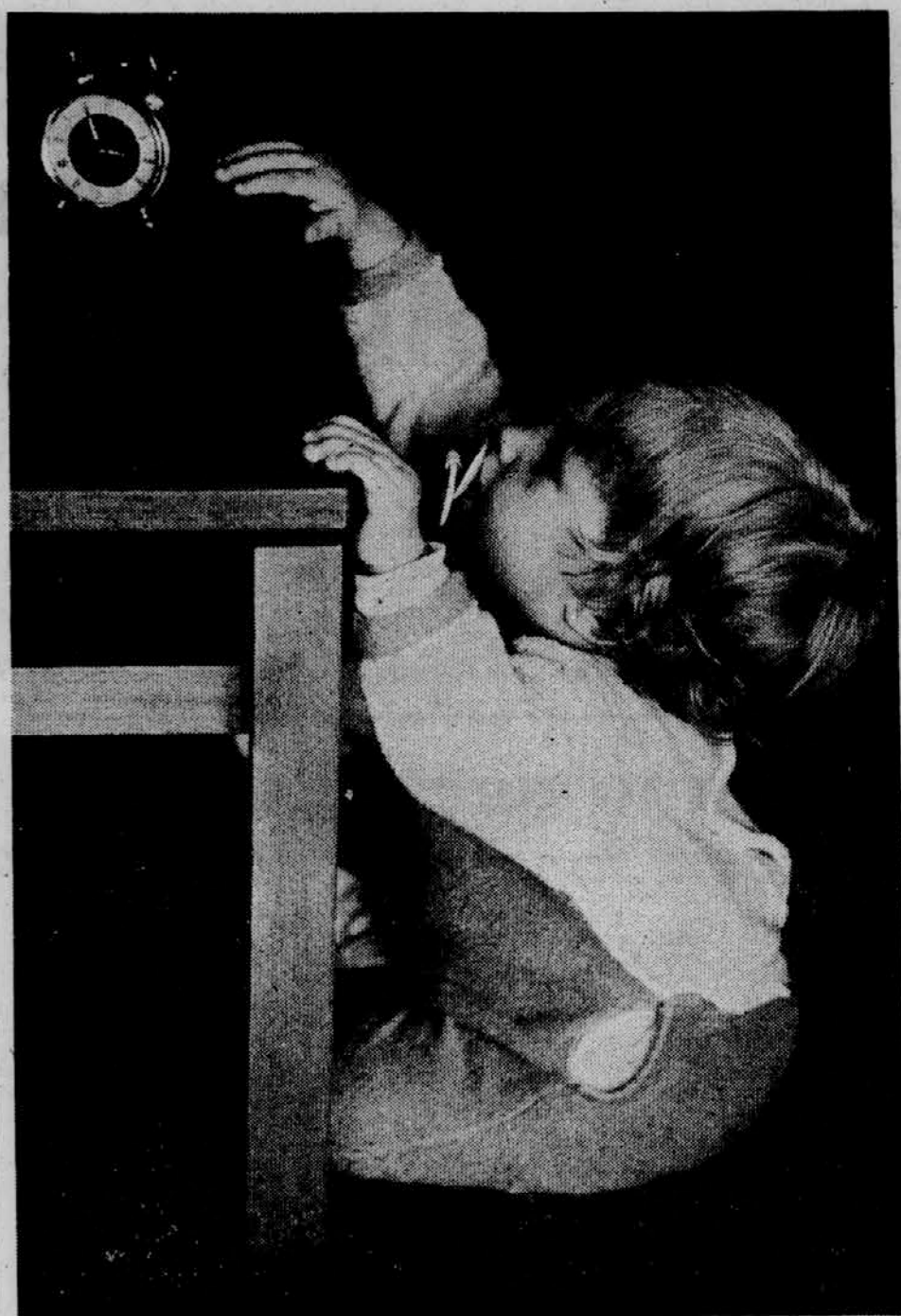
Naš dopisnik iz Stockholma Mitja Jermol takole ocenjuje položaj ženske na Švedskem: »V tovarnah in pisarnah skoraj vedno odločajo moški. Zato se skoraj vedno najde kakšen izgovor, da je moški bolj plačan od ženske na enakem delovnem mestu: moški ima, na primer, več izkušenj ali pa, prišlo izobrazbo, morda je starejši ali pa ima zakonsko zvezo in visoko odplačila za hišo. Ženske praviloma ne morejo prihajati na dan s takimi argumenti. Tako se zelo pogosto dogaja, da mora imeti ženska bistveno višjo izobrazbo ali bistveno daljše izkušnje, da bo sploh lahko začela konkurirati za višjo plačo z moškimi, ki je manj izobražena in manj izkušen. In še to: ena izmed državnih anket je pred leti pokazala, da so zaposleni s skrajno nizkimi osebnimi dohodki skoraj sarni ženske: snailke, prodajalke, telefonistke, strojopisnice itd. Pravi proletarijat v življenju niso tuje zdomci, ki pomnajo krovnike in restavracijah, temveč snailke. Ko je podpredsednica švedskega parlamenta Cecilia Nettelbrandt nedolgo nazaj jutro ustavila taksi pred parlamentom, jo je taksiist pobral: Ali pometate tako zgodaj?«

Tudi v Italiji so ženskam dodelene »ženske delavice«, ki so običajno najslabše plačane. Ženske so zaposlene v tistih sektorjih — poročila naš rimski dopisnik Peter Breščak — ki so najbolj izpostavljeni gospodarskim nihanjem. Možnosti za zaposlitev in napredovanje so zelo zložene. Naš boski dopisnik Anton Rupnik govori o »že kar poraznih dejstvih: razlika med moškimi in ženskimi plačili v življenjski tekstilni in konfekcijski industriji dosega v ZR Nemčiji kar 20 %. Ženske so delavke, prodajalke, tajnice in, če imajo srečo, še učiteljice. Le 3 % žensk je med višjimi uradniki, le 2,5 % med sodniki in državnimi tožili.

Najslabše plačani poklici

Belgijska statistika, ki nam jo je poslal naš dopisnik iz Bruslja, je zelo zanimiva. Popis prebivalstva leta 1961 je pokazal, da je med stenoaktivnimi ženskami kar 97 % žensk, med hišniki in snailki 88 %. Poklici, kjer je več kot polovica žensk, so kuharice, gospodinjske pomočnice in otroške varovalke (85 %), bolniške sestre in drugo zdravniško osebje, farmacevti in trgovsko osebje (82 %).

Sovjetska ženska je nedvomno po zakonu značena z moškimi kot proizvajalka, vendar iz tega izhaja cela vrsta dilem, kot poročila naš moskovski dopisnik, dilem, ki se izražajo tudi v dejstvu, da sovske ženske resda enakopravno delajo, še zdaleč pa ne tako enakopravno vodijo in upravljajo. Značilno je, na primer, da imajo v tako izrazito ženskih dejavnostih, kot je zdravstvo, polovico vodilnih položajev moški, medtem ko v industriji odpade na žensko komaj vsako šesto do sedmo vodilno mesto.

Mednarodno leto žensk

Osvobajanje človeka

Vsi ljudje so enakopravni, le da so moški bolj enakopravni...

Zal pa je tudi res, da marsikje ženske s svojo konservativnostjo in privrženo »čutom manjvrednosti« ovirajo hitreje uveljavljanje resnične enakopravnosti z moškimi. Tradicionalno podoba Nemke »tipičiraj« tri besede in tri začetnice: »K.K.K. — Kinder, Küche, Kirche« otroci, kuhinja, cerkev. Čeprav se je ta tradicionalna podoba že v marsikem spremenila, pa še vedno ni popolnoma izginita. O tem najbolje pričajo podatki, s katerimi nam je postregel naš boski dopisnik, ki pravi: »Kar 80 % od 40.000 zahodnonemških mater, ki jih je revija »Sterne« nedavno vprašala, kaj mislijo o strokovnem šolanju svojih hčera, se je izreklo za »resniko«, da je to le »sprožden denar«. Hči naj bo gospodinja in mati, meni baje še večina zahodnih Nemk.

Kot kaže, tudi Francozinje še nimajo čisto trdnega zaupanja vase, kot je pokazala anketa z vprašanjem, »ali so za to, da bi bila ženska predsednica francoske republike«. Za to jih je bilo komaj 18 %, proti pa 70 %. Celotno Anglezinje pogostokrat govorijo (seveda ne vse), da je prav, da imajo moški višje plače, saj so »poglavari družine« in morajo skrbeti za družino.

Vendar časi, ko so bili moški absolutni hramili družine, izginjajo celo na Otoku. Uradne statistike ugotavljajo, da v petini vseh britanskih gospodinjstev — po kriteriju zaslužka — nosijo hlače ženske. S tem v zvezi izginja tudi staro pojmovanje o »ženskih« in »moških« opravilih in funkcijah v družini.

Toda med delodajalci so še vedno močni pomisleki glede na sprejemanje žensk v službo. Žensk se najbolj otepa zato, ker se bojijo poročniških dopustov, posebnih bolezenskih dopustov zaradi boleznih otrok, težav, ki jih imajo ženske zaradi neurejene otroškega varstva itd. Še vedno pa je močno razširjeno tudi mnenje, da je zaslužek, ki ga prinese ženska domov, le postranski vir družinskega dohodka. Zato se skoraj povsod dogaja, da v časih ekonomskih kriz in recesij najprej dobijo odpustnice ženske.

Kot poročila naš bruselski dopisnik, je zdaj v Belgiji in Franciji in ZR Nemčiji približno polovica brezposelnih žensk, čeprav odpade v teh državah na ženske približno ena tretjina aktivnega prebivalstva. Iz raz-

položljivih statistik je diskriminacija očitna v Belgiji in Franciji. V Belgiji je bilo leta 1972 od skupnega števila brezposelnih 40 % žensk, leta 1973 pa že 47 %; v Franciji pa 46 % oziroma 51 % leta 1973.

»Kaznovana« zaradi otrok

Zaposlena ženska pa je marsikdaj »kaznovana« tudi, kadar rodi otroka. Vse evropske države so sicer sprejele zakone, po katerih ima mati pravico do poročniškega dopusta, ki traja v državah EGS od 12 do 18 tednov. Najdaljši dopust dobi mati v Veliki Britaniji — 18 tednov — kjer pa dobi samo do 80 % nadomestila za plačo. Tako je sicer v vseh državah EGS, razen v ZR Nemčiji in na Nizozemskem, kjer dobi mati 100-odstotno nadomestilo. Vendar pa ima na Nizozemskem samo dvanajst tednov poročniškega dopusta.

Četudi ta izdatki večinoma ne bremenijo neposredno delodajalcev, leti neradi gledajo zaposlene bodotne matere. Na Nizozemskem sta lahko poroka ali nosečnost celo razlog za odpust. Za dojenje lahko ženska dobi od delodajalca nekatere olajšave, vendar jih nizozemski zakon ne določa natančneje. V Italiji pa morajo podjetja z več kot 30 poročenimi ženskami pod 50 leti urediti poseben prostor za dojenje ali pa jasi za dojenje in varstvo otrok do treh let.

V Franciji izplačevanje nadomestka za plačo med poročniškim dopustom deloma bremenijo delodajalce, ker samo polovico plače krije socialno varovanje. Po sporazumu med sindikati in delodajalci iz leta 1970 naj bi ženske med 14 tedni poročniškega dopusta prejemale 90 % plače, vendar se je marsikje dogajalo, da so dobile samo 50 % od socialnega varovanja. Zato niso izkoristile vsega dopusta, ker so imele premalo sredstev za preživljanje. Iz teh nekaj primerov je razvidno, da delodajalci niso širokoprtni do bodočih mater, ampak poskušajo odsotnost z dela, davajše in druge nevarnosti nadoknaditi z nižjimi plačili za ženske.

Sicer pa vse zakonodaje obravnava nosečnost in porod kot bolezen, iz česar je razviden odnos do ženske na delu, ki je bilo zamisljivo izključno kot moško opravilo. »Toda zakaj bi se morale ženske nujno prilagoditi trgu delovne sile, kakor je bil zasnovan brez njihovega sodelovanja?

Zakaj se ne bi problema lotili na drugem koncu ter poskušali delo preoblikovati in prilagoditi zahtevam in kulturnim vrednotam žensk?« se sprašuje Anne-Marie Trekker v »La Revue Nouvelle«.

Otrok pa ni »problema« samo, ko se rodi, ampak še večji, ko odrasla. Zato se v vseh državah z vso ostrino postavlja vprašanje otroškega varstva. Celotna švedska, kjer so sicer vzorno rešili marsikatero socialno vprašanje, je otroško varstvo po mnenju švedskih mater ena največjih javnih sramot v švedski družbi. Kakor poročila naš stockholmski dopisnik, je na Švedskem dosti težje spraviti otroka v otroški vrtec kot v Sloveniji. Prav te dni so ljudje demonstrirali pred vladno palačo v Stockholmu: »Tukaj smo mi, kje ste vi?« je vpila množica. »Dajte nam vrtece!« Tudi otroci so nosili transparente in vpili: »Tukaj smo mi, kje ste vi?« Toda iz vladne palače ni bilo odgovora.

Dograjevanje mreže otroških vrtcev — poročila naš boski dopisnik — je ena najbolj vidnih prednosti, ki jih je zahodnonemški družini prinesla petletna levoliberalna vladavina. Medtem ko so se še leta 1970 zahodnonemški politiki sramovali primerjave podatkov o številu mest v otroških vrtcih pri njih in v socialistični NDR, (v ZRN so imeli le za 36,6 % otrok mest v vrtcih, v NDR pa že za 57,6 %), se letos že lahko pohvalijo, da ima skoraj vsak drugi otrok možnost priti med tretjim in petim letom v vrtec (s 6. pa tako že gre v šolo). Do leta 1980 naj bi 70 % tri- in štiritletnih 85 % petletnih otrok dobilo mesto v vrtcih, s čimer bi bile pokrite praktično vse potrebe.

V SZ vrtce, a tudi družina

Kot poročila naš moskovski dopisnik, je omrežje otroškega varstva v SZ dobro urejeno in obstajata dva sistema: petdnevno neprekinjeno varstvo, ko starši prevzamejo svojega otroka šele na koncu delovnega tedna (pet dni in noči otrok preživi v vrtcu), in dnevno varstvo, ko starši prevzamejo otroka zvečer. Vendar pa zadnja leta spet čedalje bolj prihajajo v modo dedki in babice: oblasti se zavzemajo za to, da bi otroci čim bolj odraščali v družinski okolju. Tudi materina vloga je bolj poudarjena. V temeljnih zakonskih in družinskih zakonodajah iz leta 1968 je zapisano, da je treba sovske ženske zagotoviti takšne socialne in eksistencne pogoje, v katerih bi bilo mogoče sožitje med srednjim materinstvom z ene strani in čedalje bolj aktivno in tvorno udeležbo ženske v proizvodnem procesu z druge strani.

V Italiji imajo več oblik otroškega varstva. Prva oblika je tako imenovani »materinski dom«, kamor sprejemajo nosečnice ali matere z novorojenčkom — največ za 3 mesece. V jasilih imajo otroke od rojstva do treh let (medtem ko je mati v službi). Letos je v Franciji 800.000 zaposlenih žensk, ki imajo enega otroka, manjšega od treh let. Na 10.000 prebivalcev pa pride le 5 mest v jasilih, medtem ko naj bi po priporočilu svetovne zdravstvene organizacije dosegli 40 mest na 10.000 prebivalcev. V celoti je v Franciji kakih 33.000 jasil. Starši pokrivajo del stroškov: mesečno plačujejo od 1 do 25 frankov (glede na družinski dohodek).

Tudi v Britaniji se z vso ostrino zastavlja vprašanje otroškega varstva, saj se zaposluje čedalje več žensk. Krajevne oblasti so dolžne zagotoviti celodnevno varstvo otrokom do petega leta, če so starši zaposleni. Toda sedanje kapacitete brezplačnih »državnih« vrtcev v 446 britanskih občinah nikakor ne zadostujejo. Tudi 853 registriranih zasebnih vrtcev in 24.000 registriranih pesterov je premalo. Trenutno čaka kakih 100.000 otrok, da bi jih uvrstili na »prioritetni seznam«.

Varstvo — problem št. 1

Kot piše naš rimski dopisnik, je otroško varstvo v Italiji še vedno problem št. 1. Državnih ustanov za varstvo otrok je izredno malo, po-buda je v rokah zasebnikov in tako varstvo si lahko privoščijo le krog premožnejših družin.

Ekonomska zapostavljenost in neurejeno otroško varstvo ter socialno skrbstvo poleg drugih pomanjkljivosti najbolj vplivajo na to, da se ženske najbolj vprašajo otrok. S tem je neposredno povezano trnovo in tragično vprašanje abortusa. To vprašanje je v zadnjih letih skoraj v vseh evropskih in drugih državah postalo ne samo žgoc socialni ampak tudi politični problem.

Pred nekaj dnevi (25. februarja) so zahodne Nemke doživele pravo mrzlo prho, ko je zvezno ustavno sodišče zavrnilo kot protustavno zakon, ki ga je bil sprejel boski parlament. Po tem zakonu bi ženske lahko same določale, ali bodo rodile ali pa se bodo — v roku prvih treh mesecev nosečnosti — po posvetovanju s svojim zdravnikom odločile za splav.

Zahodnonemški socialni demokrati so se vseh pet let, odkar vladajo v Bonnu, prizadevali, da bi odpravili tisti zloglasni 218. člen kazenskega zakonika, ki še danes grozi ženski s petletno zaporno kaznijo, če se odloči za splav. Splavov pa je vsaj nekaj tisoč na dan, poročila naš boski dopisnik. Tiste, ki imajo kaj več pod palcem, se odpravijo bodisi na Nizozemsko ali v Veliko Britanijo in si v posebnih klinikah rešujejo svoj problem. Tiste pa, ki nimajo denarja, se zatekajo k »gnačnem« in s tem pogosto spravljajo v nevarnost lastno življenje.

V Franciji je bil abortus z zakonom iz leta 1920 prepovedan, vendar je kljub zagroženim zaporni kazni vsak dan nezakonito splavilo najmanj tisoč Francozinj. Novi zakon, ki bo kmalu začel veljati, dovoljuje abortus do 6 tedna nosečnosti. Dotlej pa se bodo Francozinje še vedno zatekale k mazačem ali pa, če imajo dovolj denarja, vozile na Nizozemsko ali pa v Veliko Britanijo, kjer so glede tega liberalnejši. Na Nizozemskem abortus sicer ni zakonsko dovoljen, ven-

dar ga že sedem let odkrito opravljajo. Tudi v Veliki Britaniji, kjer je sedanji zakon o abortusu začel veljati leta 1968, so prvotna stroga določila pozneje močno omilila.

V Italiji je splav še vedno kaznivo dejanje. Demokratične stranke se zadnje mesece borijo za spremembo starega zakona o abortusu. Ustavno sodišče je februarja s posebno razsodbo odločilo, da prevlada — kar zadeva pravice nerojenega in matere — pravica matere. Ta razsodba odpira možnost za spremembo sedanjega zakona. V Italiji na leto splavi na skrivaj nad milijon žensk.

Eden izmed pomembnih razlogov za zapostavljanje žensk je gotovo tudi ta, da so ženske izrazito nesorazmerno zastopane v javnem in političnem življenju. V zadnjih letih se je sicer okrepila »populistična« neželna spola, ki pa se pogosto razbija v utopističnih in nerealnih zahtevah, ki jih postavljajo organizacije, kot so »WomensLib« v Ameriki in Britaniji, Dolle Minas (Prismuknjene punce) na Nizozemskem in podobne organizacije za popolno osvoboditev žensk. Ni pa dovolj čuti vpliva žensk tam, kjer so vrvodi oblasti in kjer se resnično odloča.

V Sovjetski zvezi, kjer je udeležba ženske v gospodarstvu zelo močna, je čuti močan razkorak med številom aktivnih žensk in njihovim zastopstvom v političnem življenju. Res je sicer, da je med 1517 poslancev vzhodnega sovskega 8. sklica 463 ali 30 % žensk, toda nobene ženske ni med ministri zvezne vlade niti med šestnajstimi člani najvišjega političnega vodstva, politbiroja, medtem ko jih je v CK partije komaj 4 %. Tudi med ministri številnih vlad zveznih republik ni nobene ženske. Kljub enakopravnosti po zakonu so sovske ženske dosti bolj obremenjene kot moški. Izračunali so, da opravijo v prostem času štiri do petkrat več gospodinskih opravil kot moški, s čimer izgubijo vsaj polovico svojega prostega časa.

Podoben je položaj tudi drugod in morda je tudi v tem treba iskati razlog za skromnejše politično udeleževanje žensk. Tako, na primer, zahodne Nemke — aktivistke pogosto navajajo podatek, na primer, le 30 zveznih poslancev v bundestagu zastopa 22 milijonov volivk. Čeprav so socialni demokrati že skoraj sto let borili za žensko emancipacijo in čeprav je njihova zaslug, da je v prvem parlamentu po prvi svetovni vojni bilo od 423 kar 41 (9,6 %) poslank, imajo danes med svojim članstvom samo petino žensk. Podobno je stanje pri liberalcih (20 %), konservativci pa imajo le okoli 17 % žensk v svojih vrstah. Res je sicer, da je Annemarie Renger edina predsednica parlamenta v Evropi, to je le tolažilna nagrada sprčo podataka, da izmed 31.000 vseh voljenih odborikov ter deželnih in zveznih poslancev ni niti 1700 žensk. Tistih 9,6 % v zveznem parlamentu iz leta 1919 niso ženske nikoli več dosegle. Danes jih je v bosnem bundestagu 5,8 %, v deželnih zbiorih jih je pravzaprav še manj, saj nima njihov delež od 3,3 % v Stuttgartu do 10 % v Hamburgu.

Čeprav imajo Otobanke v Britaniji že kakih 50 let volilno pravico, njihov glas do nedavnega v politiki ni kaj dosti pomenil. »Mati parlament« ima še vedno rajši moški spol in njeni prostori so še vedno domena poslancev (nedavna izvolitev Margaret Thatcher na čelo glavne parlamentarne opozicije je bila resnična »revolucionarna senzacija«).

Od leta 1900 so se v Italiji začela množiti gibanja za osvoboditev ženske. Že leta 1909 je »narodni svet Italijank« terjati volilno pravico za ženske. Fasizem je to žensko gibanje zatrl in leta 1943 so bile ustanovljene ženske skupine za obrambo in pomoč v boju za svobodo. Leto kasneje pa je bila ustanovljena »zveza italijanskih žensk« (UDI), danes najmočnejša ženska organizacija v Italiji.

Čeprav imajo Francozinje »odločilno« vlogo v političnem življenju, ker so kot državljanke in volivke v večini, pa lahko samo v nezameten obsegu vplivajo na oblikovanje političnih sklepov, piše naš pariski dopisnik Stane Ivanc. Francija je sicer med redkimi, če ne edina država, ki ima posebno ministrstvo za ženska vprašanja. Tudi razmerje v vladi je slabo, saj so v njej štiri ženske. Toda Francozinje, ki so dobie volilno pravico po drugi svetovni vojni, so bile sprva bolj zastopane v parlamentu kot danes. Zdaj sedi v skupščini 15 poslank (komaj 3 odstotki).

Finska — »svetla točka«

Najbolj »svetla točka« v tej sicer dokaj mračni sliki ženske neboljnosti, ki je tembolj ironična, ker so ženske marsikje v švicarski zmočci, je — Finska. Ta se ne ponaša s tem, če v znanim voditeljih, kot je Helvi Sipilä, pomočnik generalnega sekretarja OZN za ženska vprašanja in generalni sekretar Mednarodnega leta žensk. Finska je bila tudi prva evropska država, ki je priznala ženski pravico do glasovanja, in to leta 1906. Danes je 76 % zobnih zdravnikov in 92 % lekarniškega osebja na Finskem žensk. Tramvaje v Helsinkih skoraj izključno vozi ženske. Od skupnega števila zaposlenih je žensk nad 41 %. Na Finskem pa se to tudi bolj kot drugje odraža v političnem življenju. V finskem parlamentu, ki je bil izvoljen leta 1972, je petina (21 %) žensk. Na desetine Fink delajo na vodilnih mestih pri industrijskem oblikovanju, v arhitekturi itd. Niso redke tudi ženske na čelu industrijskih podjetij, čeprav se tudi tu ženske pritožujejo, da so slabše plačane od moških.

Morda bi lahko sklenili z besedami znane antropologinje in pisateljice dr. Margaret Meadowe: »Ko osvobajamo žensko, osvobodimo človeka... Nujno potrebujemo demisiijo, zavestno in ustvarjalno silehrnega človeškega bitja, da bi ustvarili neodvisno, raznoliko in spoštovanj vredno in močno družbo.«

V sklici so sodelovali: RIM: Peter Breščak, PARIZ: Stane Ivanc, LONDON: Mitja Mersol, BRUSELJ: Boris Verbič, BONN: Anton Rupnik, STOCKHOLM: Mitja Jermol, MOSKVA: Tit Doberšek. Gradivo obdelala dopolnila in pripravi za objavo Božidar Falor in Andrej Novak.

OD NASEGA BONSKEGA DOPISNIKA

Zahodni Berlin, od 27. februarja do 5. marca — Gotovo najdražja teroristično-revolucionarna politično-kriminalna tragikomedia: 52-letni politik Peter Lorenz igra glavnega junaka, ne da bi smel sploh spregovoriti eno samo besedo na odru. Pet dni in petnajst ur traja drama. Na eni strani neznana peščica, ki po superprecizni režiji spušta svoje lutke pred reflektor: na motnem zastoru se od časa do časa pojavljajo njihove sence, 60 milijonov gledalcev spremlja neprestano to »senčno igro«, tu in tam jim zastaja dah. Tisoče »gledalcev« v uniformah in preoblečenih v civil, snema, opazuje, prisluškuje. Zavrtimo zdaj njihov film.

Zahodni Berlin, jugozahodna, bolj-ša četrta stanovanjska vil, Zehlendorf, nedaleč od razčlenjene verige Havelskih jezer. Četrtek, 27. februar. Jasen in hladen dan se napoveduje.

Peter Lorenz pozajkuje po jutranjem obveznem »trinitanju«, po dobri navadi poljubi ženo ter se poda ob 8.52 po stopnicah preko vrtnika izpred svoje vile v mercedes, ki ga čaka. Naslov: Elvira Steig 31. Sofer Werner Sowa mu odpre zadnja vrata in odpelje. Ob pol desetih naj bi politik dal intervju dopisniku »New York Timesa«. Tu so namreč pred vrati dežele volite, Peter Lorenz pa si zbira še zadnje točke, če mu bo sreča zelo naklonjena, bo lahko napredoval od sedanjega drugega človeka v zahodnoberlinskem poslanskem domu v prvega človeka mestne vlade, senata, se pravi do »vladajočega nadžupana«. Brandtovga in Schützovga naslednika.

Črni mercedes 208 prečka ulico in nadaljuje pot po mirni in zeleni cesti proti središču mesta: Quermattenweg. Na križišču z majhno slepo uličico Ithweg mora sofer pred rahlim ovinkom v desno nenadoma zaustaviti, kajti pred njim se pojavi štiritsonski mercedes, ki mu zapira pot. Takoj nato se mu od zadaj »nasadi« rdeči fiat. Sofer izstopi. Že v tem trenutku pa ga nekdo udari s trdim predmetom po glavi. Nezavesten obloži Lorenz začne vpiti na pomni, da se preden izstopi, ga že stlačijo trije — dva moška in ena ženska — s pištolami nazaj na sedež ter nemudoma oddvirajo proti središču mesta. Po 210 sekundah je prvi prizor končan in o Lorenzu od tu ni več sledi. Z injekcijo ga uspravijo, zavežejo mu oči in ga odpeljejo v kletno »bazo«.

Dva starejša državljana opazujeta prizor iz daljave in takoj skočita k telefonu. Ob 9.10 že pridvi na prizorišče policija z odprto sireno in modro lučjo. Tu najde le zapuščen tovornjak in fiat. Prvo odkritje: na tovornjaku je popolna radijska oddajna sprejemna postaja. Soferja Sowa počasi »prebudijo«. Česa se spominja? Tisti fiat je vozila ženska. Pozneje jo med mnogimi prepoznal na fotografiji pri policijskem komisarju: to je Angela Luther, ena od članov anarhistične skupine, ki je policija že dve leti zamašča. Učiteljica po poklicu, stara 34 let, spuščenih temnih las in boljšeeh oči. Ni nesimpatična.

Okoli desetih je ves zahodni Berlin že na pol v obsejdanem stanju: policija mrzlično preverja promet na velikih križiščih, helikopter spremlja iz zraka vse sumljive avtomobile, vsi iščejo črni službeni mercedes vseh CDU Petra Lorenza. Po petih urah ga odkrijejo v podzemski garaži v Charlottenburgu, eni osrednjih mestnih četrti. Mercedes je brez vetrobranskega stekla.

Vse radijske postaje neprestano objavljajo najnovejša poročila in policijske tiradice. Ena sporoča, da je Lorenz ugrabljen, druga že ve, da je spet na prostosti. Zmeda je popolna. Policija ve povedati o vsem dogodku le tole: »Eden od treh, moški nedoločene starosti, ozkega obraza, s temnim klobukom, katerikoli skupnost, katerikoli jezik, kultura prevladovali nad drugimi. Vsem je treba zagotoviti enake možnosti za nadaljnji neovirani razvoj. V programu etiopskega socializma zatem sledi ideja o neokrnjivosti enotnosti Etiopije. Tega ni bilo mogoče izpustiti. Smo zelo stara dežela; obstajamo tri tisoč let. Naši očeti in praočeti so nam zapustili v dediščino enotno Etiopijo in prva naloga te generacije je ohraniti enotnost. To je naša najbolj pomembna naloga, vprašanje, pomembnejše od vseh drugih. Gre za »biti ali ne biti« našega obstoja. Kakšen smisel bi sicer imel brez tega boj za enakost? Za koga naj bi veljala enakost, če ne za vse? Če se zavzemamo, da bo interes skupnosti pred interesi posameznika, se sproža vprašanje: interes katere skupnosti, če ne vse Etiopije, vsega njene dežele, ne glede na razločke, ki jih je čutili?

DELO: Politični program, ki ga je etiopska vojska vlada sprejela decembra lani, potrjuje njeno odločenost, da bo gradila tako imenovani etiopski socializem (hibrettesebawinet). Kateri so poglobljeni cilji tega socializma?

GEDAMU: Najpomembnejši cilj je doseči, da bodo interesi skupnosti prevladali nad posameznikovimi interesi. V zgodovini naše dežele je bilo vse do nedavnih sprememb povsem nasprotno: vse se je podrejalo posamezniku. En posameznik, voditelj pa so bili daleč, ločeni od ljudstva in nepoučeni ter niso vedeli za želje in čustva najširših ljudskih množic. Sčasoma so zato postali žrtve svojih sebičnih interesov.

Druga zamisel, na kateri temelji etiopski socializem, je, da mora človek v naši družbi živeti v skladu z rezultati svojega dela. To tudi pomeni, da ne bo več mogoče živeti na račun dela drugih in da bo konec kakršnegakoli parazitizma.

Naslednje načelo je enakost vseh v ekonomskem, političnem, kulturnem in katerikoli drugem pogledu. Etiopija je država različnih verskih, jezikovnih in kulturnih skupnosti. Se govorja ne more biti več o tem, da bi

kom, z očali in brado, oborožen z avtomatsko pištolo. Ta je prvi napadel Lorenzov mercedes.

Vsi politiki takoj dobijo policijsko stražo. Pravzaprav postaja vse bolj sporno, zakaj je Lorenz ni imel že od sedaj. Se le pozneje, po prepiru med strankama SPD in CDU, se izve, da je takšno možnost zavrnil ter ostal samo pri varovanju objekta — hiše. Vse sledi so zabrisane, ker pa očitno zatrujejo, da je črnemu mercedesu sledil še rdeči ford consul (kombi), začneta dva helikopterja ameriške vojske nadzirati iz zraka dve sumljivi mestni četrti — Kreuzberg in Neukölln. Na mejnih prehodih NDR uvedejo najstrožje nadzorstvo. Vzhodni Berlin ponudi pomoč ter uvede popolno kontrolo vseh avtomobilov, celo diplomatskih. (V Bonniju jim je takoj žal: spet so oni, tam preko, našli razlog za kršenje tranzitnega sporazuma. Godrnjajo).

V rotovzu Schönberg, kjer je sedež zahodnoberlinskega senata, takoj skliče župan Klaus Schütz krizni štab. V Bonniju mora kanceler Schmidt, ki ima pljučnico, iz postelje ter skliče šefe strank, notranji minister pa svoje deželne kolege.

Vsakdo, ki vozi hitro po zahodnoberlinskih ulicah, postane sumljiv. V prvih urah, ko ljudje še ne vedo, kaj naj to pomeni, se znašajo nad policiisti. Toda opoldne je že vsem jasno: teroristi so ugrabili Lorenza.

Sež zvezne CDU (kršćansko demokratska unija) Helmut Kohl, ki je zjutraj odpotoval iz zahodnega Berlina v Bonn, se vrača sem. Prav tako prilita šefa strank SPD Willy Brandt in FDP Hans-Dietrich Genscher, Zahodnoberlinske stranke sklenejo, da bodo takoj prekinile volilni boj. Šef sindikatov namerava popoldne prirediti veliko demonstracijo, vendar mu policija to odsvetuje, češ da so vse razpoložljive sile potrebne za lov na ugrabitelje in bi jih demonstracija sama motila.

Med politiki se začne ceneno obtoževanje: Kdo je kriv, da Lorenz ni imel straže, varstva. Tudi jaz je nimam, zavrne Klaus Schütz.

Na temelju najdenega mercedesa in sledov razbitega vetrobranskega stekla — ugrabitelji so očitno hoteli imeti prosto pot za streljanje vnaprej v primeru stiske — policija rekonstruira njihovo pot. Sledi o nji pa ni ni. Tudi rdeči ford jim nič ne pomaga.

Sveda osredotočijo ves lov na prepoznano Angelo Luther. Pri vseh prijateljih in znanih zvoni policija. Zaman.

Začelo se je 2. junija 1967

Kaj storiti? Vsi najmodrejši politiki in policisti v zahodnem Berlinu in Bonniju neprestano iščejo izhod. Šef policije Hübner razpiše rekordno nagrado za tistega, ki bi lahko kaj povedal o ugrabiteljih: sto tisoč mark. Prvi up je tu. Oglasil se pozno popoldne Bodo Spieckermann, ki je dan poprej najel v neki garaži tisti tovornjak. Njemu pa so že v maju 1974 ukradli voziščno dovoljenje. Torej je

nekdo to storil v njegovem imenu...

»Se nobenih novih spoznanj nimamo,« po vsaki seji ponavlja župan Schütz. Televizija stalno prekinja programe in sporoča vse, kar kamera lahko kje ujame.

Noč mine brez česar koli, kar bi zbujalo upanje. V petek zjutraj (28.

februarja) pa dobi zahodnoberlinsko dopisništvo nemške tiskovne agencije (DPA) senzacionalno pismo. Ugrabitelji so to! V upadljivi »revolucionarni« nemščini, ki ne priznava velikih začetnic za samostalnike, pišejo svoj ultimatum. Jasno, zelo jasno in nepreklicno. Podpis: »Gibanje 2. junij«.

Pismo ugrabiteljev

davi so oborožene ženske in moški gibanja 2. junij ugrabili predsednika berlinske CDU, njenega vrhunskega kandidata na volitvah v poslanski dom dne 2. marca, Petra Lorenza.

ugrabitelj je morala biti izvedena z orožjem, ker se je Lorenz na tak primer pripravil: njegov voznik in telesni čuvaj sta bila oborožena s strelnim orožjem.

Peter Lorenz je ujetnik gibanja 2. junij. Ne bo mučen in ne bomo nečloveško ravnali z njim, kakor se to godi s 60.000 zaporniki v ječah ZRN in Berlina.

kot našemu ujetniku se mu bo boljše godilo, kot zapornikom v državni aresti, osema pa ne bo uvažal udobja svoje vile v Zehlendorfu.

Peter Lorenz bo zaslišan, moral bo pripovedovati o svojih zvezah z gospodarstvom, z veljaki in s fašističnimi vladami.

Lorenza smo ugrabili, ker je kot predstavnik reakcionarjev in magnatov odgovoren za gonjo in voljanje na delovnem mestu, za ustanovitve tovarniške obrambe in protigradilskih skupin, za preprečevanje javnih poklicev, za novo zakonodajo o demonstracijah. Omejitev obrambe pred sodiščem in za vzdrževanje diskriminacijskega člena 218 (o splavu).

ko šef CDU se je izoblikoval v propagatorja sionizma, agresivne osvajačnice politike države Izrael v Palestini ter se udeležuje s svojimi obiski v Izraelu ter denarnimi podporami pri preganjanju in tlačanju palestinskega ljudstva.

prav tako je krvavo soudeležen pri militarističnem državnem udaru v Čilu, ki ga je izvedel Pinochet s pajdaji. Njegova stranka je tista, ki z denarno pomočjo navaža junto v tlačenje, v neusmiljeno ter krvavo uničevanje ter preganjanje vsakršne svobodnjaške miselnosti, v mučenje na tisoče Cilencev v koncentracijskih taboriščih ter vzdrževanje oblasti z vsakodnevnim prelivanjem krvi.

1. takojšnja izpustitev, t.j. razveljavitev obsodb za zapornike, ki so bili aretirani pri demonstracijah zaradi umora revolucionarja Holgerja Meinsa v Berlinu in nato obsojeni.

te zahteve je treba izpolniti v 24 urah

2. takojšnja izpustitev Verene Becker, Gabriele Kröcker-Tiedemann, Horsta Mahlerja, Rolfa Polkeja, Ine Siepmann, Rolfa Heisslerja.

tovariše Kröcker, Pohler in Heissler, ki so v zaporih v Zahodni Nemčiji, je treba v 48 urah prepeljati z letalom v zahodni Berlin.

v zahodnem Berlinu je treba pripraviti letalo boeing 707, polno goriva in s 4 člani posadke. Zgoraj imenovane tovariše bo do potovalnega cilja spremljala oseba javnega življenja. Ta oseba je pastor in bivši župan Heinrich Albertz. Razen tega je treba šestim tovaršem izročiti po 20.000 nemških mark. Te zahteve je treba izpolniti v 72 urah.

3. (zahtevajo objavo tega sporočila v dnevnih listih, oglašje pa mora za to plačati CDU).

med celotnim ujetništvom zahtevamo absolutno premirje s policijo. Nobene prisotnosti na ulicah, nobenih kontrol, nobenih hišnih preiskav, nobenih aretacij, nobenih tiralic s fotografijami, nobenih pozivov na gonjo prebivalstva.

v primeru neizpolnjevanja ali le ob poskusu prevare je v nevarnosti ujetnikova nepoškodovanost.

vse zahteve so enako pomembne. ne maramo nobenih tajnih pogajanj — ljudstvu ne sme ostati nič prikrito.

poročila državne aparata za nas in potek izpustitve imenovanih tovarišev, kot tudi njihov odhod z letalom se morajo odvijati po radiu in televiziji.

pri natančnem izpolnjevanju vseh zahtev sta nepoškodovanost in izpustitev ujetega Lorenza zagotovljeni. V nasprotnem primeru je neogibno, da se mu zgodi, kar se je zgodilo vrhovnemu sodniku G. V. Drenkmanu.

tovarišem v zaporu: radi bi pognili ven več vaših tovarišev, pri sedanjih moči pa tega ne moremo storiti.

BERLINSKEMU PREBIVALSTVU:

državni organi bodo v prihodnjih dneh šli proti nam s hujskaško kampanjo, poskušali bodo, da bi nas vključili v lov na nas. Ne mudite nikakršne podpore, prepustite policijo, veljake in tisk njim samim.

Svobodo vsem zapornikom... »Gibanje 2. junij.«

Ugrabitelj v zahodnem Berlinu

„Svobodo vsem zapornikom“

Drama, ki je trajala pet dni in petnajst ur

2. junij? Komu to ni jasno?

Film je treba zavrteti za skoraj osem let nazaj. Dne 2. junija 1967 je prišel sem v zahodni Berlin iranski šah Reza Pahlavi. Malo poprej je dal doma postreliti nekaj študentov-demonstrantov. V ZRN se je začela velika radikalizacija. Gospodarska recesija je po eni strani krepila neonacistične, brezposelnost pa je dajala v roke argumente skrajni levici: monopolni kapitalizem je treba napasti zdaj ali nikoli! Rdečo oblast delavcev zahtevajo »pravi revolucionarji« in eden od njih je študent Benno Ohnesorg. Med demonstracijami proti šahu ga je zadela smrtna policijska krogla. Televizijska kamera pozneje dokaže, da policist ni streljal v silobranu. Senator za notranje zadeve odstopi. Pisalno mizo pospravi tudi zahodnoberlinski župan Heinrich Albertz in odide za pastora...

»S temi malomeščanskimi teroristi...«

Vsem postane jasno: zadeva je skrajna resna. To so očitno isti, ki so ustrelili vrhovnega sodnika Drenkmana, ki se je uprl, ko ga niso mogli ugrabiti. Lorenzovo življenje je v nevarnosti. Treba je rešiti življenje.

Kdo pa naj prevzame odgovornost za tak sklep? Kanceler Schmidt skliče v Bonniju politično telo, ki se v takem številnem obsegu še ni sestalo v 25-letni zgodovini zvezne republike. Vse stranke, vse zvezne dežele, vsi naj prevzamejo soodgovornost za bodoče ravnanje. Sicer pa politiki samo »blagoslovijo« to, kar menijo v zahodnem Berlinu, da je treba storiti: namreč kar najbolj vestno izpolniti vse zahteve ugrabiteljev, da ne bi s čimerkoli škodovali Lorenzovo življenje.

Toda — ali je ugrabljeni Lorenz sploh še živ? Kot zahtevajo ugrabitelji, vzpostavi senat z njimi radijsko zvezo. Po zahodnoberlinskem radijskem programu senat namreč potrdi prejem »poročil« teroristov in zagotovi, da bo vse storil, da bi le rešil talčevno življenje. Ampak tudi oni morajo dokazati, da Lorenz še živi. Zato naj sporočijo številko njegove osebne izkaznice. In res: po tajnih kanalih dobi policija kmalu odgovor in dokazilo, da Lorenz res živi. Zdj se začne štiridnevni dialog.

V redu, zaporniki bomo že izpustili, ampak kaj, če kdo od njih ne bo hotel? Kaj potem? Odgovorite! Država, molekulje, ZRN Nemčija se ponizuje pred peščico neznanih ugrabiteljev. Nenadoma prekine vse policijske preiskave, vse, česar ugrabitelji ne dovoljujejo.

Odvetnik terorističnih »junakov« skupine Baader-Meinhof, na več let je obsojen Horst Mahler, zavrača vsa kršna zvezo s temi malomeščanskimi teroristi: »Jaz sem komunist in delam po navodilih tovarišev iz KPDe. Pred TV kamero bere svoj revolucionarni manifest. Ugrabitelji namreč zahtevajo, da jim tisti tovariši, ki res nečisto sprejeti osvoboditve iz zapora, to povedo pred televizijsko kamero in v navzočnosti svojega odvetnika. Tudi

Gabriele Kröcker-Tiedemann ne sprejme »ponudbe«. Se le pozneje, ko vse kaže, da se le da pobegniti iz ZRN, si premisli.

Dnevi minevajo. V nedeljo voli zahodni Berlin. Ugrabljeni Peter Lorenz postane politični zmagovalnik, njegova konservativna stranka dobi največ glasov. Čeprav ni ravno bleščeč politik, postane junak. Kdove Lohrke je ga nala njegova nelasna usoda in kdo vse mu je samo zato zaupal svoj glas.

Na frankfurtskem letališču se izpušeni ujetniki v ponedeljek le zedinijo, da bodo poleteli. Kam? Kje so njihovi politični prijatelji?

Bonn jim jih išče. Ali bi vi hoteli sprejeti izpuščene teroriste? Tako sprašuje vlada veleposlanike nekaterih arabskih držav. Alžirec pravi ne, Irančan ne, Sirec najprej morda, potem ne. Libijec ne da jasnega odgovora, vsekakor ne reče »ne«. Zato se dvigne velikanski boeing 707 ob 9.42 v južno smer, preko Rima proti Tripolisu. Ampak že nad Rimom libijska vlada zavrne dovoljenje za pristank.

S petimi mladimi »revolucionarji« potuje protestantski pastor Heinrich Albertz. Takoj ko v Dortmundu izve, da ga hočejo ugrabiti za talca, se je vdal v usodo. Poleti v zahodni Berlin, kjer je županovl takrat, ko se je rodilo »Gibanje 2. junij«.

Bonniju in Luftbani ne uspe nobena zveza. Letalska družba trdi, da ena posadka ne bo zmogla dolge poti in da morata letalo spremljati dve, se pravi osem ljudi. Ugrabitelji zavrnejo vsakršna pogajanja o tem, češ saj nismo neumni, da ne bi vedeli... vse kaže najprej na to, da hoče zahodni Berlin vsu stvar zavlačevati, da bi mu čas morda ponudil kakšno rešitev. Ko pa ugrabitelji ponovno opozorijo, da mislijo resno, spremeni taktiko.

Od Lorenza prihajajo dokazi, da je živ. Zdjaj je to ime arhitekta, ki je zgradil njegovo hišo, zdaj kraj, kjer je bila kupljena neka lesena rezbarja v predstbi. Pred usodno odločitvijo sporoci Lorenz pastoruju Albertzu, da je prepričan, da bodo ugrabitelji držali besedo, da ga bodo pustili, ko se bo Albertz brez zapornikov vrnil v ZRN.

Letalo tava nad arabskimi deželami. Nazadnje podkrijejo »Ljudsko republiko Južni Jemen«. Po dolgih urah pogajanj zagotovi državni sekretar zunanjega ministrstva na letališču v Adenu petim »revolucionarjem«, da jim država daje zatočišče, da se bodo lahko prosto gibali. To je prva velika rešitev. Albertza spustijo, z boeingom Luftbansa poleti zjutraj ob šestih proti Adisu Abebi. Sem pa leti iz Frankfurtu druga posadka. Zvečer je Albertz — ves utrujen — že pred zahodnoberlinsko televizijsko kamero ter bere nov manifest. Lasnorodno so ga pred njim napisali in podpisali tisti, ki se imajo zahtevali ugrabiteljem za prostost. »Se«bomo prili nazaj« dajo vedeti oblastnikom v svoji domovini. Hvala rešiteljem, hvala pastoru — še kar vljudni so.

V terek ob šestih zvečer so tako izpolnjeni vsi pogoji, ki so jih ugrabitelji postavili v »poročilu«. Če bodo zares držali besedo, bi se moral Lorenz kmalu pojaviti nekje na ulici. Če se je Lorenz zmotil, ko je verjel, da ga bodo izpustili, se je zmotil — tragično.

Nobenega znaka več ni o njem, nobenega dokaza, da je živ. Ugrabitelji ne odgovarjajo več. Ali so ga umorili? Strah narašča, devet, deset je ura, enajst, polnoč se bliža...

Prvo minuto po polnoči pa pozvoni telefon pri šefu parlamentarne skupine CDU Heinrichu Lummerju, Lorenz je, zares. Telefonira iz javne govorilnice, z Rudolf-Stätter-Strasse. Izpuščen, nepoškodovan, zdrav, celo čil. Televizijska nategaje program, prav tako radijske postaje. Ob 0.15 že sporočajo vse postaje vest: Lorenz je na prosti. Potem to potrdi senator za notranje zadeve, pa še župan Schütz. Drama je končana.

Anton Rupnik

pogoj za učinkovito akcijo na mnogih življenjskih področjih. Nerealno je pričakovati, da bi v oddaljenih središčih lahko razumeli in občutili probleme majhnih okolij.

Drugi razlog, zaradi katerega se usmerjamo v decentralizacijo, je, da s tem spodbudimo pobudo vasi, okraj in pokrajino, da si bodo prizadevali za svoj razvoj. Centralna vlada naj bi bila odgovorna zgolj za obencionalna, temeljna vprašanja države in za pomoč ožjim skupnostim pri samoupravi.

DELO: Poprej ste omenili, da so se študentje, profesorji in napredni intelektualci preselili v notranjost države. Nekaj v zvezi s to akcijo nam je znane, radi pa bi, da bi nam kaj več povedali o njenih ciljih.

HABTE: V deželi, kjer je delež ne-pismenega prebivalstva izredno velik in kjer, pisana beseda težko prodre med množice, so študentje in njihovi profesorji praktično za milijone kmotov prevzeli vlogo prvih glasnikov in tolmačev revolucije. Ta informativna vloga gibanja, pojasnjevanje vsega, kar se dogaja v državi, razlaganje programa časne vojske vlade je najpomembnejši delež študentov. Poleg tega so mladi prevzeli nalogo, da bodo mobilizirali kmetičsko prebivalstvo za napovedano agrarno reformo, pomagali graditi šole, učiti ljudi pisati in storili vse, kar bo mogoče, da bi zemljo bolje obdelovali, in podobno.

Vsa akcija naj bi poleg tega tudi pomagala utrditi enotnost in povečati razumevanje med ljudmi. Tudi za študente, profesorje in druge, ki sodelujejo pri programu, je to priložnost, da veliko bolje spoznajo svojo domovino, njene ljudi, težave in probleme posameznih krajev. Akcija je že doslej pokazala zelo spodbudne uspehe. Izkazalo se je, da so ljudje na vasi zelo kooperativni in da so pripravljene s študenti sodelovati pri uresničevanju nalog, zastavljenih s to akcijo.

Slobodan Vukmirović

Pogovor z etiopsko delegacijo

Skupnost nad posameznikom

Prva naloga sedanje generacije: ohraniti enotnost dežele

katerikoli skupnost, katerikoli jezik, kultura prevladovali nad drugimi. Vsem je treba zagotoviti enake možnosti za nadaljnji neovirani razvoj. V programu etiopskega socializma zatem sledi ideja o neokrnjivosti enotnosti Etiopije. Tega ni bilo mogoče izpustiti. Smo zelo stara dežela; obstajamo tri tisoč let. Naši očeti in praočeti so nam zapustili v dediščino enotno Etiopijo in prva naloga te generacije je ohraniti enotnost. To je naša najbolj pomembna naloga, vprašanje, pomembnejše od vseh drugih. Gre za »biti ali ne biti« našega obstoja. Kakšen smisel bi sicer imel brez tega boj za enakost? Za koga naj bi veljala enakost, če ne za vse? Če se zavzemamo, da bo interes skupnosti pred interesi posameznika, se sproža vprašanje: interes katere skupnosti, če ne vse Etiopije, vsega njene dežele, ne glede na razločke, ki jih je čutili?

DELO: Del političnega programa je že uresničen (na primer nacionalizacija bank, zavarovalnic, dela industrije itd.). Logično nadaljevanje te poti je agrarna reforma, ki je bila že večkrat napovedana. Ali nam lahko kaj pove o nekaterih njenih poglavitnih značilnostih?

HABTE: Temeljni kamen agrarne

reformo bo določitev maksimuma zemlje, ki jo ima lahko posameznik. Vsem je treba zagotoviti enake možnosti za nadaljnji neovirani razvoj. V programu etiopskega socializma zatem sledi ideja o neokrnjivosti enotnosti Etiopije. Tega ni bilo mogoče izpustiti. Smo zelo stara dežela; obstajamo tri tisoč let. Naši očeti in praočeti so nam zapustili v dediščino enotno Etiopijo in prva naloga te generacije je ohraniti enotnost. To je naša najbolj pomembna naloga, vprašanje, pomembnejše od vseh drugih. Gre za »biti ali ne biti« našega obstoja. Kakšen smisel bi sicer imel brez tega boj za enakost? Za koga naj bi veljala enakost, če ne za vse? Če se zavzemamo, da bo interes skupnosti pred interesi posameznika, se sproža vprašanje: interes katere skupnosti, če ne vse Etiopije, vsega njene dežele, ne glede na razločke, ki jih je čutili?

DELO: Nedvomno bo agrarna reforma tako kot drugod natekla pri svojem uresničevanju na nasprotnike in precejšnje težave. Ste tudi vi takega mnenja?

HABTE: Pričakovati je, da bomo pri uresničevanju agrarne reforme srečevali tako sovražnike kot težave. Očitna je namreč dediščina fevdalne sistema, v katerem je izrazita manjšina imela v lasti velikanski del obdelovalne zemlje. Računamo na to, da ta manjšina ne bo navdušeno sprejela reforme.

Začasna vojska vlada se je odločila za širok program politične propagande o nujnem uresničevanju agrarne reforme. Pri tem si ne dajemo preveč opravka s pojasnjevanjem vsega tega samih veleposrednikov, čeprav

je tudi to razumljivo, temveč predvsem najširši kmetičski slojem. Menimo, da bi bilo najmanj zaželeno, če bi se med množicami pokazalo nerazumevanje ciljev, povezanih s spremembami na vasi. Pri pojasnjevanju bistva nalog, ki smo si jih zastavili, uporabljamo množične medije, zlasti center za orientacijo, sodelujejo pa seveda tudi študentje in intelektualci, ki že več tednov delajo na vasi.

DELO: Ali ste pri pripravi programa agrarne reforme razmišljali tudi o nekaterih oblikah kolektivizacije na vasi? Prosili bi vas še, da nam poveste, ali so določeni kakšni roki za uresničevanje osnovnih določil reforme?

HABTE: Ne, nismo razmišljali o tem, da bi na vasi organizirali kaj kolektivnega. Poskušali bomo le spodbujati kmete, da bi se kooperativno organizirali. Država bi v te namene kmetsko pomagala s krediti, preskrbovala umetna gnojila, kmetijske stroje in podobno.

O drugem delu vprašanja pa lahko le malo povem. V Etiopiji je zdaj čas za prve brazde, pravo oranje pa terja, da najprej vsi ljudje vedo, kaj bomo orali, je smeje dejal kapetan Habte.

DELO: Čeprav Jugoslavijo in

Etiopijo že dolgo veže tesno prijateljstvo, dokaj malo vemo drug o drugem ali pa so ta spoznanja obarvana z gledanji posrednikov pri obveščanju. Zato smo izkoristili to priložnost, da vas poprosimo, da čimbolj neposredno ocenite, po kateri poti bi po vašem mnenju lahko urebili težave z Eritrejo. Bi bilo to priznanje nekake avtonomije?

HABTE: Tista vrsta avtonomije, ki bi v prihodnosti veljala za vse pokrajine, bi veljala tudi za Eritrejo. Nič več in nič manj. Naša politična deklaracija napoveduje avtonomijo in precejšnjo decentralizacijo, a o njenih oblikah in stopnji se moramo šele pogovoriti.

GEDAMU: Zavedamo se, da v modernem svetu ni mogoče države s 26 milijoni prebivalcev voditi povsem centralizirano. To je neizvedljivo. Če tudi pustimo ob strani različne skupnosti, razločke med posameznimi kraji dežele, pa je nemogoče vse upravne zadeve urejati z enega samega kraja, iz enega centra.

Vzemimo kot primer eno od vasi. Kaj ljudje tem potrebujejo? Potrebujemo osnovno šolo, vodovod, lokalno cesto. O tem in podobnih vprašanjih zares ni mogoče odločiti v metropoli, oddaljeni na stotine kilometrov. Zato je decentralizacija nujna; ta je

Luna park (foto: Janko Jelenc)

Avtomatizacija

Škatlica s 50.000 elementi

Elektronika in produktivnost

Kadar človek obvlada kak tehnološki postopek, ko zanj ni več nepojasnjenih tehnoloških problemov, ali pa vsaj misli, da jih ni, takrat se začne ozirati po tem, kako bi povečal proizvodnost, kako bi si z do sedaj znano tehnologijo ustvaril večji kos kruha. V taki situaciji se mu ponuja z novimi tehnologijami prastara pomočnica, avtomatizacija, saj si brez nje skoraj ni mogoče misliti povečanja produktivnosti.

Avtomatizacija je res prastara smer človekove iznajdljivosti in vsakdo si od nje obeta (poleg mogočih nevarnosti) tudi obilo dobrega; vendar pa dostikrat niti ne pomislimo, kje se bo njena uspešnost posebno jasno pokazala. V avtomatu najpogosteje vidimo tistega pomočnika, ki naj človeka osvobaja dušurne enoličnosti dela in mu tako obenem nudi več časa za razmišljanje, za koristno izrabljanje višjih intelektualnih sposobnosti. Nekateri se avtomatizacije celo bojijo, da nam bo prinesla samo brezposelnost; toda te vrste razmišljanja pustimo za sedaj ob strani.

Ugodnost, da nas razbremeni dušurne enoličnosti, je pa samo ena, morda celo manj pomembna pridobitev, ki nam jo prinaša avtomatizacija. Dosti pomembnejše je, da avtomatizacija natančneje delo in da zagotavlja enakomerno visoko kvaliteto proizvodov, brez posledic utrujenosti, ki sicer neogibno vpliva na kakovost izdelkov delavčevih rok. Pogosto je natančnost, ki jo doseže avtomat, celo tolikšna, da bi jo človeške roke lahko dosegale samo ob skrajni budnosti in ob skrajnem napreznju vseh sposobnosti visokokvalitetnega delavca.

Krmar mora še ostati

To misel naj ilustrira naslednji, vsakomur znani primer krmarja na prekomorskem parniku, krmarja, ki z večjo roko pazijo vodo barko čez ocean. Pri tem budno pazi, da ladja čim manj tava v levo in v desno od predpisane smeri. Pri tem si seveda pomaga s kompasom. Če je zelo vester in tudi spočit, bo zapazil je majhno odstopanje od predpisane smeri in to popravi s krmilom. Pri skrajni budnosti bo tako ladja tavela za kakšne dvestopinj v vsako smer od začetne premice, če pa bo krmar malo utrujen, bomo lahko zadovoljni s petimi stopinjami odstopanja.

Ko so ladjo opremili s modernim avtomatskim pilotom, bi sprva pričakovali, da posebnega poklicnega krmarja ne bo več treba, da smo si prihranili eno delovno mesto v vsaki izmeni. Pa ni tako! Krmar mora še ostati in tudi odslej se stoji (ali sedi) poleg avtomata, ki zdaj namesto

njega vodi ladjo. Človek mora biti slej ko prej navzoč, če že ne zaradi drugega, pa vsaj za vsak primer, če se stroju kaj zgodi. Kaj smo pa tedaj pridobili? Ničesar manj kot to, da se je avtomatski pilot izplačal že po nekaj milijah čez ocean, že po nekaj tisoč milijah vožnje. Dobiček je namreč v tem, da avtomatski pilot drži predpisano smer dosti natančneje od najboljšega človeka, ki bi jo vodil. Pomisliti moramo namreč, da če odstopanje za dve kotni stopinji v levo in v desno od predpisane smeri pomeni podaljšanje pota za skoraj cel odstotek. Pri večjih odstopanjih pa to podaljšanje znese še dosti več. Jasno je, da vsak odstotek skrajšanja pri velikih enotah pomeni vsega upoštevanja vreden prihranek pri gorivu, pa tudi boljše izkoriščenost uporabnega cikla plovnega objekta je velikega pomena.

Zmagoviti pohod

Ta primer lahko s smiselnimi spremembami prenesemo skoraj na vsa področja avtomatike. Saj tudi poleg avtomatiziranega obdelovalnega stroja še vedno stoji delavec, le da zdaj njegove izkoriščati svoje višje umske sposobnosti in da je zdaj ne glede na delavčev utrujenost izdelek vse bolj enakomeren, z manj napakami in s točnejšimi tolerancami.

Kakor že omenjamo, je avtomatizacija že prastara smer človekove iznajdljivosti; kaj je je treba tedaj omejiti? Zato, ker je sedanji eksplozivni razvoj avtomatizacije omogočila in pogotila šele sodobna elektronika. Elektronika, ki je s svojimi revolucionarnimi pridobitvami zadnjih deset let prinesla popolnoma nove perspektive računalništva, je hkrati potisnila tudi avtomatizacijo za velik, za odločilen korak naprej.

Sodobna elektronika je začela svoj zmagoviti pohod s prehodom na miniaturizacijo, ki so jo omogočala obsežna in zamotana integrirana vezja. Taka vezja, ki jih navadno označujejo kar s kratko LSI (Large Scale Integration) imajo tako gostoto posameznih elektronskih elementov, kakor si je še pred nekaj leti niti predstavljati ne bi mogli. Na površini enega kvadratnega milimetra imamo npr. večje, ki je sestavljeno iz 4 transistorjev, šestih diod in desetih uporov. In v to smer se sedaj giblje popolnoma vsa elektronika. Če je prihod transistorske elektronike, ki je izpodrinila nerodno tronoško, pomeni revolucijo v vsej tehniki šibkih tokov, tedaj lahko mirno trdimo, da je uvajanje integriranih vezij prineslo še dosti večjo in globlje segajočo revolucijo, saj je omogočilo uporabo polprevodniških elementov in vezij tam, kjer prej to sploh ni bilo mogoče.

Integrirana vezja so prinesla toliko pomembnih novosti, da človek preprosto ne ve, kje bi jih začel naštevati, da bi zadel najiminentnejše področje njihove uspešnosti. Ali je odločilna nepopolna strnjena v majhne

dimenzije ali možnost izdelovanja v velikih serijah s minimalnimi tolerancami, ali naj poudarimo majhno porabo moči in v zvezi s tem dejstvo, da pogosto odpade problem hlajenja? Vse te in še mnoge druge lastnosti so tako srečno povezane v tej moderni veji elektronike, da se zdé namah vse druge elektronske naprave okorne in neuporabne.

Ze primer sodobnega miniračunalnika nam to nazorno kaže. Čeprav je komaj večji od škatlice cigarete, dela v njem kakih 50.000 elektronskih elementov. Za opravljanje podobnih funkcij bi v dobi elektronke potrebovali prav tako število vakuumskih cevi. To bi pa pomenilo hkrati, da bi vsako uro obratovanja morali zamenjati kakih deset elektronskih, če računamo, da ima povprečna elektronka življenjsko dobo 5.000 ur. Povrh tega bi porabil tak sistem kakih 10 do 20 kW moči. Vse to je odpadlo s prihodom mikroelektronike, saj je sodoben sistem takega velikostnega razreda zadovoljen s kakim vatom moči in njegovih elektronskih delov ni treba nikoli zamenjati, pa tudi če dela dan in noč leto za letom.

Vse kaže, da se bo revolucija, ki jo je prinesla uvedba mikroelektronike, razširila še prav posebno na področju avtomatizacije v najširšem pomenu besede. V sodobno avtomatizacijo namreč vnaša uporabo posebej v določen namen razvitih računalnikov, elektronskih procesorjev, ki jim lahko spreminjamo program v tisoč variantah. Piva uporaba te vrste procesnih računalnikov obeta prinese nove perspektive v široko področje elektronske krmiljenih obdelovalnih strojev, saj bo bogastvo, ki jo prinašajo številne močne kombinacije v računalniku, pomenila ogromno prednost pred tisto s programi povezanimi avtomati. Pri tem se zlasti dobro izkaže znanost lastnost mikrokrovič, da so neobčutljiva proti udarcem oziroma proti tresljajem z velikimi pospeški.

Značilen je primer, ki ga opisuje neka servisna delavnica. Tja je prišel nekdo žepni računalnik s temile besedami: »Prosim, popravite mi ohišje tega računalnika; samo ohišje, ker je elektronično še popolnoma v redu. Pri pluzenju snega mi je padel iz žepa in v polja, ki dodaja sneg centrifugi. Ta ga je vrgla kakih 20 metrov daleč in lopate centrifuge so pri tem tako nenadno udarile po računalniku, da je ubiše na več mestih pošlo. Samo iz lopatnih razlogov mi ga tedaj zamenjajte, prosim.«

Področje avtomatizacije je tedaj tisto, kamor bo sodobna elektronika najodločilneje posegla. Podatki s svetovnega tržišča kažejo, da je v zadnjih dveh letih narasla uporaba naprav za upravljanje industrijskih procesov, povezanih z računalniki, kar 12-krat. Vrh tega pa so te upravljalne naprave navadno zgrajene v modulkem sistemu, ki se z njim lahko elastično prilagodi vsem spremembam procesa, kakor to zahteva razvoj. V bistvu so to specialno zgrajeni mini-računalniki, ki nudijo razviti aritmetičnih operacij, razen osnovnega

seštevanja in odštevanja. Njihova privlačnost za uporabnika v industriji je prav v tej preprostosti, ki ne zahteva znanja posebnih programskih jezikov, kar bi bilo sicer nujno pri bolj zamotanih univerzalnejših sistemih. Da je to res mogoče govoriti, eksplozivnem razvoju, nam priča dejstvo, da je uporaba takih specialno prirejenih miniprocov narasla v zadnjih dveh letih za 1400 odst. V letu do 1976 pričakujejo še petkratno povečanje števila kontrolnih sistemov na tem področju. Seveda se tudi ti sistemi še venomer izpopolnjujejo. Po eni strani gre razvoj v bolj zapletene in bolj uspešne sisteme z več možnimi kombinacijami, ki jih lahko na preprost način variramo, po drugi strani pa gre razvoj vzporedno proti cenejšim sistemom za čim bolj množično uporabo.

Se skromna mreža

Posebne pomena je sodobna računalniška oprema, povezana s prednostmi, ki jim prinaša mikroelektronika, pri vodenju in upravljanju energijskih naprav. Na tem področju se vsak dan bolj uveljavlja že pri krmiljenju posameznih proizvodnih enot, za katere sproti računa najugodnejši in najracionalnejši režim delovanja. Prav tako posega tudi v upravljanje proizvodne centrale z več enotami in preko teh bolj in bolj na celotno omrežje, ki z daljnovodi povezuje več central z različnimi proizvodnimi procesi. Pričakujemo lahko, da bo tako elektronska pomagala tudi reševati energijsko krizo, saj bo mogoče že v dognedni bodočnosti prepustiti odločitve o smeri pretakanja energije v zapletenem energetskem omrežju avtomatu, ki ga bo »umsko« vodil elektronski računalnik.

Toda če je elektronika preko avtomatizacije tisti najpomembnejši pomočnik človeka v boju za večji in boljši kos kruha, pa je tudi področje telekomunikacij pomemben človekov pomočnik pri stremeljenju za večjo produktivnostjo. Pri nas je telekomunikacijska mreža še zelo »skromna in to je morda celo prednost, ker jo bomo pri izgrajevanju lahko še opremljali po najodločilnejših principih ob uporabi mikroelektronike. Saj že gradimo centrale, ki jih vodijo elektronski računalniki, posebej zanje razviti procesorji. Ti omogočajo dosti smotnejšo uporabo dragih omrežij.

Seveda bi preseglo obseg informativnega časopisnega članka, če bi poskusili naštet ali celo opisati vsa druga področja, kjer elektronika pomaga pri boju za boljše produktivnost, dosti je, če ugotovimo, da ga ni področja, kjer ne bi odločilno posegala preko avtomatizacije in računalništva v smotnejšo obliko boja za čim večjo uspešnost dela. Zato moramo, dokler je še čas, zastaviti vse sile za nagel in smotern razvoj mikroelektronike pri nas.

prof. Mirjan Gruden

Brockhausova enciklopedija o nas

Izvira kot 'Poik', ponikne kot 'Unz', teče kot 'Laibach'

Od našega bonskega dopisnika

Bonn, marca — Izid zadnjega zvezka enciklopedije je kulturni praznik tudi največjih narodov oziroma jezikovnih območij. V nemškem jeziku sta znani dve veliki enciklopediji: Brockhausova in Meyerjeva. Medtem ko »Meyerjev enciklopedijski leksikon« šele začne svojih 25 zvezkov, je nedavno »Brockhausova enciklopedija« zaokrožila svoje »delo stoletja«, za veliko založbo sicer že 17. popolnoma predelano izdajo »velikega Brockhaus«.

Od 1966 do konca 1974 je preko tisoč znanstvenikov pripravilo na 16 tisoč straneh 225 tisoč leksikalnih enot, ki jim v odličnem tisku stojijo ob strani ponazorila (25 tisoč slikovnih in preko 1000 zemljepisnih). Če se že lahko v kakšni od znanih svetovnih enciklopedij (Encyclopaedia Britannica, Larousse ali Sovjetska enciklopedija) iščemo, so to navadno nemške — pogledimo, kaj izve svet o nas, o Sloveniji in Jugoslaviji iz Brockhaus.

Pogled v neskončno dolgi seznam raznih doktorjev in profesorjev, ki so pošiljali svoje prispevke v uredništvo Brockhaus v Wiesbaden, nas mora pravzaprav presenetiti: nobenega Slovenca niti Jugoslavana ni zaslediti med njimi. Sicer pa je velika večina tako nemških (ZRN) ali nemško govorečih. Delno razumljivo, seveda. Kako pa je to izbrano društvo znanih profesorjev, asistentov, raziskovalcev, publicistov izpolnilo svoje programsko geslo »osvoboditi ideoloških usmeritev, nevtraln, stvarni in brez predsodkov«?

Agram, Laibach in ... Subotica

Seveda je težko v celoti pregledati takšno delo in primerjati vsa zelo številna gesla, ki se nanašajo neposredno ali posredno na nas. Začnimo z Jugoslavijo. »Uradno Socialistična Federativna Republika Jugoslavija«, samo tako. Neuradno pa menda še slovensko in makedonsko. Vrstni red republik povzema disciplinirano po jugoslovanskem, toda očitno je cirilskemu srbskemu viru: BiH, Makedonija, Slovenija, Srbija, Hrvaška in Crna gora. Vseeno je to hvalevredno.

Deveti zvezek je izšel že leta 1970 (prvi 1966), pa je normalno, da opisuje še po tedanji ustavi. Pričakujemo pa lahko, da bo stanje dopolnjeno v dveh dopolnilnih zvezkih, ki jih pričakujemo (poleg teh in atlasa bo še ilustrirani leksikon nemškega jezika, skupaj torej 24 zvezkov). Grb, zastava — kot tudi pri republikah — vse je točno in v redu. Celo odlikovanja. Okrajši so sicer že izgubili, Brockhaus jih še pozna. Bralec izve tudi za vse (številne) devalvacije dinarja. Pod »sociala, socialna zakonodaja« je opisane na kratko (delavsko) samoupravljanje. Pri Brockhausu poznajo celo točno število moči JLA.

Prva velika poslastica — in to je najbolj problematično od vsega v splošnosti vredni Brockhausovi enciklopediji — je tabela največjih jugoslovanskih mest. Takole se v originalu vrstijo in imenujejo: Belgrad, Agram, Rijeka, Split, Niš, Marburg, Esseg, Subotica, Grossbetschkerek, Kragujevac, Banja Luka, Tuzla, Mostar, Bitola, Zenica, Panshova, Pristina, Prilep, Pula, Titograd. Ne gre nam za vrstni red, ki je napravljen po podatkih iz leta 1964, marveč seveda za neverjetno duhovito izbiro imen. Zakaj ni še tu Fiume pa Spalato za Rijeko in Split; zakaj Niš ni Nisch, zakaj potem tudi Subotici niso nalepili tistega lepega imena Maria-Theresiopel, ko pa so »znanstveniki« že pobrali vsa mogoča »nemška« imena, ki so jih lahko kje našli in postrgali? Zanimivo: Alžirija ima v Brockhausu vsa (nova) arabska imena: Annaba (Bône), Skikda, Bejaia... In prav je tako; kdo pa bo sploh vedel, kje je mesto z imenom Bône ali Bougie ali Philippeville? Kaj to pomeni, nam morda pove predstavitev Poljske. Tisti, ki bere te dolge tekste neke v Aziji, bi dobil občutek, da gre za nemško-germansko ozemlje, saj sploh nima poljskih, nemških imen. To torej hočejo častiljivi učnjaki pri Brockhausu povedati? Nekoč je bilo to naše, nemška imena so večna in tista prava? Prvi »dokaz« za to, da so avtorji res »osvobodili ideoloških usmeritev, nevtraln, stvarni in brez predsodkov«.

Wocheiner — See in Vršič — Pass

Na edinem, gospodarskem zemljevidu Jugoslavije se stvar nekoliko spre-

menjena ponavlja: tu najdemo Assling poleg znaka za težko industrijo (Jugoslovan ve, da gre nujno za Jesenice), Idria pa Koper, Raza, Karlovac, Zadar, Šibenik, Split in celo Nikšić (pedantno pisani). Nemadoma pa najdemo na Donavi — imenuje se samo Donau — mesto Semendria, kjer naj bi bilo Smederevo, Neusatz za Novi Sad, Esseg za Osijek, malce severozahodno pa Bjelovar in Djurdjevac.

Za temeljito, izčrpno in še kar »nevtraln« napisano zgodovino Jugoslavije beremo geslo »Jugoslawiendeutsch«, torej o jugoslovanski Nemcih. Za nas vsekakor novost, če naj bi držal podatek, da je po letu 1945 ostalo v Jugoslaviji 82 tisoč Nemcev. O njihovi vlogi pete kolone pred vojno in med vojno nemški bralec ničesar ne izve.

No, če je pri Brockhausu banatski Zrenjanin še vedno Grossbetschkerek, se ne smemo čuditi, če tisti, ki je kupil za 2000 mark to impozantno enciklopedijo, izve o Sloveniji samo za Adelsberger Grotte, za Wippach, Isonzo in podobno. Kogar zanimajo kraški pojavi, si lahko tole prebere: »Laibach izvira pri Sagoria (549m) kot Poik, izvirne v Adelsberger Grotte, pride kot Unz spet na dan, pa spet teče pod zemljo in pri Oberlaibachu (327 m) postane nadzemski dokončno z imenom Laibach«. Pa to je vendar »zgodna« o naši Ljubljani! Seveda, samo a la Brockhaus.

Če pa že beresh pod »Laibach« — naj bi jim tega še odpustili — izveš sicer, da obstaja zanj slovensko ime Ljubljana, celo grb mesta in zastarelo sliko panorame dobiš, izveš, da je povezan z moderno cesto za Klagenfurt (to ne sodi med naše razburjanje) in Agram. Kaj se je tu godilo med 1941 in 1945 — nič.

Ko smo že pri slovenskih krajevnih imenih, bi, denimo, pričakovali nemško ime tistega nekdanjega »Guštanja«. Pa ne: Ravne na Koroškem piše najprej, pod »R« jih iščeš, le navajajo po nemški »Gutensteine«. V Sloveniji imamo dvojne lepih jezer: Wocheiner-See in Bleder-See.

Marburg an der Draai, ki se po slovensko imenuje (tudi) Maribor, je bil do 1945 sedež spodnještajerskega nemstva, Cilli pa glavno središče nemstva v Sloveniji z 81 odstotki Nemcev leta 1910. Brockhaus vse ve!

Ni kaj reči: izve se še kar dosti pri Brockhausu tudi o nas. Pod Krain ilustrirajo lepote Gorenjske z »Vršič-Pass«. Očitno niso avtorji vedeli, da je »pravica« ime zanj »Werschetz«.

Volkodlaki, čarovnice in »osveta«

Slovenec mora preveriti nekaj pojmov. Prešeren, France, Vrba pri Bledu — Krainburg, najpomembnejši romantični lirik ne samo v Sloveniji, marveč pri Južnih Slovanih nasploh. Hvala; samo da nas ne bo kdo napadel. Navadno beremo, da je Njegoš največji jugoslovanski pesnik. Tu — najdemo ga pod Peter 12 — največji srbski pesnik. Je pa brez fotografije, kot jo najdemo pri našem Prešernu. Sploh je naš velikan lepo predstavljen; o Cankarju pa izvem le v enem stavku, da je socialni pisec. Zato pa ima tu profesor Slodnjak lep odstavek kot »vodilni literarni zgodovinar v Sloveniji, pozitivistične smeri«. Naš Trubar je skoraj vedno omenjan v slovenski inšacijski imena, čeprav je doma na Rassici.

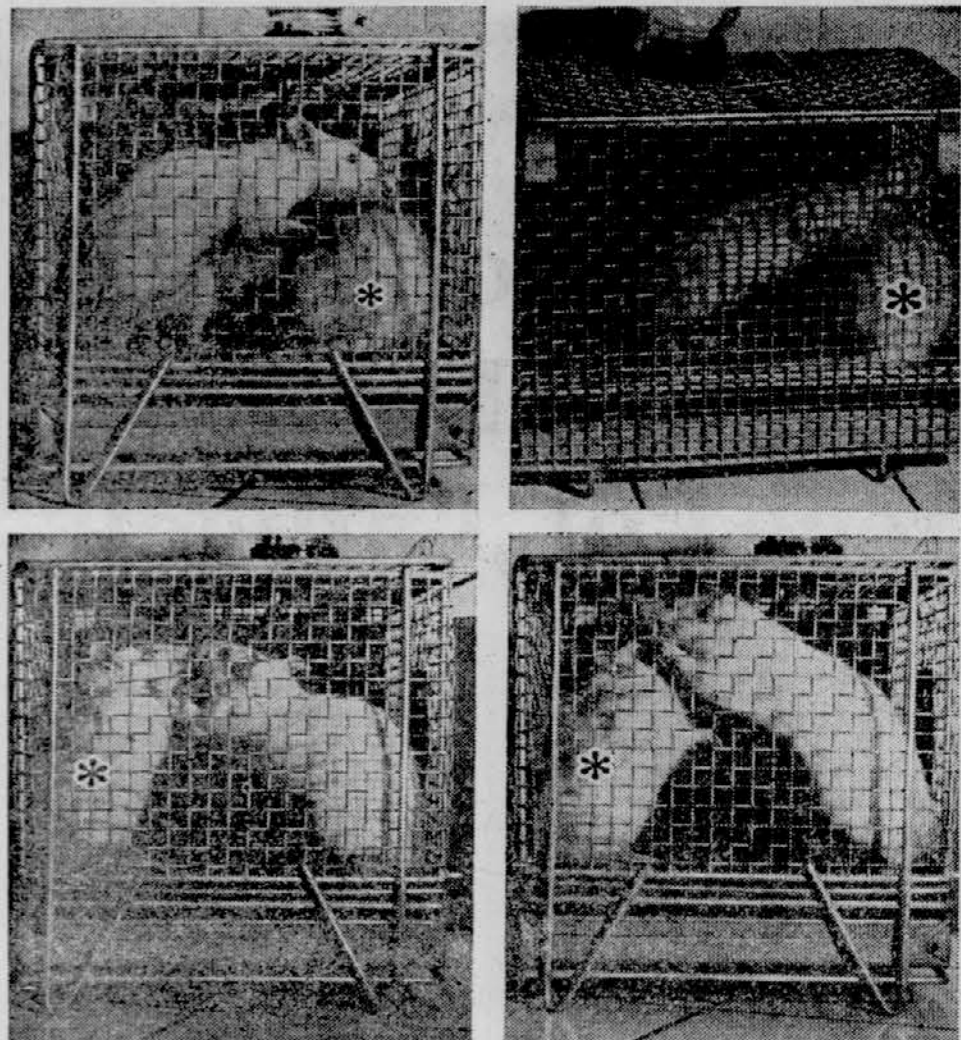
Slovenci se slovenski imenujejo Sloveni, v ednini pa kot Slovenci. Je že tako: Brockhaus nas je prekrstil. Ti Sloveni pa le živijo še na jugovzhodnem (avstrijskem) Koroškem, v obrobni območjih severovzhodne Italije in na jugozahodu Madžarske ter preko 200 tisoč jih je v ZDA.

V zgodovini izvem za visoke kozoce, o tem, da so se naši predniki pomešali z Bavarci, ki so nanje močno vplivali, ter da imamo bogate narodne noše, pravilice in pripovedke. Slovenija pa se sestoji iz Kranjske, Spodnje štajerske, delov Primorske in Pomurja. Zelezarne so v Ravnan, Storah in Asslingu, barvna metalurgija pa v Kidričevem, Mežici in Cilliju.

Med redkimi jugoslovanskimi pisci je lepo predstavljen Križev (s sliko), prav tako Andrič. Presenetljivo pa pozna Brockhaus enotno srbohrvaško književnost in jezik samo v tej inšaciji. O Hrvatih izvem med drugimi tudi, da se verujejo v naravne duhove, volkodlake, čarovnice in vile; za Srbe pa naj bi se vedno bila značilna krvna »osveta«.

Če v uvodu uredniški odbor že pravi, da je 90 odstotkov teksta takšnega, ki se v enciklopediji ne spreminja, potem upajmo, da bodo naša krajevna imena le sčasoma prišla med spreminljivih 10 odstotkov.

Anton Rupnik

Podgana, ki je dobila litijev klorat, preprečuje novinki (označena z zvezdico) dostop do posode z vodo

Nenavaden poskus pariških profesorjev

Pameten kot — podgana

Razprave o živalski pameti
bodo še dolge

Podgana ni le prekanjena žival, tudi pametna je. Če ji nastavite past, na sede enkrat, drugič se ne da več spetjati na led. Hkrati opozori svoje vrstnike na nevarnost, piše mesečnik *Science et Vie*.

Podgana, ki ve za nevarnost, vrstniki zastavi pot. Zdi se presenetljivo, a ni dvoma: pariška profesorja Danguir in Nicolaidis sta jo fotografirala. Film, ki sta ga pokazala na akademiji znanosti, ni pregledal vseh pomislekov do njune trditve o podganji inteligenci. Znanstveniki sicer niso poskušali spodbiti silkanega dokaza, da je podgana poskušala vrstnike opozoriti na nevarnost, niso pa priznali, da bi se dalo to uvrstiti med inteligentna dejanja.

Nekaj drži: znanost bi morala priznati, da se je v dolgih stoletjih spopadla s podganami v nešteti bitkah in da se je morala vsakokrat sprijazniti s porazom. Voja proti podganam je bila vselej na dokaj visoki intelektualni ravni — seve z izjemo začeto, ko so sovražnika podganjevali in se mislili, da bo zadostila past na vzmet. Ujele so se le slabotne in vratonolone podrežne živali, pametne podgane pa so se lepo izognile. Potem so začele po podganjih poteh trostiti zastrupljeno hrano. Glodalci so sprva nemarno mislili, da jim ljudje hočejo ustrediti, zato so se odzvali vabilu, ki se je končalo z množično smrtjo. Odtlej so podgane previdne. Kadar se jim ponuja »darilo«, najprej določijo pokusno žival, ki ima polovično možnost, da bo ostala živa.

Znanstveniki so poskusili z zvijačo. Podganji vabi so dodali strup s počasnim učinkom. Uporabili so antioksidante, med katerimi je kumafen najučinkovitejši. Ti strupi, kot že ime pove, preprečujejo strjevanje krvi in povzročajo notranje krvavitve. Ker smrt nastopi šele po daljšem času, podgane ne morejo ugotoviti vzroka zastrupitve. Raziskovalci so upali, da so dobili v antioksidantih dokončno orožje, vendar so kmalu spoznali, da bodo morali temeljito spremeniti tehniko pri zatiranju podgan.

Začelo se je s presenečenjem. Angliška kmetica je pred leti opazila, da so podgane, ki so hodile v njeno kaso, še živahnije in bolj korenjaške kot prej. Čeprav so se najedle zrnja z dodatkom kumafena. Znanstveniki so čez čas razvozili skrivnost: v podganah so odkrili genetsko spremembo, zaradi katere so se živali lahko prilagodile strupu. Narava je poštenim glodalcem priskočila na pomoč.

Proti kumafenu odporne podgane so v Angliji močno razširjene, čez Rokav-

ski preliv pa na vso srečo še niso prišle. Francoska deratizacijska služba še nekaj let ugotavlja naslednji, tudi nenavaden pojav. Podgane se ne dotaknejo več hrane, zastrupljene s kumafenom. To pomeni, da so razkrinkale povzročitelja nenavadne smrti v svojih vrstah in da se med seboj opozarjajo na nevarnost. To kaže film, ki sta ga posnela pariška profesorja.

Šestintrideset podgan samice pasme wistar, vzrejanih v laboratoriju, so raziskovalci razdelili na dvanajset grup po tri živali. V vsaki kletki je po ena podgana ostala tešča, drugi dve pa sta morali piti sladkano vodo.

Teh dvanajset grup so razdelili na dve skupini, katerih prva je bila za poskuse, druga pa za primerjavo. Podgane prve skupine so dobile poleg sladke vode še injekcijo litijevega klorata, zaradi katerega so zbolele, živali v primerjalni skupini pa samo sladko vodo.

Podgane v poskusni skupini se niso več dotaknile sladke vode, ker so pač mislile, da so se zastrupile z njo. Asociacija med zastrupitvijo in sladko vodo ni pogojni refleks. Ta se razvija, če je navidezni povzročitelj (sladka voda) v zelo kratkih presledkih (sladka voda) z dejanskim povzročiteljem (litijevim kloratom). V teh primerih pa ni bilo tako: do asociacije se je dalo priti le s preudarkom.

Potem so tešče podgane spustili v kletke. Vse so takoj pohitele proti posodici s sladko vodo. Če so bile v kletkah podgane iz primerjalne skupine, ni bilo težav, novinke so lahko pile, kolikor so hotele. Nasprotno pa so tiste, ki so dobile litijev klorat, novinkam v kletki na vse kriplje preprečevale dostop do posode z vodo.

Nato so tešče podgane pustili same v kletkah. Živali se niso dotaknile sladke vode in so raje poginile, kot da bi jo pile. Torej so bile obveščene. Prejeto izkušnjo so prenesle tudi na druge podgane, ki jih dotlej niso uporabljali pri poskusih: niso jim dovolile piti, raje so jih podirle na tla in jih stisnile v kot.

Raziskovalci pojmujejo poskus kot dokaz, da so podgane sposobne preudarka. Se to: delali so ga s podganami wistar, ki niso posebno nasilne in tudi ne veljajo za zelo bistré. Poskusi z dinamitnimi in napadalnimi podganami divjih pasem so še bolj prepričljivi. Zdaj pripravljajo poskus z medsebojno sovražnimi podganami. Zanimivo bo zvedeti, ali ne bodo obveščene podgane ravnale povsem nasprotno kot sicer, se pravi, da bodo sovražnice, oz. tekmece naravnost potiskale k »zastrupljeni« pijači.

Pierre Rossion

Paul Buffet-Beauregard je samozvesten francoski poslovni človek, z rožeto »Tovariša osvoboditve« v gumbnici, eden izmed de Gaullovih sodelavcev v času odpora med vojno. Nedavno je v novem »Iskrinu« nebotičniku na Trgu revolucije v Ljubljani sklenil poslovno tehnične dogovore o sodelovanju z našim vodilnim elektronskim podjetjem.

Buffet-Beauregard je predsednik in generalni direktor podjetja »Electronique appliquee«, zelo ugledne in učinkovite elektronske industrije; razen tega vodi še neko drugo keramično-elektronsko družbo in upravlja zvezo bank v Parizu.

Francoski gost v »Iskra« se je spomnil, da je preko medvojnihi primitivnih radijskih oddajnikov vzpostavil posredno tudi zvezo z jugoslovanskimi partizani, še posebej z nekdanjim direktorjem Iskre, takratnim partizanom Silvom Hrastom. Nemci in Italijani so namreč v francoski zasedeni industriji naročali posebne aparate za motnje odporiških in londonskih radijskih oddaj. Samo z majhnim popravkom aparature je bilo te aparate lahko preurediti v aparate za običajni mikrofon in leti so pozneje služili tudi jugoslovanskim partizanom. Z jugoslovanskimi borci je prišel v stik preko svojega prijatelja Gastalda, ki je povezoval mednarodni brigadi proti kon-

cu vojne, ko so se Nemci umikali iz Rusije. V tej brigadi so bili poleg Poljakov in nekaterih drugih narodnosti tudi Jugoslovani in Francozi. Tako sem bil skupaj z Gastaldom po vojni sprejet na Brionih pri predsedniku Titu.

Nato je razložil, da je svojemu delovanju na področju radiotelefonijske zveze tudi po vojni. V svojih dokumentih je celo zapisal, da je »util globoko potrebo, da nadaljuje delo, začeto v odporiškem gibanju«. V novo zasebno podjetje je baje vključil veliko svojih nekdanjih sodelavcev iz vojne. Res pa je, da danes, kot se je pojavil, njegovo podjetje zaposluje že »čez osemsto oseb, od katerih je kar tristo inženirjev in da razpolaga z raziskovalno študijskimi laboratoriji, ki so razvejali svojo dejavnost na več ključnih elektronskih področjih«.

Glavno področje obsega dobave za narodno obrambo, za vojsko; strokovnjaki se ukvarjajo predvsem z ultra zvoki pri odkrivanju podmornic. Naslednje področje je sedemindustrijska uporaba elektrone; poslujejo z zahodom in vzliedom, pozornost pa so tudi do dežel v razvoju. Tretje, danes še posebej poudarjeno področje njihove dejavnosti je proizvodnja v medicinske namene. Izdelujejo vsakovrstne občutljive naprave za intenzivno nego bolnikov, zlasti za zdravljenje in diagnostiko srčnih bolnikov, za reanimacijo, za potrebe nevrologije itd. Omenil je še aparate za odkrivanje zelo majhnih tumorjev v možganih, ki omogočajo še pravočasni boj proti raku. Zdjaj pripravljajo

tudi avtomatične aparate za diabetike, pri čemer te naprave presadijo v bolnikovo telo, tako da povsem nadomestijo potrebo po injekcijah insulina, ker se vključijo sami, ko to zahteva razmerje sladkorja v krvi. S posebnimi aparati ugotavljajo v nesrečah zadnje ostanke človekovega življenja, utrip in dihanje. »Naš veliki načrt, v prihodnosti seveda, je umetno srce, ki ga ob sodelovanju znanega argentinsko-ameriškega strokovnjaka prof. Liota razvijamo skupaj z družbo Electronica aplicada v Argentini«.

Eno izmed področij našega dela je tudi področje telekomunikacij; na tem področju smo navezali plodno sodelovanje z jugoslovansko »Iskro«. Ugotovili je, da so pri njih razvili predvsem elektronske telefonske aparate za privatne potrebe z največ tristo priključki, medtem ko »Iskra« razvija svoje modele z veliko večjim številom priključkov, tudi do deset tisoč. »V tem smislu smo se dogovorili za sodelovanje. Medtem ko bomo mi prodajali izdelke »Iskre« z visokim številom priključkov v Franciji in na drugih prekomorskih tržiščih, bo »Iskra« prodajala naše z manjšim številom linij v Jugoslaviji in na tretjih, zlasti vzhodnih tržiščih. Skupaj smo na primer vzpostavili zvezo z Alžirijo. Ze zdaj smo največji uvozniki jugoslovanskih elektronskih izdelkov v Franciji. Sedanji sporazum — ki predvideva razširitev, dosedanjega, zgolj komercialnega, tudi v smislu proizvodnega in razvojnega sodelovanja — je zelo pomemben tako za »Iskro« kot za nas in ob tej priložnosti moram ugotoviti, da je »Iskra«

dejansko že dosegla avantgardni vrh svetovne telekomunikacije.«

Seveda pa je ta dogovor samo začetek še bolj razvejanega sodelovanja, ki ga vidi na raznih področjih. Imel je razgovore z jugoslovanskimi strokovnjaki na področju telekomunikacij in industrijske uporabne elektronike in posvetovanje z več kot petdesetimi zdravniki iz vse Jugoslavije, zlasti kardiologi, anesteziisti, reanimatorji in drugimi strokovnjaki za intenzivno zdravljenje. »V tej perspektivi kooperacije z »Iskro« na področju medicine«, je nadaljeval Buffet-Beauregard, »smo ustanovili tudi komercialno podjetje v Ljubljani v Iskrinih prostorih, ki bo skrbelo tudi za uvoz materiala in za servisno službo medicinske opreme po bolnišnicah v Sloveniji. V mislih imamo poleg tega projekt, kako bi se skupaj z Iskro in jugoslovanskimi gradbenimi podjetji lotili širokopoteznega podviga za gradnjo in celotno opremo bolnišnic — z geslom ključ v roke — kar bi bilo zelo aktualno zlasti v Afriki in drugih deželah v razvoju. Na teh in ostalih zamislih delamo že sedem let v Franciji, a šele sedaj smo prišli do jasnih ugotovitev in konkretnih rezultatov. Pri tem imajo velike zasluge tudi nekateri vodilni ljudje v »Iskri«, je sklenil predstavnik francoske elektronike, ki se je takoj zatem odpravil naprej v Romunijo, kjer so prav tako ustanovili mešano družbo za proizvodnjo medicinskih in drugih aparatov s skupnim kapitalom 125 milijonov frankov.

Bogdan Pogačnik

Srečanje

Veliki načrt: umetno srce

O francoskem sodelovanju z našo »Iskro« govori P. Buffet-Beauregard

Uspehi in težave

Sedem let „zelene revolucije“

Uvajanje zelo donosnih sort pšenice in koruze

V reviji »Science« podaja Nicholas Wade bilanco tako imenovane zelene revolucije. Ta se je začela pred sedmimi leti z gojitvijo donosnih pšenčnih in riževih sort, ki imajo več zrn v klasu, manj slame in krajšo rastno dobo. Za te sorte, pridobljene s križanjem, je prejel Norman Borlaug leta 1970 Nobelovo nagrado za mir.

Kakor od mnogih novosti so si tudi od te sprva obetali preveč in so jo vnaprej okrasili lovoričkami, pa se rožnate napovedi niso uresničile v celoti, je bila zelena revolucija deležna hudih kritik, ki so bile prav tako pretirane kakor začetni upi. Nesporna prednost prilikavih žitnih sort je višji donos, med pogosto granjani pomanjkljivostmi pa so poseben pogoj za pridelavo (izdatnejše namakanje, več gnojil) in dokajšnja občutljivost za rastlinske bolezni. Ti dejavniki pogosto v minulih sedmih letih dosežene uspehe in ugotovljene neuspehe zelene revolucije.

Z uvedbo novih sort leta 1967 se je donos najprej močno zvišal. V Indiji, na primer, so dajale nove pšenice in riževe sorte v prvih letih trikrat do štirikrat več žita kot dotlej običajne sorte, pozneje pa se je to razmerje spet zmanjšalo. Če se upoštevamo krajših obdobjih neugodnega vremena, ki je bilo krivo slabih letin, se zdi vzrok pojemanja donosa predvsem to, da so z novimi sortami naj-

prej posejali najboljše zemljo, v naslednjih letih, ko so se posevki površinsko večali, pa tudi tiste površine, ki so manj ustrezale izredni zahtevnosti. Tako so se z novimi sortami pridobili prešežki sorazmerno manjšali, medtem ko so se površine, posejane z njimi, nenehno večale. V gospodarskem letu 1972—73 so v Aziji in v severni Afriki posejali z novimi sortami že 35 odstotkov površin, namenjenih za pšenico in 20 odstotkov za koroze, v Mehiki pa celo 90 odstotkov.

V nasprotju s previsoko zastavljeno nmi upi, ki so v prvih letih temeljili na štirikrat večjem donosu, se zdaj zdi realnejša ocena, da dajejo nove sorte povprečno za 50 do 100 odstotkov več pšenice in za 10 do 25 odstotkov več riža. Zaradi naglo naraščajočega prebivalstva in zato, ker so sprito preveč hkrati manj uvažali, zelena revolucija doslej ni bistveno izboljšala prehrane na področjih, ki jim grozi lakota. Med poglavitnimi cilji novih poskusov z donosnejšimi sortami je zdaj višja vsebnost biološko dragocenih beljakovin.

Kakor kaže odvisnost donosa od kakovosti tal, je večja potreba po gnojilih med poglavitnimi težavami pri poskusu, da bi nove sorte kar najbolj izkoristili. Manjši kmetijski obrti povsod, ne le v deželah v razvoju, že od nekdaj težko kupujejo umetna gnojila, ki so po podražitvi nafte postala skorajda nedosegljiva. Tako nastaja paradoks: pridelava donosnih žitnih sort, ki so jih razvili predvsem z namenom, da bi pomagali lačnemu delu svetovnega prebivalstva, postane

racionalna šele na velikih površinah, te pa zahtevajo mehanizirano obdelavo. Ob tem je spet nastal očitak, da zelena revolucija povzroča po eni strani brezposelnost in beg, majhnih kmetov z zemlje, po drugi pa sušenjsko odvisnost, tistih, ki ostanejo kot delavci v velikih kmetijskih obratih. Ta očitak za zdaj prav gotovo ni upravičen. Brezposelnost je med podzemskim prebivalstvom mnogih, ne razvitih območij že star pojav, ki bi se širil tudi brez uvedbe novih žitnih sort. Nujnost posebne nege donosnih sort in ne nazadnje tudi dejstvo, da je te sorte marsikje mogoče zeti dvakrat na leto, bosta najprej povečali število delovnih mest, vendar bo pri tehtanju prednosti in pomanjkljivosti novih sort slej ko prej prevladala čedalje izrazitejša težnja po mehanizaciji, tj. po strojni obdelavi.

Mali kmet mora pri računu o stroških in koristi upoštevati tudi tveganje. Majhna posestva, zlasti v tropičnih krajih, pridelujejo nasploh žito in plodove več vrst, da ne bi bilo občutila slabe letine tega ali onega posevka.

Če bi za začetek posejali le nekatere donosne sorte povsod in na velikih površinah, bi se povečala nevarnost rastlinskih bolezni, ki bi se pojavile kot epidemije. To nevarnost bi zmanjšala vključitev novih dednih lastnosti v prvotno donosno sorto. Skupna značilnost novih sort je gen, ki določa prilikavi rast, kar pomeni, da rastline smotneje izkoriščajo hranilne snovi. Bolezen, ki bi enakomerno napadla vse rodne sorte, bi morala biti vezana na ta gen. Pojav take

epidemije je sicer malo verjeten, vendar mogoče: koruzna snet, ki je leta 1970 uničila petino letine v južnem delu ZDA, je bila bolezen, vezana na ta gen.

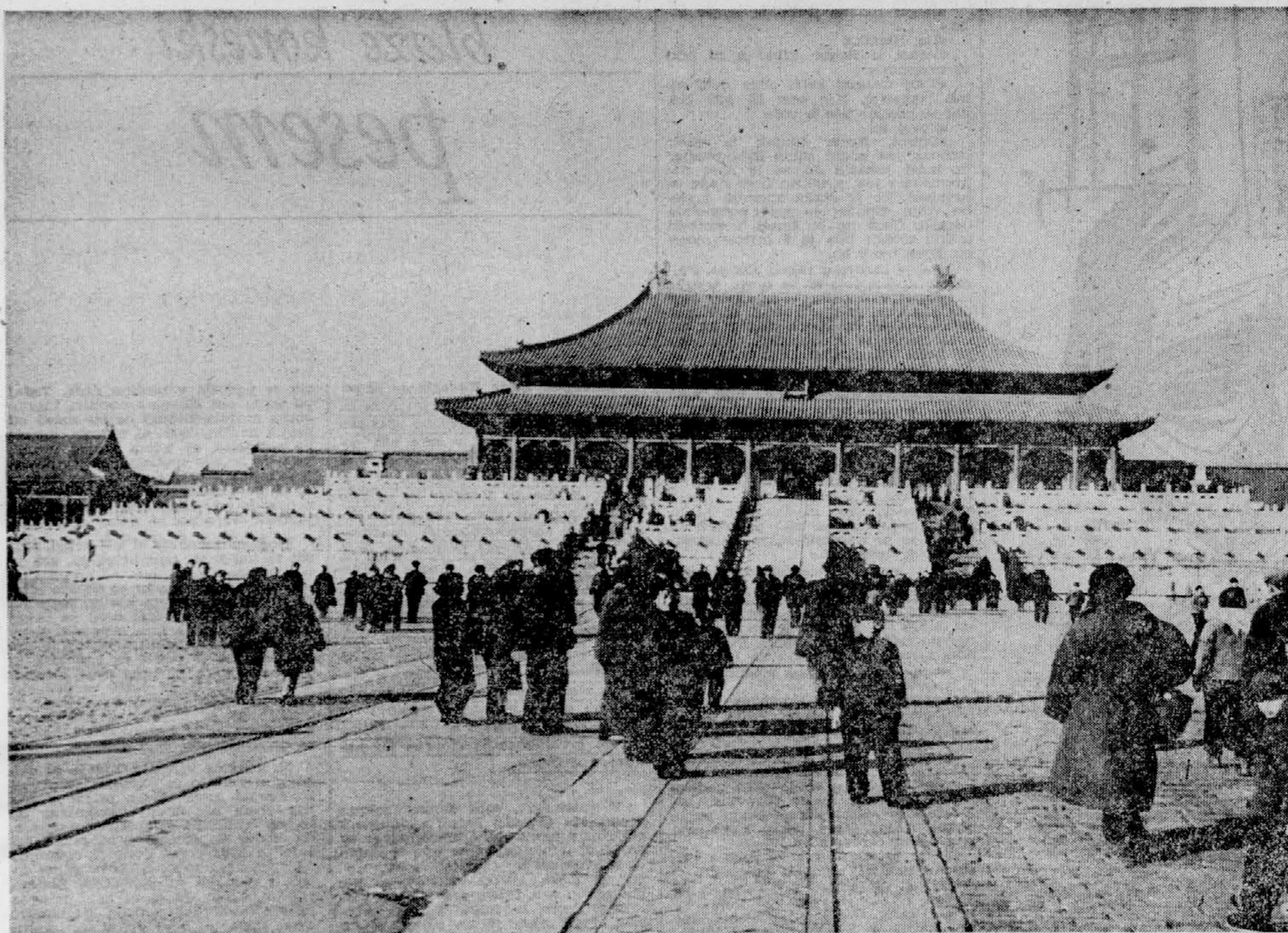
Sortni različki bodo morali s križanjem dobivati čedalje več najrazličnejših dednih lastnosti, med drugim tudi zato, ker bodo v prihodnosti pridelovali te sorte na različnih krajih. Primer: pšenica, ki dobro uspeva na azijskih ravninah, se v višjih legah ne bo obnesla, razen tega pa jo bodo na klimatično sicer primerljivih področjih Afrike napadali drugačni škodljivci. Semena kot »banke genov«, ki hranijo za križanje potrebno dedno gradivo primitivnih koristnih rastlin iz različnih delov sveta, nikakor niso zanesljivo jamstvo, da se ne bodo sčasoma izgubile nekatere redke dedne lastnosti. Zato bi morale tudi dežele v razvoju čimprej uvesti poskuse, da bi se donosne sorte v križanju z domačimi čimprej prilagodile krajevnim razmeram. V Bangladešu, na primer, je zdaj 1200, v Indoneziji pa 600 domačih sort riža.

Križanje novih sort z domačimi je nujno za prihodnost zelene revolucije. S tem bi se morali razen mednarodnih centrov čim širše ukvarjati predvsem raziskovalni inštituti v vsaki deželi posebej. Dežele v razvoju so leta 1970 namenile za kmetijske raziskave že 240 milijonov dolarjev, odtlej se večajo izdatki v ta namen. Uspehi teh raziskav in poskusov so v posameznih deželah za zdaj še zelo različni.

Beatrice Flad — Schnorrenberg

Konec (Karikatura Maria de Dona Eronda, Italija)

Povsod prisotna zgodovina — vhod v prepovedano mesto v Pekingu (foto Boris Kutin)

Kitajski dnevnik (I)

Za prijatelje — prijateljsko

Evropske oči ne zaznajo milijonskega utripa Pekinga

Velikanska kovinska ptica II — 62 je mirno požirala kilometre. Ze več ko sedem ur je, kar smo zapustili Moskvo. V letalu, ki sprejme okoli 160 potnikov, zdaj pa jih je osemdeset ali še manj, je tišina. Sonce sicer bleščeče siplje žarke skozi okenca, toda utrujenost je močnejša od svetlobe. Na poti smo že dvajset ur, brez spanca seveda.

Tedaj pa nenadoma sine med nas iskra prebujenosti. Zaspala notranjost letala je v trenutku živa, spočita. Stewardesa je povedala, da smo zapustili Mongolijo, torej da letimo že nad Kitajsko. Kljub temu, da sem še pred nekaj minutami buljil v neskončen sneg oblakov, spet pogledam skozi okno. Podoba ni niti za las drugačna, pa vendar tiste neprijetne otupelosti ne čutim več. Kitajske. Samo še en korak, pa se je bom dotaknil z nogami.

Občutek imam, kot da sem v gimnaziji, pri uri zemljepisa in zgodovine. Stojim na katedru, vem, da me bodo spraševali o Kitajski, in nerodno mi je, ko se zavedam skromnosti svojega znanja. Kaj sploh vem o tej najbolj naseljeni državi sveta, ki se je politično in ekonomsko zaprla vase, ki danes, ko je svet tako majhen brez pampa kaže na njegove velike absurde. Ko sem zvedel, da potujem na Kitajsko, sem zasedel v veliko časovno stisko. Požri sem pet, šest knjig o njej in si potem zadovoljivo pripravil prtljago za dolgo pot. Učenost pa mi je hlapela z vsakim metrom spuščanja. Kaj je dobrih tisoč strani knjig v primerjavi z večstoletno zgodovino, kaj so besede v primerjavi z orjaškimi dejanji, ki jih je opravil in jih opravi Kitajski narod? Vprašanja brez odgovorov, zaradi katerih pa notranji nemir narašča.

Slednjit se spustimo pod oblake. Pod nami se razgrne pokrajina. Navadna je, česa podobnega nisem videl niti na slikah. Ostro nazobčeni grebeni silijo kviku povsod, kamor pogledaš. Nikjer ni opaziti mehkebnega prelivanja med vrhovi. Tam pa tam je krpa snega, sicer pa so hribi obarvani v umazano temno rjavo barvo. Tak prizor se nam je ponujal samo nekaj trenutkov. Zamenjala ga je nova, čisto drugačna scena. Gore so zgornje, kot bi jih odsekali, vsepovsod se je razprostirala ravnina. Rjava barva je ostala, samo veliko svetlejša je bila. Za okras pa so ji bili številni svetlomodri travniki pravilnih in tudi zelo sproščanih oblik.

Izjemno obetajoč uvod v zraku se je pri prvem stiku z zemljo spremenil v razočaranje. Pekinško letališče v ničemer ne vzbuja videza velikanov. Če bi ga primerjal z brniskim, bi rekel, da je manjše. Poleg našega orjaka je tik pred letališko zgradbo sameval še boeing 707 s kitajskimi oznakami, in to je bilo vse. V oči sta nam takoj padli še velika barvna fotografija

predsednika Mao Ce Tunga in pa še veliko večji rdeči pano, popisan s črni kitajskimi pismenkami, ki si ga seveda nisem znal raztolmačiti.

Letališko poslopje tudi znotraj ni bilo videti večje od svoje zunanje podobe. Očitno je tudi bilo, da zgradba ni ravno nova, stara dvajset ali pa še več let. Čim smo stopili vanjo, so nas že sprejeli gostitelji. Vedoč, da nas je dolga pot utrudila, niso zgoljali časa. Po kratkem pozdravljanju in spoznavanju, pričakala nas je tudi številna jugoslovanska kolonija na čelu z veleposlanikom Miloškom Drulovićem, smo zasedli posebna avtobusa. Za člane vodstva pa so bili pripravljeni osebni avtomobili.

Carine, mejne kontrole za nas ni bilo. Niti najmanjše. Pač. Kolektivno so nam pobrali potne liste, odtisnili vanje pečate o datumu našega prihoda in nam jih še isti dan izročili v hotelu. To je bilo vse. Na vprašanje, če tako ravnanje z vsemi obiskovalci Kitajske, mi je stari I.A., spremljevalec naše reprezentance od njenega prvega do zadnjega koraka, pred leti pa šest let uslužbenec njihovega veleposlaništva v Beogradu, v tekoči srbohrvaščini odgovoril, samo posredno: »Tako vsakič sprejemamo prijatelje.« Nadalje vrtanje vanje je bilo zaman, saj je bil njegov naslednji odgovor na ponovljeno vprašanje: »Prijatelje je moč sprejeti samo prijateljsko.«

Asfaltna cesta od letališča do Pekinga je bila dober meter dvignjena nad pokrajino, ki jo je trdno oklepala zima. Bilo je pet stopinj pod ničlo, sonce pa je sipalo luč skorajda z vrha svoje poti. Prometa je bilo malo, tudi zato, ker je bila nedelja. Vsake toliko časa nas je prehitel kak osebni avtomobil ali pa je naš sofer zahupal vozniku kamiona. Na vsakem križišču je bil milicnik, ki pa mu ni bilo treba usmerjati prometa. Kmalu smo naleteli na prve naselbine — predmestje Pekinga. Hiše so bile majhne, sivke, vse pa obdane z zidom, višjim od človeka.

Po petnajstih minutah vožnje s si-vo-zelenim avtobusom smo bili v mestu. Ulice so postale širše, na njih je bilo več življenja, blok je sledil bloku, poslopje poslopju, tovarna tovarni. Ampak nikjer ni bilo tiste značilne tretje dimenzije, s katero si vele-mesta dajejo svoj pečat. Kje neki živi v Pekingu osem milijonov prebivalcev? Moje, evropskih meril vajene oči tega ne vidijo.

Casa za počitek ni

Hotel je mogočna stara siva stavba, ki je takoj pritegnila našo pozornost zaradi nenavadno velikega števila osebnih avtomobilov, parkiranih pred njo. Dobimo dvoposteljno sobo. Poleg glavne portirnice ob vhodu je po ena tudi na vsakem nadstropju. Prva podobnost s Sovjetsko zvezo, pravzaprav dediščina, takoj pomislim.

Hotel je star gotovo štirideset ali še več let. Temu primerna je tudi njegova oprema. Toda ničesar ne manjka, vse je čisto, vse tudi deluje. Poleg dveh širokih postelj je v srednje veliki sobi še pisalna miza, garderobna omara, kopalnica z banjo in prho in telefon. Malo težav imam, preden med številnimi stikali najdem ustreznega za brivski aparat, potem pa je tudi to urejeno.

Utrujen sem. Pokonci sem že 24 ur brez počitka. Tistim s slabšo kondicijo je še težje, ampak ni časa za zapravljjanje. Kolega, dopisnik Tanjuga Saranović in Politike Randić nas peticio poročevalcev že nestrpno čakata. Njuni osebni gostje smo in že se v toytotah vozimo v mednarodni klub. To je razkošna, moderna, bogato zgrajena in opremljena stavba v bel marmornju, v katero smo se zabrali le tuje. Prepustimo se okusu gostitelja, ki naročata za nas take jedi, za katere po svojih skušnjah mislita, da jih bomo lahko prenesli. Seveda nam poleg krožnikov servirajo tudi palačke. Saranović in Randić sta s seboj pripeljala tudi družini. Oni vsi jedo s palčkama, kot da bi jih ušili tega že od rojstva. Zberem malo poguma in poskusim tudi sam. V načelu je stvar čisto preprosta, v praksi pa...

Pački je treba držati s kazalcem in palcem tako, da je spodnja fiksirana, zgornja pa gibljiva. Potem ni več kitajske jedi, ki bi se lahko upirala temu priboru. Jediti nam nosijo na mizo kot za stavo in niti približno si ne morem zamisljati, kaj spravljam v želodec. Skoncentriram se, kotlik se pač da, in palčki me kar ubogata. Res je prti v moji okolici kmalu jedli list skoraj vsega prinesenega, ampak še veliko več je šlo skozi usta. In kar je še večji uspeh — nič po obliki ali srajci.

Nekatere jedi so zelo ostro začinjene, tako da jih moram pogosto poplakniti s presenetljivo dobrim limoninim sokom z malce nenavadnim, a prijetnim okusom grenkobe. To me zelo spominja na moje prvo, seveda posredno srečanje s Kitajsko. Bilo je pred kakšnimi osmimi leti v starodavnem nizozemskem univerzitetnem mestu Groningenu, kjer sem kosil v pravi kitajski restavraciji in mi je nekak, Kitajec seveda, ob piščančevih rižotih in kdove še kakšnih prilogah brez naročila prinesel dve steklenici piva. Ko sem ga malo nejevoljen povprašal, čemu pivo, mi je odgovoril, da brez njega ne bom popravil rižote, vprašanje je samo, če bosta dve steklenici dovolj.

Družina v klubu je zanimiva. Poleg kitajske je na voljo tudi evropska kuhinja, toda samo za eno mizo sem opazil, da so se basali z zrezki in s kumpirjem. Povsod drugje pa je bila na mizah kitajska hrana in zlahka je bilo moč opaziti, kdo je tu »doma« in kdo le na obisku. »Domač« so večje sukali palčki, gostje pa nerodno ali pa so se odločali za rezervo — nože, vilice in žlice.

Trije kolegi so že takoj po uvodnih taktih kapitulirali in se odločili za rezervo. Vladanko in jaz pa vztrajava. On sedi poleg mene in s prese- netljivo hitrostjo za začetnika sprav- lja grizljaje v usta. Ko ga pohvalim, da je izrazil naravni talent, mi samo pokima, češ je že tako, da smo nekateri bolj nadarjeni od drugih. Sele proti koncu kosila, ko me je ves čas gledala zavist, se spomnim. Seveda, ta njegov talent je izviril iz Sappo- ra, kjer je bil mesec dni na olimpijskih igrah.

Vrat ne zaklepajo

Saranović, ki je takoj tudi za ti- ste, ki ga nisem prej poznal, postaja tu tuji. Povabil na dom. Živi na naselju za tuje, v enem izmed velikih najsodobnejših blokov. Pred njim je stal vojak. Stanovanje pa je bilo kar odklenjeno. Prav nobene potrebe ni, da bi ga zapirali. Tudi sicer je na Kitajskem najmanjša bojazen, da bi ti kaj ukradli. Pa naj bo kjer koli: na ulici, v hotelu, trgovinah, v la- ku ipd.

Njegovo stanovanje je poglavje za- se. V njem ima tudi svojo pisarno s telexom, sicer pa še pet sob in dve kopalnici (eno za Kitajce, ki so pri njem v službi: gospodinja pomočnica, šofer in prevajalec). Ob naši, ju- goslovanski kavici se zapletemo v polurna klepet, potem pa se gostitelj spomni, da bomo za poročanje po- trebovali posebne izkaznice — dovolil- nice.

Začne se nova dirka. Cez kakih de- set minut smo že na ministrstvu za zunanje zadeve, kjer kljub popoldan- ski nedeljski uri lahko vse uredimo. Stvar je preprosta, ampak za nas za- pletena. Treba je izpolniti formulir za osnovnimi osebnimi podatki in priloži- ti tri slike. Teh pa nimamo. Težava je v tem, da naslednji dan trije že navsezgodaj odpotujemo, pred začet- kom delovnega časa, poleg tega pa se začne tudi štiridnevni državni praz- nik, praznovanje kitajskega novega leta.

Ob velikem razumevanju starejših uslužbenke le najdemo pravo salo- monsko rešitev. Iz novinarskih izkaz- nic, ki jih imamo za čudo vsi s se- boj, odlepimo fotografije, ki nam jih takoj zalepijo na naše kitajske novi- narske legitimacije, z lepim rdečim plastičnim ovitkom. Za preostali dve fotografiji, za arhiv, pa se dogovorimo, da bom kolega fotografiral in mi- nistrstvu izročil nerazvit film, oni pa bodo poskrbeli za vse drugo.

Tako zdaj ni več bojazni, da se ne bomo mogli oglašati s prizorišč te- kem. Zakaj na ministrstvu nam tudi povedo, da naše kreditne karte, za uporabo telexa veljajo tako kot dru- god po svetu.

Boris Kutin

Srečanja s prazgodovino

Pračlovek na Pivškem

Razstava v Postojni pušča pri obiskovalcu močan vtis

Pred nekaj dnevi je predsednik SAZU Josip Vidmar odprl v prostorih postojnskega inštituta za raziskovanje Krasa, ki pa sicer sodi k Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, po svojem kulturno-zgodovinskem in znanstvenem pomenu izjemno zanimi- vo razstavo: pračlovek na Pivškem. Številne najdbe kamenege in kostne- ga orodja, ki ga je v sivi davni sta- re kamene dobe — paleolitika izdelal in uporabljal pračlovek, živčel na piv- škem območju, puščajo v človeku glo- bok in močan vtis. Tak predmet pa kraj, kjer je bil najden (jamsko pre- bivališče prajudi), je dandanes edini in tudi najbolj neposreden način na- šega srečanja s prazgodovino in z na- šim davnim prednikom.

Zbuja se v nas nekakšni, bi rek- li, pomembni občutki, ki jih vsekakor ne more skazati okoliščina, da je raz- stava z mnogimi predmeti pa slikov- nim gradivom stisnjena v sorazmerno ozkem prostoru srednjeveške sobe. To je pač posledica objektivnih pogojev, kot pravimo, oziroma položaja, v ka- terem je ta čas kraška muzejska zbir- ka — spravljena v neveliki stavbi inštituta za raziskovanje Krasa.

Toda zdaj smo v prazgodovini in pri njenem človeškem bitju, kakor ju obnavlja in kakor ju more obnoviti po- stojnska prireditel. Ta pa je v celem prirejena na čast moža, znanstvenika, brez katerega aktivnega in zavzetega raziskovalnega deleža tako popolne predstave o življenju v minulih deseti- sočetjih, da, celo stotisočletjih, ne bi mogli imeti: akademika prof. dr. Srečka Brodarja. Profesor Srečko Bro- dar je najzastojnejši in največji raz- iskovalec paleolitske kulture na Piv- škem in drugod po Sloveniji (spomni- se Potokočke zialke). Zato je bil med drugim leta 1974 tudi odlikovan z na- grado AVNOJ.

V konkretnem primeru je njegova za- sluga in seveda tudi zasluga razisko- valcev, ki so prišli za njim, da lahko danes neizpodbitno ugotovimo: Na piv- škem območju, ki zajema porečje reke Pivke, oziroma pivško kotlino in njeno- kraško okolje in sega od Knežaka do podnožja Nanosa. Predjame, Hruševja itd., je živel človek od 300.000 let pred našim štejetjem do današnjega dne. V podnebu, ki je bilo vse do 10.000 let pred našim štejetjem ledena doba z vmesnimi toplimi obdobji, je prešel naš prednik vse svoje zgodnje razvo- ne faze: od izrazitega lovca in nabiral- ca plodov do poljedelca. Prof. dr. Franc Osolc, ki na ljubljanski univerzi poučuje geologijo in kulturo ledene dobe, je ob tem dejstvu izjavil: »Po- men tega območja je v tem, da se je v sorazmerno kratkem času razvil v prvotno paleolitsko provinco v Slo- veniji in Jugoslaviji.«

Agnelli se zmoti

S profesorjem Osolcom, ki je na pivškem območju tudi sam odkril več paleolitskih postaj (Ovčja jama, Zaka- jeni spodol itd.) samo nato v kraj-šem pogovoru prehodil nekaj po- glavitnejših dogodkov v zgodovini znanstvenih raziskav oziroma odkopa- vanj v domovini pivškega pračloveka. Na prvo mesto velja vsekakor posta- viti Betalov spodol, najdišče, ki ni- če ne zaostaja za slavno Potokočko zialko. Ime je dobilo po kmetu Betalnu, spodol pa je vodovarna, lahko pristopna jama na kraškem območju. Tu je že pred drugo svetovno vojno kopal Ita- lijan Erast Agnelli. Italijani so ime- li namreč tedaj v Postojni svoj raz- iskovalni inštitut. Omenjeni Agnelli je pri svojih odkopavanjih zadel v kame- nodobno kulturo. Vendar pa je ni znal prav vrednotiti. Pripisoval jo je mlajši kameni dobi ali neolitiku (stara keme- na doba sega od 500.000 do 10.000 let pred našim štejetjem, vmesno obdobje med staro in mlajšo kameno dobo, tako imenovano mezolitik od 10.000 do 5.000 let pr. n. š., mlajša kamena do- ba pa od 5.000 do 2.000 pr. n. š.). Agnelli je v Betalovem spodolu ko- pal prav tako, kot izbruhla druge svetov- ne vojne. Ze pred tem se je obrnil na dr. Srečka Brodarja, ki je bil že pred drugo vojno znan strokovnjak za paleo- litik (je že odkril Potokočko zialko), da bi mu leta svetoval in dokončno opredelil časovno in po kulturi tisto, kar je našel.

Brodarjeva odkritja

Vendar pa je prej izbruhla druga svetovna vojna, tako da je prof. Srečko Brodar šele po njenem koncu, ko se je Primorska in z njo tudi pivško ob- močje vrnilo k matični domovini, do- bil priložnost, lotiti se raziskovanja Betalovega spodola. Kopal je od leta 1947 do 1953. Pod nivoji, ki jih je iz- kopal že Agnelli, je odkril vrsto ime- nitnih starokamenodobnih kultur. Na- šel je, na primer, več kultur neander- talcev, v znanstvenem jeziku mouste- rijskih kultur, imenovanih po isto- imenskem najdišču v Franciji. Nean- dertalec je izumrl in ni naš prednik.

Kasneje je profesor Srečko Brodar odkril v Betalovem spodolu še fo- silnega človeka — našega neposredne- ga prednika. Oba, neandertalec in fo- silni človek, sta bila ledenodobna lov- ca.

V najdišču je raziskovalec našel ka- menno orodje, ki so ga izdelali in upo- rabljali neandertalci: klince, rezila, strgala in kanilne konice, ki naj bi bile osti sulic. Izkopal pa je bil tudi ostanke lovskega plena: kosti pobitih živali. Ti ostanke so zelo pomembni za rekonstrukcijo tedanjih klimatskih in življenjskih razmer. V plast, ki predstavlja toplotni interval v ledeni dobi, je profesor Brodar našel kosti toplodobnega nosoroga, v zgornjih plasteh najdišča v Betalovem spodolu pa so se razvrstile mlajše paleo- litike kulture. Raziskovalec je v teh plasteh našel različna kamena orodja, kot so rezila, praskala, vbada- la itd. Ob tem je potrebno povedati, da paleolitski človek, bodisi neanderta- lec, bodisi fosilni človek ali pračlovek ni poznal glajenja kamna. Kameno orodje sta izdelovala tako, da sta ka- men tolkla s kamnom. Francozi zato to dobo tudi imenujejo doba tolčenega kamna. Tehniko glajenja kamna je os- vojil šele neolitski človek, človek po- jedelce. Vse orodje, ki so ga našli v Betalovem spodolu in tudi drugod na Pivškem, je iz kremenca, opalov, jaspisov in kreslinikov.

V drugih jamah na pivškem območ- ju pa so raziskovalci odkrili koščena orodja (koščene konice) to je pred- orodja, ki jih neandertalec še ni znal izdelovati, mlajši paleolitski človek pa že.

Najstarejše obdobje

Najdbam v Betalovem spodolu je sledila vrsta drugih odkritij. Skoraj vsako leto so raziskovalci našli v po- stojnski okolici kakovo najdišče. Tako so odkrili Pansko globino za za- nimivimi živalskimi ostanke (jamska hijena, jamski medved, konj). Sledila ji je jama v Lozi. V njej je prof. Srečko Brodar odkril dva tako ime- novana kulturna horizonta. Zgornji je sodil k zelo mlademu paleolitiku. Tega so raziskovalci odkrili v takšni mgo- zini, da so lahko prvikrat doslej spoz- nali celotno fiziognomijo mlade paleo- litike kulture. Lahko so ugotovili, ka- tera orodja na sploh nastopajo v tej dobi, katera orodja prevladujejo itd. To je kultura brez jamskega medve- da, zato pa so v omenjenem zgornjem kulturnem horizontu našli množico ostankov severnega jelena. To je bilo prvo najdišče s severnim jelenskim pri- nas. Nedvomno je kazalo, da je bila ta mlada paleolitska kultura v zelo hladni fazi ledene dobe.

Človek katerega sled so našli v zgornjem kulturnem horizontu jame v Lozi in tudi drugod na Pivškem, se pravi mlajši paleolitski človek, je zna- ni tvorec jamske umetnosti. Znamen- te so njegove slikarje v jami Altamira v Španiji in v jami La Vache v Franciji. Mlajši paleolitski človek je prav tako ustvarjalec plastik (kipev) in med njimi znanih paleolitskih ve- ner.

Kasneje je profesor Brodar v zelo globokih plasteh jame v Lozi, v na- plavljenih plasteh, v ilovcih, odkopal dva kremenova obdobja, ki kažeta na- mensko obdelavo. Ilovice, v katerih sta bila, so sila stare in sodijo v pred- zadnjo medledeno dobo, se pravi tja v čas 300.000 let pred našim štejet- jem. Ta dva kosa opredeljujejo znanstveni- ki za najstarejše orodje na slovenskih tleh. Bitje, ki jih je izdelalo in upo- rabljalo, bi utegnilo biti celo predhod- nik neandertalca ali pa vsaj ena iz- med najstarejših oblik neandertalca.

Če je bil predhodnik neandertalca, pravi prof. dr. Franc Osolc, potem je bil to pitekanthropus — človek opica. Utegnil je biti sodobnik Heidelberg- ska in pekinškega človeka.

Odkritjem v Lozi so sledila nova odkritja: Ovčja jama s podobno kul- turo kot v Lozi in Zupanov spodol s tremi kulturnimi horizonti. Zgornja dva sta podobna najdbam v vrhnji plasti v Lozi. V najgloblji plasti Zupa- novega spodola pa so odkrili orod- je neandertalca.

Omeniti velja še dve najdišči pod Cermuklo, za katerih odkritje gre za- sluga prof. Mitju Brodarju, sinu Sreč- ka Brodarja. Le-ta je tukaj odkril me- zolitsko postajo, postajo iz srednje ka- mene dobe, sicer pa zelo redko naj- do pri nas. Odkritje je znanstveno zelo pomembno, kar kaže na kontinuir- no poselitve teh krajev, od paleolitike do poljedelke ali neolitske kulture. Mezolitski ljudje, ta vmesna stopnja razvoja našega prednika so bili še zne- raj lovci.

To bi lahko bil konec našega kratke- ga in seveda površnega pregleda ka- menodobnih najdb na Pivškem. Profe- sor Osolc je na vprašanje, kakšni ob- čutki prevečajo raziskovalca, ko drži v roki pravkar odkrit predmet, ki je pred davnimi desetisočletji prav tako držal v roki pračlovek, odgovo- ril zelo preprosto: »Človek ni čisto ne- prizadet. Zato nas vleče k temu delu. Pogledaj, za neandertalcem je ostalo nekaj, kar je iz kamna, iz neumitljive materije. Ali bo po 30.000 letih kaj ostalo za mano? Nič, prav ničesar.«

Primož Zagar

blaže koneski pesem

Akademik Blaže Koneski se je rodil 1921. leta v Nebregovi pri Priepju. Zlasti pomembno je njegovo pesniško ustvarjanje, ki sodi v sam vrh sodobne makedonske lirike. Koneski je izdal pesniške zbirke: Zemlja in ljubezen, Pesem in Vezilka ter zbirko novel Vinogradi. Prav tako pa je Koneski tudi najpomembnejši makedonski jezikoslovec, saj je sestavil prvo makedonsko slovnico, skupaj s Krumom Toševim pa sta izdala »Makedonski pravopis s pravopisnim slovarjem«, kar je služilo kot osnova za nadaljnji razvoj makedonskega jezika. V svojih novelah je Blaže Koneski zajemal snov iz vsakdanjega življenja malih ljudi, ki s svojimi skromnimi in tihiimi značajmi preraščajo sami sebe in se zlivajo v neponovljivo pesem makedonskega človeka ter njihovega življenja.

V gostinski sobi samostanskega prenočišča je sedel Petre, naslonjen z roko na majhno okno. Poleg njega so na klopi ležale gajde, ne kot bi zaspale, temveč kot bi si izmišljale nove pesmi in piske, sladke melodije za poldansko oro. Pravzaprav si jih je izmišljal Petre, katerega duša ni mirovala. Pred njim je na okencu stala steklenica žganja, ki jo je prinesel, da bi se napil, toda le malo se jo je dotaknil. Bal se je pijanosti, želel je biti le omočen od takšne mere, ko prične duša živahneje zaznavati samo sebe. Pogled, ki se mu je nutil skozi okno, je bil siromahen krš.

Poldan je. Smreke nad samostanom mečejo nanj kratke sence. Zgoraj v planini trepetajo sopara pred razgreti jamami. Na samostanskem dvorišču pod orehi, zdolaj ob reki, ob visokih hišah, povsod, kjer je kaj sence, ležijo ljudje. Branjevske stojnice so prazne. Obledavajo jih muhe. Ne prodani lončeni vrči se bleščijo v soncu. Podobni so zapuščenim otrokom. Tudi prodajalci so se dokopali do prvih senc in si poskušajo odpoditi grla. To je čas počitka z riganjem po izdatnem kosilu, po dopoldnevu, ki je bil napojen z orom, glasbo in truštem. Vročina kosi ljudi kot kakšen velikanski polt, ki se je sprehlodil po travniku, ni v mirovali toliko časa, da ni vsakogar položil na zemljo. Z vročino kot da se je izgubil tudi vrvež dneva in vse je bilo brez glasu, tiho.

— Kje je sedaj Bogdanovo dekle? — misli Petre. Katere sence si je izbrala, koga je doletela ta sreča, da jo deli z njo? Če je sama, bo hrepnela, ne kot on grdo in neumno, ker se stara, a njej je šele sedemnajst let, hrepnela bo lepo in otožno kot lastovica, toda ne za njim, kajti nič ni dostojnejšega kot njena mladost, temveč kar tako samo zase, ker je tako nenavadno lepo. »Naj ti bog ubije mater, ker te je rodila tako lepok, je prišel zvok vzemirjati Petrovo dušo, naučeno, da govori s pesmijo.

Petre ni mogel ostati tu, vzel je gajde in se napotil na dvorišče. Nenavdu mo je, ko se sprehaja med ležečimi ljudmi. Razgledal se je, ni se mogel odločiti, na katero stran bi krenil. Toda zakaj razmišljati? Šel bo na vse strani in iskal Bogdanovo dekle.

Glej jo, vzpenja se po strmi stezi vsa v belem. Nekaj vrelega in trpkega vzemirjati Petrovo sroce, kot da ga je že pogledala s svojimi črtnimi očmi, čeprav je bila še daleč. Naj ji gre na sproti in naj ji kaj reče? Toda Petre se zdrzne pred občajnostjo besed, ki bi jih moral izgovoriti. Kaj naj na pravi, ko ne more z navadnimi besedami pričarati nenavadnosti? Pesem je njegova beseda, toda kdo jo razume?

Še enkrat dvigne pogled proti njej in jo požira z očmi, ko se mu približuje. »Naj ti bog ubije mater, ker te je rodila tako lepo,« zazveni zopet v njem. Ne, bog naj blagoslovi tvojo mater, ki te je rodila tako nenavadno lepo, da za teboj gori in hrepeni vsa moja duša, kajti sladka je ta bolečina in moje življenje bi bilo pusto brez nje. Gorim kot razplameneli bor v nočni planini.

Sredi svojega življenja je Petre spoznal svoje bistvo, ki je prišlo s tem belim nedosegljivim likom. Kakšna sramota, če bi se za to razvedel! Nikoli se ni dajal ljudem v zobe, spoštoval so ga, bil je dober človek in dober oče, imel je hčerko, ki je bila vrstnica Bogdanovemu dekletu, toda prišla je kot bolečina. Ko bi samo vedel, o čem razmišlja, on, tako pameten, kaj nosi v svojih prsih, kaj sepe, to, da se sam in ko se mu zdí resnično, da se je neka beča, nežna in drhteča roka dotaknila njegove rane. Tedaj govori s svojo ljubeznijo, ki jo je začutil, ko bi se moral posloviti od nje in se pomiriti s starčevsko osamljenostjo. Toda Petre se ni hotel predati, nekakšna moč se je prebujala v njem, oglašalo se je upanje, ki ga je sililo, da je veroval vase, v svojo prihodnost in da je iskal. Svojih ni odpeljal v samostan, kot je bil delval vsako leto, ni hotel, da bi mu bila v napoto, kajti mislil je na vse — morda bosta prišla drug k drugemu, on in Bogdanovo dekle, dva posebnega, ki

sta se poznala v tančino duše. Tedaj pa mora biti človek svoboden, morda bosta morala skupaj bežati daleč od svojih družin, kjer ni milosti, morda bo potrebno, da bosta skupaj umrli, kajti to bi bilo najbolje, nič se ne ve. A sedaj se ji umika s poti, ker ne more z navadnimi besedami primamiti nenavadnosti, kajti tudi izbranci imajo vsak svojo pot in težko se srečajo.

Bogdanovo dekle ni kot drugi, vsaj zdi se mu tako. Ohrabruje ga, ker jo vidi samo. Ne, ne, ona ne hrepeni po nikomer izmed teh, ki so na vse strani polegali po dobrem kosilu, samo on in ona hodita ob tem času in nekaj iščeta, on njo, a ona nekakšen nejasen obraz, ki ji vzemirja malo dušo. Lepo se je prišel ta popoldan in vesel je bil, da ni hotel pred kosilom igrati v oru, to je pustil za pozneje. Zdaj bo lahko igral iz srca, kajti za igranje se je pripravil kot čarovnik. Mrak je za nenavadnosti, noč je za nenavadnosti.

Vročina se izgublja. Ljudje se dvigajo, se zbirajo in ponovno se prične kramarski vrvež. Petre prične s svojim orom nekolikant umakneno od tu, na ledini za samostansko ograjo, do koder se glasovi prodajalcev stišajo, in kjer vrvež ljudstva spominja na šumljanje reke. Njegove gajde igrajo globoko in privlačno. Ključje, vabijo nekoga, ki ga ni tu. Ljudje že plešejo oro. Glej, prihaja Bogdanovo dekle, igranje jo je privabilo, igranje Petrovega sroca, prihaja na njegov klic, kot bi prihajala z gora vilinska hči. Petre jo gleda od daleč, spomni se bajke, ko je neka vila rodila vsa najlepša dekleta na svetu in to bajko sedaj spreminja v pesem. »Priidi, vilinska hči, priidi, igray vilinsko oro. Ne bodo po zemlji plesale tvoje lahke noge, temveč po tem utrujenem srcu kot po zapuščenih ledini, zaplesala boš svoj najlepši ples, za katerega bo vedel samo eden, košuta moja.«

V Petru se rojeva hudoben pogled in namršeno ter skrivnostno spremljanje, kam se bo napotilo Bogdanovo dekle. Prišla se je dveh prijateljic in se blago razlila v Petra, kot bi razumela njegovo misel in jo pomizno izvršila. Zmagovalna pomiznost ga prišili, da spusti svoj mračni pogled, kajti on, gostakiš godec, se boji za svoje oči, edini bratec, edini sin vilinskega ora. Lepo mlad človek, neznanec iz druge vasi, jo loči od prijateljice in prime njeno malo roko. »On je,« pomisli Petre in v njem se ne pojavi zloba, temveč nekakšno trpko razumevanje, da mora biti tako. Pohlevna in otožna je njegova pesem, kot bi hotela nekoga pokarati. Osamljena in pomirjena je z žalostjo: igrayte gajde, igrayte, žaluj duša! Toda Petrove oči ne mirujejo, očitačje mu gledajo v dušo: zakaj si se izgubljal v brezupnih sanjah, zakaj nisi šel ponosno proti njej vse do trenutka, ko bi se dotaknila vajine prsi. Kaj vse si po kopal zaradi nenavadnosti, pozabili si na ime in dom, na čest in mir, pustila pačevina? Zakaj jo puščaš, da bo tako postala žena, snaha, svakinja, ujan, zakaj je ne rešiš, ko veš za njeno usodo? — Ker imam samo pesem, ker se bojim, da ne bi razlail njene mladosti, ker imam samo trdno upanje: največja bližina pomeni konec za njega.

Ne, ni kot drugi Bogdanovo dekle. Zaman poskuša Petre igrati hitreje. Ona ne gleda v lepega mladeniča in ne išče njegove roke. Nič izmed tistih, ki prepletajo oro, je ne vzemirja. Prišla je zaradi nedeše drugega, vilinska hči, prišla je, da bi vzela Petrove oči, tiste oči, v katerih bo njena podoba za vedno ostala najlepša, njemu pa bo zapustila prsi, v katerem jo bo iskal. Ona razume njegov klic in svoj čas, nenavada je, poveda je oro ob sončnem zahodu in ko pada mrak.

— Pleši, vilinska hči, na bakrenem gumnju mojega sroca!

— Igraj mi, Petre, kot v pesmi: ko je zaigralo, ko je gora zajela, listje zadrtelo! Da zajecim in zadrtim kot list, jaz drobnonoga. To je najina svatba, to je vse, prihajam po tvoje oči, oprosti mi moje brezsrčnost.

— Otožno moje dekle, vzemi jih za uteho, kajti nikoli več ne boš tako lepa kot si sedaj. Moraš iti k drugim, kajti ostali imajo za tebe le navadne besede, edino jaz imam zate pesem, toda niti v pesmi ne smem povedati tvojega imena, moram pa prikriti tvoj drugi, toda brez njega je moja pesem siromašna. Pada mrak.

Pada mrak. Oro se razpušča. Umirja se trg. Prihaja oro, polna upanja za nerodovine žene, ki so prišle, da bi z molitvijo poprosile svetnika, da bi blagoslovili njihovo notranjost s plodom. Nekje v planini se tarejo volkovi in volkulje. Mračno je in zvezdnato. Petre se vzpenja nad samostan in se usode na jaso. Kje je sedaj Bogdanovo dekle? Prine za njega, jih obdame in igra. Kot netopir udarja zvok sedaj v en in potem v drug brez teske. Razlega se daleč kot hrepeneča slast po mračnem predelu. Igraj, Petre, ejk! mu nekdo odgovarja. Stisne se k zemlji in zdi se mu, da ne igra, temveč da kot majhen otrok doji veliko in sladko dojko. Igrajte gajde, igrajte, žaluj duša.

Prevedel Miha Matič

»Roger Skunk. Rekel si Roger Riba.«
»Da, Skunk.«
»Rekel si Roger Riba. A ni bilo to neumno?«
»Tvoj neumni stari očka dela same traparije. Kje sem že bil? No, kar se penijev tiče že veš.«
»Povej mi.«

»Dobro. Roger Skunk je rekel: Ampak jaz imam samo štiri penije, in začel jokati. Jo se je spet nakremžila v jok, a tokrat brez sledu iskrenosti. To je Jacka spravilo v slabo voljo. Spodaj je spet zapotala oprava. Clair ne bi smela premikati težkih stvari: bila je v šestem mesecu. Njun tretji bo.

»Pa je čarovnik rekel: Oh ja. Pojdi do konca poti in se obrni trikrat in poglej v čudežni vodnjak in tam boš našel tri penije. Pohiti! In Roger Skunk je šel do konca poti in se trikrat obrnil in v čudežnem vodnjaku je našel tri penije! In nesel jih je čarovniku in bil je zelo srečen in je stekel v gozd in vse živalce so se zbrale okrog njega, ker je tako lepo disal. In igrali so se ristanec, baseball, nogomet, košarko, med dvema ognjema, hokej, skakalnice brusiti in zemljo krasiti.«

»Kaj je zemljo krasiti?«
»Igraš se s palicami.«
»Recimo, z bajalicami.«
»Nekako tako. In igrali so se in igrali in se imeli celo popoldne in potem se je zmrznilo in so vsi stekli domov k mamicam.«

Jo je začela premikati roke in gledati skozi okno v razpoko dneva, ki ga je odlo videti skozi roletu. Mislija je, da je povesti konec. Jack ni prenesel žensk, kadar jim je bilo vse samo po sebi umerno, raje jih je videl zaskrbljene, ko ti visijo na ustnicah.

»Ampak Jo, ali sploh poslušas?«
»Seveda.«
»Kajta to je zelo zanimivo. Roger jeva mamica je namreč rekla: Kakšen obupen smrad pa je to?«

»Kaj?«
»In Roger Skunk je rekel: »Jaz sem, mamica. Po vrticah dišim.« In ona je rekla: »Kdo pa te je tako nadšal?« in Roger je rekel: »Čarovnik.« In mamica je rekla: »Ja, za božjo voljo. Takoj zdaj greva nazaj k tistemu strašnemu čarovniku.«

Jo je vstala in vila je roke v pristnem strahu: »Ampak očka, on je rekel, da vse druge živalce beže od njega!« Skirila je roke pod očevo.

»No torej. Rekel je: Ampak mamica, vse druge živalce beže od mene, in ona je rekla: »Mc ne briga. Disal si, kot se za malega skunka spodobi in sedaj greva nazaj k tistemu čarovniku, in vzela je dežnik in šla z Rogerjem Skunkom nazaj in treščila čarovnika z dežnikom po glavi.«

»Ne,« je rekla Jo in stegnila roko, da bi se dotaknila njegovih ustnic, a celo v svoji razburjenosti si ni upala zaustaviti studenca resnice. Dobila je navdih. In potem jo je čarovnik udaril po glavi in malega skunka ni začaral spet nazaj.

»Ne,« je rekel. »Čarovnik je rekel: V redu, in Roger Skunk ni več dišal po vrticah. Spet je obupno smrdel.«

»Ampak druge ži — oh, — ži — ho — Joanne. To je očkova pravljica. Hočeš, da ti očka neha pripovedovati pravljice?« Skozi mrežasto svetlobo ga je pogledal njen širok, zaprepan obraz. Potem se je pa zgodilo tako le. Roger Skunk in njegova mamica sta šla domov in slišala piskati vlak, in to je bil vlak, ki je pripeljal očka Skunka iz Bostona. In potem so večerjali stročji fižol, kotlete, testenine, jetra, pire krompir in tičko-potičko za konec. In ko je bil Roger Skunk v postelji, ga je prišla pogledat mamica Skunkovka in ga objela in rekla, da spet diši kot njen ljubi mali skunkec in da ga ima zelo zelo rada. In tako, zgodbe je konec.

»Ampak očka.«
»Kaj?«
»Potem so druge živalce spet bežale od njega?«

»Ne, ker so se sčasoma navadile nanj in jih sploh ni motilo.«
»Kaj je to čokoma?«
»Čez nekaj časa.«
»To je bila zelo trapasta mamica.«

»Ni bila trapasta,« je rekel z njemu redkim poudarkom in čutil zaradi njenega izraza, da je domnela, da brani svojo mater pred njo ali nekaj podobno čudnega. »Sedaj pa spusti svojo težko veliko glavo na blazino in dobro zaspi.« Popravljal je roletu, da ni bilo videti niti sence svetlobe in se odplazil k vratom v upanju, da že spi. A ko se je obrnil, je sedela na odeli in strmelja vanj. »Glej jo, ne. Spravi se mi pod očevo in zaspi. Hitro, Bobby že spi.«

Vstala je in se zagugala na vzmeteh. »Očka.«
»Kaj?«
»Jutri hočem, da mi poveš zgodbo, v kateri čarovnik vzame tisto svojo bajalico in treščil mamico — divje je usekala s svojimi zavajalnimi ročicami — po glavi.«

»Ne. To ti zgodbu. Stvar je v tem, da je mali skunk ljubil svojo mamico boooj kot vseee druge male živalce, in ona je vedela, da ima prav.«

»Ne. Jutri mi boš povedal, kako jo je udaril po glavi. Da!« Bronila je v zrak z nogami in sedla na posteljo, da so vzmeti vzdihovale in se pritoževale, kot je to storila že stokrat, vendar se tokrat ni smejala. »Boš povedal, očka?«

»Bomo videli. Sedaj vsaj zaspi. Ostanj v postelji. Bodi dobra punčka.«

Zapri je vrata in šel dol. Clair je razprostrla čarpospe in odprla posodo z barvo in, noseč eno od njegovih starih srajc čez svojo materinsko obleko, mazala stolovo neslonjalo z mastnim čopičem. Nad njim so zalagale stopinje, da je zaklicala: »Joanne. Naj pridem gor in te zuhljam!« Stopinje so omahuječe postale.

»To je bila pa dolga zgodba,« je dejala Clair.

»Uboji otrok,« je odgovoril in ves zbit od utrujenosti gledal, kako žene gara. Levovina, kletka iz okroglin, palic in desk je bila okoli njiju pol v stari orumeneli barvi, pol v novi slonokoščeni, in čutil je, da se je ujel neke vmes, in čeprav je čutil prisotnost svoje žene v kletki, ni hotel govoriti z njo, delati z njo, dotikati se je, nič.

Prevedel Vitomir Smolej
Ilustriral Branko Simčić

john updike bi čarovnik moral mamico udariti?

Zvečer in ob sobotnih popoldanskih spanjih kot danes je Jack pripovedoval svoji hčerki Jo pravljico. Navada, ki se je začela, ko je bila stara dve leti, in bila sedaj že sama stara dva leti, in Jack je imel prazno glavo. Vsaka nova pravljica je bila varianta osnovne zgodbe: majhno bitje, navadno Roger po imenu (Roger Riba, Roger Veriverica, Roger Poih), je imel težave in je šel k stari pametni savi. Sova mu je rekla, naj gre k čarovniku in čarovnik je začaral težavo, tako da je ni bilo več. Za plačilo pa je zahteval več penijev, kot jih je Roger imel, a v isti sapi je povedal, kje te penije lahko najde. Potem je bil Roger tako srečen, da se je dolgo igral z drugimi živalmi in je prišel domov k mamicam ravno prav, da je še slišal piskati vlak, ki je pripeljal očka domov iz Bostona. Jack je opisal še večerjo in zgodbe je bilo konec. Pripovedovanje te zgodbe je bilo še posebno naporno garanje ob sobotah, ker Jo popoldne ni nikoli zaspala, tako da je obred bil videti nekoristen.

Mala punčka (niti ne več tako mala; hribčki, ki so jih delale njene noge pod očevo, so bili na sredi, postelje, njune velike dvojne postelje, ki sta jo prepuščali Jo za popoldansko spanje, ali pa če je bila bolna) se je končno udobno namestila in po načinu, kakor se ji je rejem obraz na blazini svetil v sončni luči, ki je prodirla skozi spuščene roletje, je bilo sklepati, da ne bi bilo nič čudnega, če bi se zgodila kakšna čarovnica in bi zaspala kot takrat, ko je bila stara dve leti. Njen brat Bobby je bil star dve leti in je že spal s svojo stekleničko. Jack je vprašal: »O kom pa naj pripovedujem danes?«

»Roger...« Jo je zatisnila oči in se smehljala v upanju, da je videti, kot da premišlja. Odprla je oči, modre oči njene matere: »Skunk,« je odločno rekla.

Nova žival; verjetno so v mali šoli govorili o skunkih. To, da ima novega heroja, je Jacka spravilo v ustvarjalno navdušenje.

»Dobro,« je rekel. »Nekoč pred davnimi leti, je v velikem zelenem gozdu živel živalca po imenu Roger Skunk. In zelo je smrdel.«

»Da,« je dejala Jo.

»Tako zelo je smrdel, da se nobena živalca iz gozda ni hotela igrati z njim.« Jo ga je slovesno pogledala; tega ni pričakovala. »Kadar koli je šel ven, da bi se igral,« je Jack zagnano nadaljeval, spominjajoč se nekaterih ponižanj iz svojega otroštva, »so vse druge živalce zavpile: Aha, to je pa smrdljivi Roger Skunk, in so zbežale in Roger Skunk je stal tam tako sam in dve okrogli solzi sta mu padli iz oči.« Kotički Jojinih ust so se povesili in porinila je naprej spodnjo ustnico, ko je s kazalcem ob njenem nosu sledil poti ene od Rogerjevih solz.

»Ne bo šel k savi?« je vprašala z visokim in rahlo grobim glasom. Sedel na postelji ob njej je Jack čutil, kako se očeje premikajo, ker je bežala z nogami. Bil je zadovoljen s trenutkom — pravil ji je nekaj, kar je res, kar mora vedeti — in ni imel namena hiteti. A spodaj je zaškripal stol in spomnil se je, da mora pomagati Clair pri barvanju pohištva v dnevni sobi.

»Torej, hodil je naokrog zelo žalosten in prišel do zelo velikega drevesa in prav v vrhu drevesa je sedela veličanska pametna stara sova.«

»Dobro.«
»Gospa sova,« je rekel Roger Skunk, »vse živalce beže od mene, ker tako grozno smrdim.« Pa res smrdi, je dejala sova, zelo, zelo smrdiš. »Kaj pa naj storim?« je rekel Roger Skunk in zelo je jokala.

»Čarovnik, čarovnik,« je zavpila Jo in skočila pokonci in knjiga pravljic je padla s postelje.

»Ampak, Jo. Očka ti pravi zgodbo. Hočeš ti povedati zgodbo očku?«

»Ne. Ti meni.«
»Ulezi se potem nazaj in bodi zaspala.«

Spustila je glavo na blazino in dejala: »Iz glave.«

»No torej, Sova je mislila in mislila. In nazadnje je rekla: Zakaj pa ne greš obiskat čarovnika?«

»Očka?«
»Kaj?«
»Ali so čarovnijske resnične?« To je bila nova faza, zadnji mesec, faza resničnosti. Ko ji je povedal, da pa ki jedo hrošče, se je obrnila k materi in rekla: »Pa je to res?«, in ko ji je Clair povedala, da je bog v nebesih in okoli njih, se je obrnila k očetu in vprašala s premetenim, vendar zavzetim smehljajem: »Pa je res?«

»So, v zgodbah,« je Jack nataknil odgovoril. Zaradi vprašanja je

zgubil ritem pripovedi. »Sova je rekla: Pojdi skozi temne gozdove, pod jablanami, v močvirja, čez potokček...«

»Kaj je potokček?«
»Majhna reka, čez potokček in tam bo čarovnikova kočica.« In Roger Skunk je sledil napotkom in kmalu je prišel do majhne bele hiše in je potrkal na vrata. »Jack je potrkal po okenski polici in pod odeljami se je Jojina dolga postava zvila v otroški napetosti. In potem je prišel majhen starček, z dolgo belo brado in nasipenim modrim klobukom in je rekel: E? Kaj pa je? Kaj češ? Blazno smrdiš.« Čarovnikov glas je bil eden od Jackovih najljubših dosežkov; pri tem je namrgodil obraz in nekako zavl oči, da je bil za trenutke slišati revmatično. Zdelo se mu je, da mu vloga starca pristaja.

»Saj vem,« je rekel Roger Skunk. In druge živalce beže od mene. Velikanska stara sova je rekla, da mi lahko pomagata.

»Eh? Nu ja, mogoče. Priidi noter. Pa ne prebuzi!« In znotraj, Jo, so bile vse tiste čarovniške priprave, vse na enem samem zaprašenem kupu, ker čarovnik ni imel snazilke.

»Zakaj?«
»Kako zakaj? Bil je pač čarovnik in zelo star človek.«

»Bo umrl?«
»Ne. Čarovniki ne umrejo. No, torej, brskal je malo po kupu in našel staro palico, ki se ji reče bajalica, in je vprašal Rogerja Skunka, kako hoče dišati, in Roger je mislil in mislil in rekel: »Po vrticah!«

»Da. Prav,« je dejala Jo udobno. Jack jo je pogledal, kot da je v transu, in zapel s čarovnikovim starčevskim glasom:

»Abakadabra, hokuspo, Roger Skunk, po mojem bo šlo, Smrad naj zgine, vrtinca ne mine, Binglo!«

Uthnil je in po hčerinem obrazu se je od nosnic navzven razširil izraz blaženosti, ki jih je dvignil obrvi in splošni spodnjo ustnico v širok nem smehljaj. Izraz, v katerem je Jack presegel spoznal svojo ženo, ko na cocktailih hlini dobro voljo. In kar naenkrat, je zašepetal, »je po vsej čarovnikovi hiši zadisalo po — vrticah!« Vrtinice! Je zavpil Roger Riba. In čarovnik je dejal zelo nasaje no: To košta sedem penijev.«

»Očka.«
»Prosimo?«